

Fornleifaskráning í Reykjahreppi

Síðari hluti

Birna Lárusdóttir og Elín Ósk Hreiðarsdóttir

Fornleifastofnun Íslands
FS235-02202
Reykjavík
2004

Forsíðumynd er af Birnu Lárusdóttir skrásetjara á rústum Brekknakots (Sp-328:001)

© Fornleifastofnun Íslands
Bárugötu 3
101 Reykjavík

Sími: 551 1033
Fax: 551 1047
Netfang: fsi@instarch.is

EFNISYFIRLIT

1. INNGANGUR.....	4
2. UM FORNLEIFASKRÁNINGU OG LÖGGJÖF	5
3. BYGGÐASAGA	7
4. FORNLEIFASKRÁ	17
5. FORNLEIFAR OG BYGGÐ	85
<i>Bæjarhólar og býli.....</i>	<i>85</i>
<i>Útihús og túngarðar</i>	<i>87</i>
<i>Garðlög.....</i>	<i>88</i>
<i>Mótekja og torfrista.....</i>	<i>89</i>
<i>Stekkir og kvíar.....</i>	<i>89</i>
<i>Beitarhús og sel</i>	<i>90</i>
<i>Leiðir</i>	<i>90</i>
6. NIÐURSTÖÐUR	92
<i>Tölfræði og hættumat</i>	<i>92</i>
<i>Verndun og kynning minja</i>	<i>93</i>
7. HEIMILDASKRÁ	96

Viðauki

1. Yfirlitskort yfir landamerki á skráningarsvæðinu
2. Minjakort fyrir Heiðarbót
3. Minjakort fyrir Þverá
4. Minjakort fyrir austanverða Hvammsheiði (Þverárland)
5. Minjakort fyrir Reyki
6. Minjakort fyrir Holtakot
7. Minjakort fyrir Brekknakot

1. Inngangur

Fornleifastofnun Íslands vann á árunum 2000-2001 svæðisskráningu fyrir Reykjahrepp sem leiddi í ljós 416 þekkta minjastaði í hreppnum.¹

Árið 2002 gerðu Reykjahreppur og Fornleifastofnun Íslands með sér samning um að stofnunin tæki að sér aðalskráningu í Reykjahreppi öllum. Verkið var unnið í tveimur áföngum og var þeim síðari lokið síðsumars 2003.

Áður hefur verið tekin saman skýrsla um fyrri hluta skráningarinnar en þá voru skráðar jarðirnar Saltvík, Laxamýri, Mýrarsel, Skörð, Einarssstaðir, Skógar og Skógahlíð.² Hér birtist hins vegar skýrsla um síðari hluta skráningarinnar, á jörðunum Heiðarbót, Þverá, Reykjum, Holtakoti og Brekknakoti.

Skýrslan er byggð upp á sama hátt og aðrar skýrslur Fornleifastofnunar Íslands.³ Að þessu sinni verður rakin byggðasaga alls hreppsins en hentugra þótti að fjalla um byggðapróun á svæðinu öllu í einu (sjá kafla 3). Í 2. kafla er gefið yfirlit um löggjöf um fornleifar og verndun þeirra. Í 4. kafla er birt skrá yfir fornleifar á svæðinu og er hún meginefni skýrslunnar. Í skránni er fjallað um hvern minjastað sérstaklega, gerð grein fyrir staðsetningu minja og aðstæðum, með lýsingu og myndum af tóftum þar sem við á. Að lokum (5. kafli) eru birtar niðurstöður skráningarinnar með samantekt um helstu minjaflokka auk tillagna um varðveislu og kynningu fornminja á svæðinu (6. kafli). Aftast í skýrslunni, í viðauka, eru fornleifakort fyrir allar jarðirnar sem sýna dreifingu minjastaða.

Sumarið 2003 voru skráðir 226 minjastaðir og hafa þá samtals verið skráðir 455 minjastaðir í hreppnum öllum, sem er aukning um 40 staði frá svæðisskráningu.

Birna Lárusdóttir og Elín Ósk Hreiðarsdóttir sáu um aðalskráningu og ritun þessarar skýrslu. Adolf Friðriksson fornleifafræðingur hafði yfirumsjón með verkinu. Vilja skráningarmenn sérstaklega þakka Árna Einarssyni hjá Náttúrurannsóknarstöðinni við Mývatn fyrir lán á loftmyndum og auðfengið leyfi til að nota kort af görðum á svæðinu. Skrásetjarar vilja einnig þakka heimildamönnum sínum fyrir ómetanlega aðstoð og hjálpsemi í hvívetna.

¹ Hildur Gestsdóttir og Sædís Gunnarsdóttir. 2001. *Menningarminjar í Reykjahreppi: Svæðisskráning*. Fornleifastofnun Íslands FS128-00101. Fjölrit. Reykjavík.

² Áður hafði Kaldbakur verið skráður með fornleifaskráningu Húsavíkur en hana gerði Fornleifastofnun Íslands í árslok 2001. Elín Ósk Hreiðarsdóttir. 2001. *Fornleifaskráning á Húsavík*. Fornleifastofnun Íslands FS166-01171. Fjölrit. Reykjavík.

³ Sbr. Adolf Friðriksson & Orri Vésteinsson, *Fornleifaskráning í Eyjafirði I-*, Fornleifastofnun Íslands & Minjasafnið á Akureyri, Akureyri 1994-.

2. Um fornleifaskráningu og löggjöf

Hátt á aðra öld er liðið síðan skráning fornleifa hófst á Íslandi en þó er enn langt í land að til sé heildstæð skrá um fornleifar á Íslandi. Á skrá Fornleifastofnunar eru nú um 60.000 minjastaðir, en talið er að það sé um 30% allra minjastaða á landinu.

Á undanförnum árum hafa verið gerðar breytingar á löggjöf um verndun fornleifa og hefur eftirlit með framkvæmd laganna verið aukið. Fornleifaskráning er bundin skipulagsgerð í þjóðminjalögum (nr. 107/2001), en þar segir í 11. gr.: „Skylt er að fornleifaskráning fari fram áður en gengið er frá svæðisskipulagi, aðalskipulagi eða deiliskipulagi eða endurskoðun þess og skal sá sem ber ábyrgð á skipulagsgerð í samræmi við skipulagslög standa straum af kostnaði við skráninguna.“ Samkvæmt 10. grein þjóðminjalaga eru allar fornleifar á Íslandi friðhelgar: „Fornleifum má enginn, hvorki landeigandi, ábúandi né nokkur annar, spilla, granda né breyta, ekki heldur hylja þær, laga né aflaga né úr stað flytja nema með leyfi Fornleifaverndar ríkisins.“

Er þessi fornleifakönnun í anda þeirra markmiða sem sett hafa verið með löggjöfinni. Mat á áhrifum skipulags á fornleifar gerir kröfur um fjölþætta athugun á heimildum og vettvangsrannsókn, enda er skilgreining á fornleifum í þjóðminjalögum víðtæk. Til fornleifa teljast hvers kyns leifar fornra mannvirkja og annarra staðbundinna minja sem menn hafa gert eða mannaverk eru á, svo sem:

- a. byggðaleifar, bæjarstæði og bæjarleifar ásamt tilheyrandi mannvirkjum, húsaleifar hvers kyns, svo sem kirkna, bæn húsa og búða, leifar af verbúðum, naustum, verslunarstöðum og byggðaleifar í hellum og skútum;
- b. vinnustaðir þar sem aflað var fanga, svo sem leifar af seljum, verstöðvum, bólum, mógröfum, kolagröfum og rauðablæstri;
- c. gömul tún- og akurgerði, áveitumannvirki og leifar eftir veiðar til sjávar og sveita;
- d. gamlir vegir, stíflur, brýr, vatnsvöð, varir, hafnir og bátalægi, slippir, ferjustaðir, kláfar, vörður og vitar og önnur vega- og siglingamerki ásamt kennileitum þeirra;
- e. virki og skansar og önnur varnarmannvirki;
- f. gamlir þingstaðir, meintir hörgar, hof og vé, brunnar, uppsprettur, álagablettir og aðrir staðir og kennileiti sem tengjast siðum, venjum, þjóðtrú eða þjóðsagnahefð;
- g. áletranir, myndir eða önnur verksummerki af manna völdum í hellum eða skútum, á klettum, klöppum eða jarðföstum steinum;
- h. haugar, dysjar og aðrir greftrunarstaðir úr heiðnum eða kristnum sið;
- i. skipsflök eða hlutar úr þeim.

Að jafnaði skal telja minjar 100 ára og eldri til fornleifa.

Það er skýrt af þessari skilgreiningu að fornleifar eru ekki aðeins öll mannvirki heldur einnig staðir sem á einn eða annan hátt tengjast menningu og atvinnuvegum, hvort heldur sem er vöð eða álagablettir. Þessari skilgreiningu hefur verið fylgt við fornleifaskráninguna.

3. Byggðasaga

Reykjahverfi er innan landnáms bræðranna Héðins og Höskuldar Þorsteinssona skv. Landnámabók. Héðinn bjó á Héðinshöfða en Höskuldur „nam lönd öll fyrir austan Laxá ok bjó í Skörðum“.⁴ Ekki er getið um mörk milli þeirra bræðra en sennilega er skráningarsvæðið allt innan landnáms Höskuldar. Höskuldsvatn sem er austur á Reykjaheiði á að vera við hann kennt – þar drukknaði Höskuldur skv. Landnámu. Af landsháttum og umfangi landnáms þeirra bræðra að dæma væri ekki óeðlilegt að ætla að mörkin milli þeirra hafi verið í nágrenni Húsavíkur, e.t.v. yst í Reykjahverfi.

Samkvæmt Landnámabók kom Garðar Svavarsson til Íslands áður en eiginlegt landnám hófst og hafði vetursetu í Húsavík. Þar er best höfn við Skjálfandaflóa og má telja víst að flestir, sem hugðu á landnám á svæðinu hafi tekið þar land. Þeir sem bjuggu í Húsavík á landnámsöld gátu því haft veruleg áhrif á framvindu landnáms á svæðinu og er ólíklegt að slíkt tækifæri hafi verið látið ónotað. Það verður því að telja líklegast að elsta byggðin hafi verið við Húsavík, en að svæðið fyrir botni Skjálfanda austanmegin hafi verið það sem fyrst byggðist á landnámsöld, þ.e. frá Húsavík suðvestur til Skarða þótt raunar mætti telja Laxamýri eðlilegra frumbýli vegna landshátta og landgæða heldur en Skörð. Þar var laxveiði meðal helstu hlunninda auk mýrarinnar sem bærinn dregur nafn sitt af við Mýrarsvatn – má ætla að þar hafi verið gott engjaland og næringarríku vatni úr Laxá veitt þar á, líkt og síðar var gert.⁵ Þó að Skörð séu talin eina landnámsjörðin á svæðinu er líklegt að fleiri jarðir hafi byggst á svipuðum tíma: Mjög líklega Laxamýri vegna staðsetningar og áður nefndra hlunninda en einnig Reykir og sennilega líka Saltvík, Þverá og Skógar. Reykir réðu yfir kostamiklum engjum líkt og Laxamýri. Bærinn er skammt norðan við mikið hverasvæði og af því er nafnið dregið – af strókum sem standa upp af hverunum. Úr þeim rennur volg á, Helgá, fast við Reykjatúnið. Allt fram á 20. öld var henni veitt á engjar og tún og ekki ástæða til annars en að ætla að svo hafi einnig verið á landnámsöld. Allar eru jarðirnar fremur hátt metnar, en það er jafnan talin vísbending um háan aldur. Hæst metnar voru Laxamýri, Skörð og Reykir, allar 40 hdr. en Saltvík, Skógar og Þverá 20 hdr. hver. Það er varla tilviljun að þrjár hæst metnu jarðirnar voru þær einu á svæðinu sem áttu selstöður, allar á fremur óvenjulegum stöðum miðað við það sem gengur og gerist: Laxamýri á Mýrarseli, steinsnar frá bænum en handan við mikið vatnsfall, Laxá. Skörðum tilheyrði Sel undir

⁴ ÍF I, 275-276

⁵ Sigurjón Jóhannesson sem eignaðist Laxamýri 1865 lét byggja mikil áveitumannvirki í Mýrinni.

Grísatungufjöllum, 11 km austur af bænum og Reykir áttu selstöðu í Mælifellshögum austan Lambafjalla, þar sem áður var býlið Mælifell. Í báðum síðarnefndu tilfellunum er um óvenju langan veg að fara. Reykjasel var fallið úr notkun fyrir manna minni árið 1712⁶ en ekki er vitað hve lengi Skarðasel var í notkun. Dæmi eru um að selstöður hafi verið samnýttar af nokkrum jörðum og ekki útilokað að það hafi átt við í Reykjahverfi, t.d. eru óvenju miklar byggingaleifar á Skarðaseli miðað við það sem algengt er á seljum.

Annað atriði sem gefur vísbendingu um háan aldur er staðsetning bænhúsa. Niðurstöður heimildakönnunar og fornleifaskráningar víða af landinu benda til að bænhús eða hálfkirkjur hafi verið á u.þ.b. þriðju hverri jörð á Íslandi á miðöldum. Í Reykjahverfi voru bænhús í Saltvík, á Laxamýri, Skörðum og Reykjum. Að auki bendir flest til að bænhús hafi verið í Heiðarbót, enda er þar „Kirkjuhóll“ fast við gamla bæjarstæðið. Komið var niður á mannabein í hólnum þegar reisa átti þar útihús á síðari hluta 20. aldar. Athygli vekur að engin sóknarkirkja er í hreppnum, aðeins hálfkirkjur og bænhús og lögðust þau síðustu af á 18. öld. Kirkjan á Reykjum hefur þó verið nálægt því að vera sóknarkirkja. Í máldaga Grenjaðarstaðarkirkju 1318 segir: „Hier skulu vera prestar ij. oc hinn þridie ef þing fylgia til Reykia...“⁷ og því gert ráð fyrir að Reykir geti verið sjálfstæð þing. Sóknin hefur síðar verið lögð af og sameinuð öðrum sóknum og eru nokkur dæmi um slíkt til hér á landi. Bæirnir í hreppnum heyrðu síðar undir þrjár kirkjusóknir: Húsavíkursókn, Nessókn og Grenjaðarstaðasókn. Var kirkjuvegur víða torsóttur og langur. Nafn sveitarinnar, Reykjahverfi, hefur lengi verið við lýði. Heitið kemur fyrst fyrir í Ljósvetninga sögu en ekki er gott að segja hvort það á við um stórt svæði eða einungis Reyki og bæina þar í kring. Samkvæmt sögunni bjó Þorbjörn nokkur að Reykjum í Reykjahverfi. Nafnið kemur einnig fyrir í Reykdæla sögu. „Hverfi“ er ekki óalgengur seinni liður í byggðaheitum á Íslandi og nægir þar að nefna Kelduhverfi, Hraunshverfi (Eyrarbakka) og Fiskilækjarhverfi í Eyjafirði. Almennt virðist hverfi merkja torfu af bæjum og stundum nóg að þeir séu 3-4 saman, jafnvel samtýnis, til að vera kallaðir hverfi og þá oft kenndir við stærsta býlið og er nærtækt dæmi um það Skriðuhverfi í Aðaldælahreppi. Sjaldgæfara er þó að hverfisheiti festist við heilar sveitir. Upphaflega gæti nafnið hafa átt við Reyki og bæina þar í kring: Litlu-Reyki, Brekknakot, Skálholt, Holtakot, Víkingsstaði og jafnvel Þverá en síðan verið yfirfært á alla sveitina. Væntanlega er það til marks um að Reykir hafi verið einhvers konar brennidepill, hvort sem er í landfræðilegum eða pólitískum skilningi. Reykjahverfi telst ná allt frá Skörðum

⁶ JÁM XI, 246

⁷ DI II, 433

suðurfyrir Geitafell⁸ og kemur það heim og saman við legu landsins. Hugsanlega er „hverfi“ hér einungis í merkingunni dalur eða dæld og hefur þá ekkert með gömul hreppamörk að gera. Þó er freistandi að varpa fram þeirri tilgátu að upphaflega hafi syðsti hluti hverfisins, sunnan Brekknakots, tilheyrt hreppnum en síðar hafi Grenjaðarstaður náð að sölsa landið undir sig. Það svæði var löngum haft fyrir selstöður Aðaldælinga, sbr. Klambrasel og Geitafell þar sem sjálfur Grenjaðarstaður átti selstöðu gegnt bænum.⁹ Sú kenning skýtur einnig stoðum undir þá hugmynd að Reykir hafi verið miðpunktur sveitarinnar, landfræðilega jafnt sem áhrifalega séð – enda nánast alveg í miðju Reykjahverfis.

Fornar heimildir eru framar fáorðar um svæðið. Áður var þess getið að Skörð voru taldin landnámsjörð en bæjarins er jafnframt getið í Ljósvetninga sögu. Þar bjó Ófeigur Járngerðarson, höfðingi og garpur mikill.¹⁰ Reykir koma einnig við sögu. Þar bjó Þorbjörn, auðugur og vinsæll maður. Í Vöðu-Brands þætti sögunnar er minnst á Mýri, sem síðar var nefnd Laxamýri til aðgreiningar frá öðrum bæjum með sama nafni. Þar bjó Þorkell, faðir Vöðu-Brands. Saltvíkur er fyrst getið í rekaskrá Hólakirkju 1296¹¹. Skógar eru nefndir 1449 í yfirliti um eignir Hólastóls en Þverá kemur hvergi fyrir fyrr en 1550 í upptalningu yfir jarðir sem höfðu burt selst frá Hólakirkju í tíð Jóns Arasonar, biskups.¹²

Kuml eru til marks um forna byggð. Fram til 2003 var ekkert staðfest kuml þekkt í Reykjahreppi. Þá fór fram könnunaruppgröftur á fornlegum rústum suðvestan við bæinn Saltvík. Uppi á hæð skammt frá rústunum sáust merki um niðurgroft á tveimur stöðum og var af ráðið að grafa þar. Í ljós komu leifar tveggja grafa. Í þeim fundustu leifar mannabeina auk járnbrota sem gætu verið leifar af einhverskonar katli. Bendir gripurinn eindregið til að um kuml sé að ræða. Kumlin hafa greinilega verið rænd fyrir 1477, enda er gjóskulag frá þeim tíma óhreyft yfir raskinu. Mannabein höfðu áður fundist á tveimur stöðum í hreppnum. Milli 1960 og 1970 var verið að slétta tún skammt vestan við bæinn Þverá. Þegar verkið var langt komið tóku menn eftir mannabeinum í sári eftir ýtutönn. Þar mótaði fyrir gröf sem sneri norður-suður en engir gripir komu í ljós. Staðurinn var ekki rannsakaður. Norður af Reykjum fundust einnig mannabein við túnvinnslu um 1950. Ekki er heldur vitað um gripi þar. Staðurinn heitir nú Mannabeinamelur og er kominn undir tún.

Snemma hafa hjáleigur tekið að byggjast úr löndum áðurgreindra jarða og sumar hverjar orðið að sjálfstæðum býlum. Auk þeirra sem getið er í heimildum er fjöldinn allur af

⁸ Sbr. kort herforingjaráðs og Skúla Þorsteinsson, 59-80

⁹ Skúli Þorsteinsson, 75

¹⁰ ÍF X, 3

¹¹ DI II, 316

rústaþyrpingum á skráningarsvæðinu, sumar hverjar ónafngreindar. Verður nú fjallað um hjáleigur eða rústir sem benda til býla á hverri jörð fyrir sig. Slíkir staðir eru hér oft nefndir „býli“, enda eiga þeir flestir sameiginlegt að samanstanda af miklum garðlögum og nokkrum rústum innan þeirra – sem eru einmitt megineinkenni býla. Að öðru leyti er fátt hægt að fullyrða um eðli rústanna nema til komi fornleifarannsóknir.

Saltvík

Í Saltvík benda heimildir og fornleifar til byggðar á a.m.k. fjórum til fimm stöðum. Fyrst ber að nefna **Litlu-Saltvík**, niðri við sjóinn. Hún hafði verið í eyði um langa hríð þegar Jarðabók Árna og Páls var rituð 1712. Talið er að þaðan hafi verið stundað útræði og í seinni tíð hafa verið byggð beitarhús á rústunum. **Kaldbakur** var hjáleiga frá Saltvík, byggðist eftir miðja 17. öld á fornu eyðibóli og taldist þriðjungur jarðarinnar. Í sömu jarðabók er getið um eyðibýlið **Saltvíkurgerði** „út frá jörðunni“¹³. Nú veit enginn hvar Saltvíkurgerði var en af lýsingunni að dæma hefur það verið norður eða norðaustur frá bænum. Ekki er útilokað að það hafi verið sama býli og síðar var nefnt Kaldbakur. Í örnefnalýsingu segir frá býli sem nefnt var ýmist **Kotið** eða **Mariugerði**, upp frá Nöfinni svonefndu sem markar Saltvík að austan en þar sjást nú engar rústir, enda hafa verið gerð tún þar auk stórfelldra malarnáma. Annað heiti er þekkt á þeim stað, **Kárastaðir**. Að lokum ber að nefna **fornlegar rústir suðvestan Saltvíkur** sem fundust við vettvangskönnun sumarið 2002. Þar eru allmargar tóftir sem hafa ekkert heiti svo vitað sé, sumar hverjar með skálalagi og bendir könnunaruppgröftur sem gerður var sumarið 2003 til þess að byggðin hafi verið aflögð fyrir 1300. Gjóska sem féll árið 950 fannst í torfi á tveimur stöðum og hefur byggingum því verið haldið við eftir þann tíma. Skammt frá rústunum fundust leifar af kumli og er það sjálfstæð vísbending um forna byggð. Rústir þessar bíða frekari rannsókna.

Laxamýri

Fimm eða sex býli hafa verið í landi Laxamýrar. Í brekku austan bæjar eru rústir **Mýrargerðis**, fornlegar að sjá innan garðs. **Flatagerði** er skammt suðvestar og liggur þjóðvegurinn nú gegnum mitt rústasvæðið. Þegar rutt var fyrir honum kom í ljós öskuhaugur á svæðinu miðju og í honum m.a. selabein. Enn sést tvöfalt garðlag bæði ofan og neðan vegarins auk fjölda smærri rústa. Svonefndur **Stekkur** er sunnan bæjar og vafalaust hefur verið fært frá þar á seinni öldum. Ummerki benda þó til býlis, enda sést þar mikill garður

¹² DI XI, 872

umhverfis misgamlar rústir. Hugsanlega hefur þar verið **Mariúgerði** sem getið er í Jarðabók Árna og Páls 1712 og sagt er „suður og upp frá heimajörðunni.“¹⁴ Þá hafði það legið í eyði hátt í 40 ár. **Höfðagerði** var sunnan í Ærvíkurhöfða. Þar voru rústir og garðlög sem nú eru alveg horfin í túnrækt. **Mýrarsel** var á landspildu sem tilheyrði Laxamýri vestan Laxár. Eins og nafnið bendir til var haft þar í seli þar en uppúr miðri 17. öld komst á föst byggð og varði hún allt fram um 1890. Eftir það voru byggð beitarhús á rústunum. **Uxastaðir** eru sunnan Mýrarsels og sjást þar töluverðar rústir, ein skálalaga og önnur marghólfa, líklega yngri bæjarrúst. Sumir telja að Uxastaðir hafi verið upprunalegt býli vestan ár en verið lögð undir Laxamýri á bilinu 1550-1650.¹⁵

Skörð

Á Skörðum hafa verið a.m.k. fimm býli. **Einarsstaðir** byggðust frá Skörðum og höfðu verið í eyði um langa hríð þegar jarðabók Árna og Páls var rituð 1712. Bærinn komst í byggð að nýju um miðja 19. öld og fylgdi honum þá þriðjungur Skarðalands. Skammt norðan bæjar sjást rústir **Litlu-Skarða**, mjög fornlegar með skálalagi. **Skarðagerði** er neðan þjóðvegur. Þar eru gríðarmikil garðlög og misgamlar rústir innan þeirra. Samkvæmt Jarðabók Árna og Páls var byggð þar framyfir miðja 17. öld en í seinni tíð hefur fé verið haft á beitarhúsum á gerðinu. **Hrísakot** er norðan Skarðagerðis, skammt sunnan við merki Laxamýrar og Skarða. Þar er tvöfaldur, hringlaga túngarður og fjöldi rústa. **Borgarhús** voru skammt vestur af bæ en þar sést ekki til rústa – þær hurfu þegar Kísilvegurinn var lagður. Enn eitt **rústasvæði**, **nafnlaust**, fannst við vettvangskonun skammt vestan við Nónholt. Þess er hvergi getið í heimildum.

Skógar

Af landamerkjum og dýrleika að dæma gæti **Heiðarbót** hafa byggst úr Skógalandi. Jörðin var 10 hdr. að dýrleika og virðist byggð þar hafa verið fremur stöðug, a.m.k. er hennar hvergi getið sem eyðijarðar í heimildum. Flest bendir til að jörðin hafi byggst snemma. Eins og áður var getið benda mannabeinafundir og örnefni til að þar hafi verið bænhus. Í skrá um eignir Hólastóls 1525 er Bót talin meðal stólsjarða á eftir Skógum og Þverá.¹⁶ 1550 er jörðin

¹³ JÁM XI, 254

¹⁴ JÁM XI, 251

¹⁵ BBSÞ, 517

¹⁶ DI IV, 301

nefnd Heiðarbót, þá augljóslega til aðgreiningar frá Árbót í Aðaldal.¹⁷ **Dýjakot** var gamalt eyðiból í Skógalandi og hafði verið lengi í eyði í upphafi 18. aldar. Bærinn byggðist að nýju 1869 og hefur verið í byggð æ síðan en reyndar var hann fluttur af gamla bæjarstæðinu árið 1939. Í örnefnalýsingu er minnst á annað **eyðibýli neðan við Stöplana**. Þar sjást töluverð garðlög og óverulegur rústahóll.

Þverá

Á Þverá eru fimm rústasvæði sem gætu hafa verið býli. **Litla-Þverá** er vestan Mýrarkvíslar, við rætur Hvammsheiðar. Þar sjást töluverðar tóftir og garðlög sem hafa að hluta til lent undir vegarslóða. Býlið var einnig nefnt **Bjargakot**. Það var komið í eyði í upphafi 18. aldar og líklega miklu fyrr. Örnefnalýsing greinir frá **nafnlausu eyðibýli norðan á Skarðaaás**. Þar eru óvenjulegar rústir, margar saman, innan og utan við ferhyrnt gerði. Ummerki benda til að gerðið hafi verið hlaðið töluvert löngu á eftir öðrum mannvirkjum og erfitt að segja til um hvaða hlutverki staðurinn hefur gegnt. Aðrar **ónefndar býlirústir** sem hvergi er getið í heimildum eru við rætur Hvammsheiðar, í Íradal sunnan við Írhól sem er á merkjum Laxamýrar og Þverár, geysimikil garðlög og a.m.k. tvær skálaga tóftir. **Víkingsstaðir** nefnast rústir í hlíðarrótum næstum beint austur af Holtakoti. Þar sést óverulegur rústahóll en dágóðan spotta suður af honum, fast norðan við merkjagarð milli Holtakots og Reykja, er **hringlaga gerði** og nokkrar tóftir innan þess.

Reykir

Reykjum fylgdu a.m.k. fjögur kot. **Litlu-Reykir** voru í Reykjatúni, suður af Stóru-Reykjum. Í Sýslu- og sóknarlýsingum 1839-1844 eru þeir sagðir hafa verið í eyði til langframa.¹⁸ Fáum árum síðar byggðist bærinn að nýju, þá á fjárhústóftum. **Holtakot**, vestan Helgár, hafði legið í eyði um 70 ára skeið þegar Jarðabók Árna og Páls var rituð en byggðist að nýju einhverntíma á 18. öld. Líkt er farið með **Brekknakot**, syðst í Reykjalandi. Það var talin forn hjáleiga en hafði lagst í eyði um 1700. Byggð hófst aftur um miðja 18. öld og stóð óslitið til ársins 1945. **Skálholt** er vestan Brekknakots. Það var löngu komið í eyði snemma á 18. öld og er ekki vitað til að hafi verið byggð þar síðan. Þar var haft í beitarhúsum frá Brekknakoti. Geysimiklar rústir sjást á holtinu – þrefaldur túngarður og margar rústir, sumar mjög signar. Í skrá yfir eignir Hólastóls frá 1525 sést að stóllinn hefur þá átt flestar jarðir í

¹⁷ DI XI, 865

¹⁸ Sýslu- og sóknarlýsingar, 151

Reykjahverfi, þar á meðal þrjú eyðikot hjá Reykjum, metin á samtals 15 hdr.¹⁹ Ekki er fullvíst við hvaða kot er átt en í reikningi kirkna á prestsetrum í Hólabiskupsdæmi 1569 eru talin fjögur kot hjá Reykjum: Víkingsstaðir, Holtakot, Brekknakot og Hólkot, sem nú er sunnan hreppamarka, í Aðaldælahreppi.²⁰

Auk áður nefndra býla er vert að geta tveggja rústasvæða sem fundust við vettvangskonun í Reykjalandi. Annars vegar eru **fornlegar rústir auk garðlags við svonefnt Fellssund**, vestan Reykja (Sp-326:075). Þá mótar óglögg fyrir **tóftum í lyngmóa á Stekkjarási** (Sp-326:046) en þar sést ekkert garðlag.

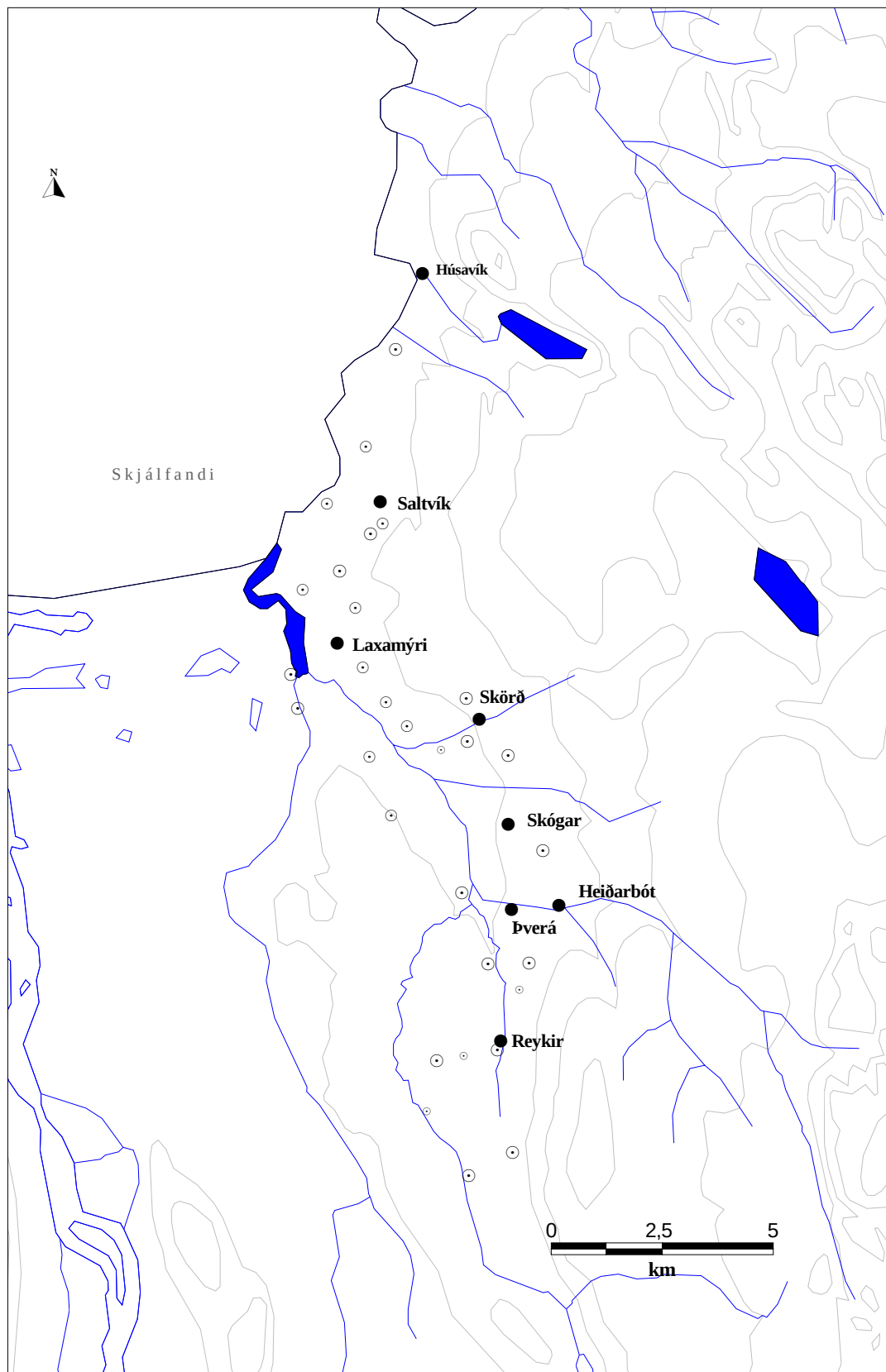
Samantekt og umfjöllun

Alls eru vísbendingar um a.m.k. 28 hjáleigur eða hugsanleg býli á skráningarsvæðinu. Þar af eru a.m.k. sjö horfin vegna bygginga, vegagerðar eða túnræktar. Langflest býlanna, sem heimildir greina á annað borð frá, lágu í eyði um lengri eða skemmri tíma. Heimildir benda til að þrjú þeirra hafi verið komin í eyði þegar um 1550 og hugsanlega miklu fyrr en nokkur byggðust upp að nýju á 18. og 19. öld: Kaldbakur, Dýjakot, Einarsstaðir, Holtakot, Litlu-Reykir og Brekknakot. Um mörg býlanna eru heimildir fáorðar eða jafnvel þöglar sem gröfin. Á þessu stigi er fátt hægt að segja um eðli margra rústaþyrpinganna sem skoðaðar voru sumurin 2002 og 2003. Rústirnar eru ólíkar innbyrðis, sumstaðar aðeins fáeinar tóftir, girtar einföldum garði og hæpið að staðhæfa að þar hafi verið föst byggð. Gæti jafnvel hafa verið „girt um fjárhús“ eins og Árni Magnússon getur sér til í jarðabók sinni, e.t.v. með hliðsjón af vitnisburði heimildamanna sinna.²¹ Þá er hugsanlegt að á einhverjum staðanna hafi verið haft í seli þótt hvorki örnefni né staðsetning rústanna styrki þá kenningu – á sambærilegum svæðum á Norðurlandi er algengara er að sel séu upp frá bæjum en þess eru engin dæmi í Reykjahverfi. Víða eru greinilega mörg byggingarstig og hafa þar vafalaust verið stekkir, beitarhús eða önnur mannvirki í seinni tíð. Þegar litið er á dreifingu rústanna sést að hún er ekki alveg handahófskennd. Stórbýlin sem áður var getið eru öll í svo að segja beinni línu við rætur Reykjaheiðarinnar en víðast hvar eru rústaþyrpingarnar vestar, nær Mýrarkvísl/Reykjakvísl. Allra þéttastar eru þær á svæðinu milli Laxamýrar og Skarða annars vegar og umhverfis Reyki hins vegar. Kann það að endurspeglar valdakjarna hreppsins, enda þar þrjár hæst metnu jarðirnar sem einnig réðu yfir mestum landgæðum.

¹⁹ DI IX, 301

²⁰ DI XV, 348-349

²¹ JÁM XI, 252

Reykjahreppur (og Húsavík). Höfuðból eru merkt með stórum, svörtum punkti, eyðibýli með stórum hvítum og rústir, sem hugsanlega gætu verið af eyðibýlum, eru merktar með litlum, hvítum punkti.

Eignarhald á landi í Hvammsheiði vekur upp spurningar. Austurhluti heiðarinnar tilheyrir fReykjahreppi og var afréttarland. Nyrsti oddinn tilheyrði áður Núpum í Aðaldal en var keyptur undir Laxamýri á 20. öld. Litlu-Núpar, eyðibýli, og Núpaeyri sem er við mót Laxár

og Mýrarkvíslar, tilheyra því nú Laxamýri. Reykir áttu áður land í Hvammsheiði, Reykjamannahaga, en deilur um eignarhald á honum urðu á 16. öld og líklega fyrr. Í apríl 1545 var því lýst yfir á Grenjaðarstað að Sigurður prestur Jónsson hefði keypt þrætalandið Reykjamannahaga í Hvömmum og lagt til Haga en þá hafði lengi á því þræta legið. Ekki er fyllilega ljóst hvar haginn var en þó náði hann „ur þeim ytsta tanga og fram j þann gamla merkegard sem liggur ur Daudhyl og vestur um illa hvams hola j Kroklæk.“²² Í Jarðabók Árna og Páls 1712 segir frá munnmælum um ítök Reykja í Hvammsheiði en þá höfðu þau ekki verið brúkuð í manna minnum. Drjúgur hluti heiðarinnar hlýtur að hafa heyrt undir Skörð, til þess bendir Skarðaaðs efst á henni miðri. Nú er Þverá eina jörðin í Reykjahverfi sem á land í heiðinni utan Laxamýrar. Þrjú af meintum býlum frá Þverá eru í Hvammsheiði og er það eina byggðin sem þar er að finna austan megin í heiðinni. Ekki er augljóst hvernig á því stendur. Þverá átti takmarkað land fyrir austan kvísl en virðist hafa litið á hluta Hvammsheiðar sem heimaland sitt.

Fornleifar hafa varðveist óvenju vel í hreppnum, að hluta vegna harðlendis og lítillar jarðvegsþykknunar. Þær benda til að byggðamynstur á miðöldum hafi verið gjörólíkt því sem nú er. Eyðing byggða hefur verið vinsælt viðfangsefni íslenskra sagn- og fornleifafræðinga um áraraðir en yfirleitt hefur þá verið glímt við viðkvæmar jaðarbyggðir, t.d. á hálendinu upp af Bárðardal, í Skagafjarðardölum o.s.frv. Algengt hefur verið að skýra eyðingu byggða með drepsóttum, s.s. þeirri sem geisaði 1402-1404, almennum hallærum eða hnignandi landgæðum, t.d. vegna eldgosa. Erfitt er að sýna fram á hver orsökina hefur verið í Reykjahreppi. Ekki þarf bara að glíma við rústaþyrpingar heldur einnig kerfi mikilla vörslugarða sem snemma hefur verið hætt að halda við. Þótt rannsóknir á svæðinu séu skammt á veg komnar er vert að velta því upp hvort ásetningur hafi valdið því að bæði garðar og býli voru aflögð, e.t.v. vegna breyttrar samfélagsskipanar eða nýrra áherslna í búskap og framleiðslu. Margt bendir til að nautgripir hafi skipað stóran sess í áhöfn fornbyla en þegar leið fram á miðaldir hafi sauðfé fjölgað í hlutfalli við þá. Kúabúskapur krefst annars konar skipulags og landnýtingar og gæti þetta t.d. skýrt að hluta þróunina í sveitinni. Um það verður þó fátt fullyrt án frekari rannsókna.

Á 20. öld hefur byggð vaxið á ný í Reykjahreppi undir nýjum formerkjum. Garðræktarfélag Reykhverfinga var stofnað 1918 og í tengslum við það reis nýbýlið Hveravellir í Reykjalandi. Sunnan þess eru nýbýlin Laufahlíð og Bláhvammur. Víða er orðið margbýlt á gömlu bæjarstæðunum, þannig er Skarðaborg á Skörðum, Skógahlíð hjá Skógum

²² DI XI, 399-400

og Rein hjá Reykjum. Trésmiðja hefur risið í Reykjalandi og laxeldi verið stundað um árabil á Laxamýri.

4. Fornleifaskrá

Í skráningarkerfi Fornleifastofnunar hefur hver sýsla skammstafað heiti (EY, SP o.s.frv.) og hver jörð hefur þriggja stafa númer. Miðað er við jarðaskiptingu eins og hún kemur fyrir í Jarðatali Johnsens frá 1847 og byggir tölusetning jarðanna á því. Skipting jarða um miðja 19. öld ræður ekki aðeins númerum í skránni heldur er miðað við hana þegar ákvarðað er hvaða jörð hver minjastaður tilheyrir. Hverjum minjastað er gefin kennitala sem er þriggja stafa númer sem hengt er við sýslutákn og jarðarnúmer (dæmi: SP-325:001). Fornleifaskrá hvernjar jarðar hefst á stuttu yfirliti yfir skiptingu jarðarinnar, eignarhald hennar og matsverð, og einnig er gefin stutt lýsing á náttúrufari og búskaparaðstæðum og greint frá sléttun túna. Þar á eftir kemur listi um fornleifar.

Í skránni fær hver minjastaður eina grein og er framsetning upplýsinganna stöðluð. Í fyrstu línu hvernjar greinar eru grunnupplýsingar auðkennisnúmer, sérheiti, tegund, hlutverk og hnattstaða. Á eftir auðkennisnúmeri kemur sérheiti fornleifar ef eitthvert er og síðan tegund. Með tegundarflokkun er leitast við að skilgreina hvers eðlis fornleifin er, þ.e. hvort um er að ræða mannvirki af einhverju tagi sem enn sést, og þá hverskyns (t.d. tóft, garðlag eða varða), mannvirki sem vitað er um en er horfið (heimild, örnefni) eða fornleif sem ekki hefur verið mannvirki (t.d. álagablettur, sögustaður eða nátttröll). Allir fornleifastaðir eru greindir til tegundar en hlutverk þeirra er ekki alltaf hægt að ákvarða. Á eftir hlutverki kemur hnattstaða minjastaðarins í gráðum og mínútum. Mæling hnattstöðu er gerð með GPS staðsetningartækjum (stillingin WGS 84) og er mælt í miðju hvers minjastaðar. Áætlað frávik frá miðju er ekki meira en 10 metrar að meðaltali. Þar sem getur um „heimild um...“ t.d. útihús, þá er átt við að eingöngu eru til heimildir um staðinn, en minjar hafa ekki fundist á vettvangi við skrásetningu. Þótt engar minjar hafi fundist, er engu að síður tekin hnattstaða staðarins ef unnt hefur verið að ákvarða staðsetningu hans á grundvelli fyrirbyggjandi upplýsinga með um 50 metra fráviki.

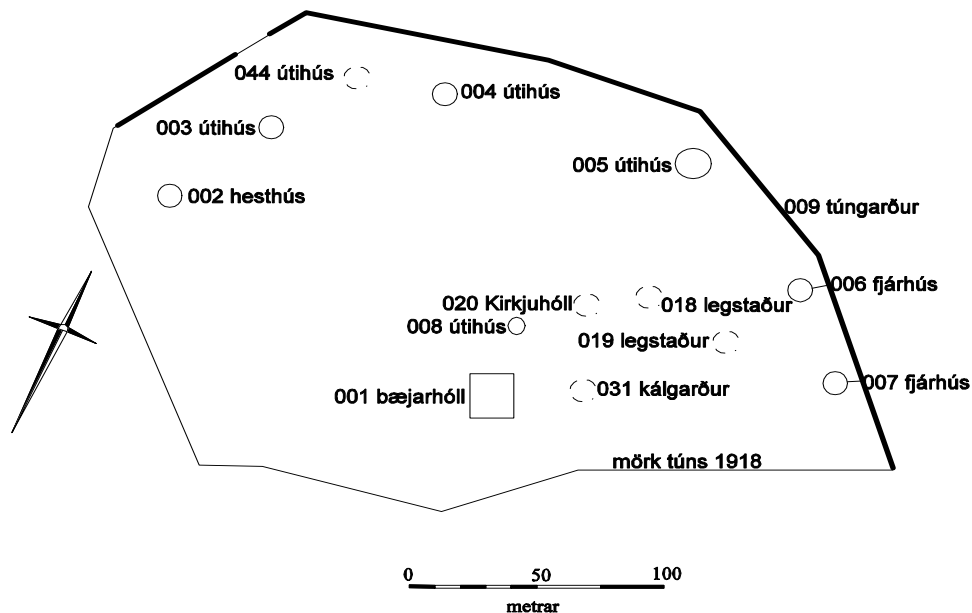
Í annarri línu hefst lýsing minjastaðar oftast á tilvitnun í fyrirbyggjandi heimildir en síðan er staðsetningu hans lýst. Þar á eftir kemur oft lýsing á aðstæðum og síðast lýsing á mannvirkinu sjálfu ásamt með öðrum upplýsingum sem við eiga.

Í næstsíðustu línu er lagt mat þá hættu sem minjastaðurinn kann að vera í. Hættustig eru eftirfarandi: 1) engin hætta, 2) hætta, og 3) stórhætta. Gerð er grein fyrir hver er hættuorsök hverju sinni. Þá er í síðustu línu getið heimilda ef einhverjar eru, oft með skammstöfunum, en úr þeim er leyst í heimildaskrá aftast í skýrslunni.

Eins og áður segir voru sumarið 2003 skráðir 226 staðir í norðan- og norðaustanverðum Reykjahreppi, á fimm jörðum. Því voru að meðaltali um 45 minjastaðir á jörð. Flestir minjastaðanna, eða 202, voru staðir þar sem eiginlegar mannvistarleifar eru/hafa verið. Af hinum stöðunum 20 má nefna vöð, huldufólksbústaði og draug sem og minjastaði þar sem aðeins örnefni gefur vísbendingu um minjastað en engar aðrar heimildir eru þekktar um hann. Af þeim 202 stöðum þar sem vitað var um mannvirki af einhverri tegund fundust leifar á 126

stöðum. Í langflestum tilfellum hafa leifarnar horfið vegna túnasléttunar en einnig hafa nokkrar horfið undir byggingar og vegi. Þegar fornleifaskráningin var gerð var aðeins eitt torf- og grjóthús á svæðinu sem stóð undir þaki. Var það Kartöfluhúsið á Reykjum sem er steipt að innan en hlaðið torfi að utanverðu. Húsið var byggt um 1920. Í 6 tilfellum stóðu hleðslur vel uppi, en algengara var að hleðslur stæðu grónar (í 33 tilfellum). Oftast töldust hleðslur signar (51) en í örfáum tilfellum voru þær alveg útflattar (7). Í 28 tilfella sáust merki fornleifa, annarra en greinilegra hleðslna og bygginga, greinileg (t.d. mógrafir).

Túnakort - Heiðarbót

Túnakort fyrir Heiðarbót frá 1918

SP-324 Heiðarbót

"Jarðardýrleiki x 4, og so tíundast presti og fátækum." JÁM XI, 247. "Heiðarbót; eign ríkisins, í eyði frá 1983." HJ, 551.

1918: Tún 4.6 ha, 2/5 slétt "Útigangur lítill í heimalandi, en þó í meðallagi með þeirri beit sem jörðin brúkar í þverár land, þó þarf roskið fjé jafnan heystyrk, og lömb mestan part fóður. Hestaganga er í meðallagi. [...] Engjar eru slitróttar á dreif í mýrlendi. Úthagarnir eru bjarglegir með þeirri beit sem jörðin brúkar í þverár landi. [...] Vatnsból er erfitt á vetur fyrir fannlögum" JÁM XI, 248.

SP-324:001 Heiðarbót bæjarhóll bústaður

65°55.345N 17°16.866V

"Bærinn stendur uppi undir hlíð, eða neðst í brekku, á norðurbakka þverár," segir í örnefnaskrá. Bærinn er á bæjarhól um 50 m norðan þverár. Bæjarhóll er greinilegur. Á hólnum er steinsteypt íbúðarhús með kjallara.

Bæjarhóllinn er 30-35 m á lengd (norður-suður) og 30 m á breidd. Suður- og vesturhlíðar bæjarhólsins eru skýrar en norður- og austurbrún hans ógreinilegar. Bæjarhóllinn er mest 2,5 m á hæð. Gamli bærinn stóð nálega þar sem íbúðarhúsið í Heiðarbót stendur nú. Hann náði þó lengra til norðurs, þangað sem nú er malarbílataði norðan við íbúðarhúsið. Þegar bílastæðið var gert í lok 20. aldar var sléttað yfir miklar veggheðslur sem gæðust upp úr grasinu á þessum slóðum.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Heiðarbót a, 1 og Túnakort 1918

SP-324:002 Hesthúshóll heimild um hesthús

65°55.383N 17°17.013V

"Vestan við brautina heim er neðstur Hesthúshóll..." segir í örnefnalýsingu. Í annarri lýsingu er sagt frá hesthúsinu: "Hesthús var á hólnum, og stendur hluti þess enn." Hesthúsið er nú alveg horfið en rutt var úr síðustu leifum þess milli 1990 og 2000. Húsið stóð um 160 m norðvestan við bæ 001, á hól. Sléttaður hóll, á kafi í grasi.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Heiðarbót a, 4; Ö-Heiðarbót b, 7 og Túnakort 1918

SP-324:003 heimild um útihús

65°55.384N 17°16.961V

Útihús, sem merkt er inn á túnakort frá 1918, var um 150 m norðvestan við bæ 001. Það var um 20 m vestan (neðan) við heimreið.

Húsið var þar sem nú er hæð í sléttuðu túni.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir:Túnakort 1918

SP-324:004 heimild um útihús

65°55.420N 17°16.920V

Útihús var áður um 140 m NNV við bæ 001. Það er merkt inn á túnakort frá 1918. Það var 30-40 m austan (ofan) við heimreið að Heiðarbót.

Húsið stóð þar sem nú er sléttuð hæð í túni, 10-20 m sunnan við túngarð 009.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir:Túnakort 1918

SP-324:005 heimild um útihús

65°55.410N 17°16.859V

Útihús var áður um 60 m norðvestan við Nýjakofa 006 en um 140 m NNA við bæ 001. Það er merkt inn á túnakort frá 1918.

Húsið hefur verið þar sem nú er sléttuð hæð efst í túni.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir:Túnakort 1918

SP-324:006 *Nýkofi* heimild um fjárhús

65°55.396N 17°16.740V

"Í túninu voru þessi fjárhús... Nýkofi, Stórahús [007] og Syðstahús [025]. Þessi hús voru austast í túni og hafa nú öll verið jöfnuð við jörðu." segir í örnefnaskrá. Umrædd hús, Nýkofi, eru merkt inn á túnakort frá 1918 og voru sunnarlega á hæð sem er 100-140 m ofan (austan) við núverandi hlöðu í Heiðarbót. Fjárhúsin hafa verið 10-20 m neðan við túngarð 009 en tæpum 150 m norðaustan við bæ 001.

Fjárhúsin hafa verið þar sem nú er grasgefinn hóll. Sléttað var úr ójöfnum á hólum um 1990.

Hóllinn er mjög gróðursæll og þar sjást einstaka steinar í jörðu. Á einum stað má sjá glitta í hluta af hleðslu (4 steina í röð) í grasrótinni.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir:Ö-Heiðarbót b, 8 og Túnakort 1918

SP-324:007 *Stórahús* heimild um fjárhús

65°55.381N 17°16.713V

"Í túninu voru þessi fjárhús... Nýkofi [006], Stórahús og Syðstahús [025]. Þessi hús voru austast í túni og hafa nú öll verið jöfnuð við jörðu." segir í örnefnaskrá. Stórahús er að líkindum það hús sem merkt er um 30 m sunnan við Nýjakofa 006 inn á túnakort frá 1918. Húsið hefur verið 10-20 m neðan (vestan) við túngarð 009 en hann er nú alveg rofinn á þessum slóðum. Húsin hafa verið 50-70 m beint ofan við Þorkel 018 (nyrðri hóllinn af tveimur), á hæð fast sunnan við slóða sem liggur til austurs í gegnum túngarð. Þar sem húsin stóðu er hæð í sléttuðu túni.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir:Ö-Heiðarbót b, 8 og Túnakort 1918

SP-324:008 heimild um útihús

65°55.355N 17°16.856V

Útihús er merkt inn á túnakort frá 1918 15 m norðan við gamla bæinn 001. Það hefur staðið þar sem nú er sléttuð grasflöt milli bílastæðis norðan við núverandi íbúðarhús og hlöðu.

Grasflöt, fremur slétt. Engar leifar hússins sjást.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir:Túnakort 1918

SP-324:009 garðlag túngarður

65°55.361N 17°16.647V

Túngarður hefur verið utan um tún í Heiðarbót og sést stór hluti hans enn. Hann er vel greinilegur að norðan, austan og vestan. Að sunnan hefur Þverá séð um aðhald. Túngarðurinn liggur umhverfis sléttuð tún, utan hans eru móar.

Garðurinn er víðast mjög stæðilegur þó að hann sé rofinn á nokkrum stöðum. Hann er fyrst greinilegur austast, fast norðan við Þverá. Þar er hann að mestu hlaðinn úr ávölu grjóti á um 20 m kafla. Annars er garðurinn að mestu torfhlaðinn. 30-40 m norðan við Þverá er stór tóft úr torfi byggð upp við túngarðinn að utan.

Túngarður umhverfis tún í Heiðarbót, horft til vesturs

Hólfið er einfalt, grasi gróið og 16 X 8 m að stærð. Það er mest 0,8 m að hæð. Op er á norðurvegg hólfsins. Garðurinn heldur áfram til norðurs frá tóftinni í um 45 m áður en skarð kemur í hann, um 25 m langt. Þar sem garðurinn hefst aftur liggur hann í um 140 m til VNV áður en hann beygir lítillga til vesturs. Þaðan liggur garðurinn í um 110 m en beygir þá meira til vesturs og liggur í 12 m áður en hann er rofinn á um 40 m kafla þar sem heimreiðin að Heiðarbót liggur í gegnum hann. Garðurinn er aftur greinilegur um 20 m neðan við heimreiðina og liggur þá í tæpa 40 m áður en hann beygir til NNV (ólíkt því sem sýnt er á túnakorti frá 1918 þar sem garðurinn beygir til suðurs um þetta leyti) og liggur í um 70 m áður en hann endar nokkuð snögglega um 30 m sunnan við Vörðuhól. Neðan heimreiðar er túngarðurinn víðast mjög stæðilegur, líkt og hann hafi verið endurhlaðinn ekki alls fyrir löngu. Samtals er garðurinn 450-500 m langur. Hann er mest um 1 m á hæð en 1,5 m á breidd.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Heiðarbót a, 1 og Túnakort frá 1918

SP-324:010 Bótarstekkur tóft stekkur

65°55.449N 17°18.567V

"Ofar með ánni er sérstök eyri, sem heitir Bótarstekkseyri; þar er stekkjarmót, Bótarstekkur. Þar var síðast fært frá í Heiðarbót." segir í örnefnaskrá. Í annarri örnefnaskrá er Bótarstekk lýst svona: "Á Bótarstekkseyri var Bótarstekkur. Hann sést ekki lengur. Þveráin hefur grafið bakkann undan honum í vorleysingum. Ær voru aldrei mjólkaðar þar, svo að Sigurður [Sigurjónssyni] muni. En þar voru lömbin tekin frá þeim og þær síðan reknar upp fyrir Stöpla og vaktadar nokkra sólarhringa og mjólkaðar heima í húsi eða í kvíum við túngarðinn. Fráfærur hætta nálægt 1933-34." Þó að Bótarstekkur sé sagður horfinn í örnefnalýsingu telur Jón B. Gunnarsson að enn sjáist leifar hans þar sem greina má stekkjarmót tóft 250-300 m neðan við (vestan við) þjóðveg en fast norðan við Þverá. Hún er 1,3 km VNV við bæ 001. Staðhættir passa ágætlega við Bótarstekk og því líklegast að örnefnalýsingin sé orðum aukin eða annar stekkur hafi verið í nánasta nágrenni.

Stekkurinn er í grasi- og lyngivöxnum bala, sunnan í hæð. Hann er á sléttum árbakka.

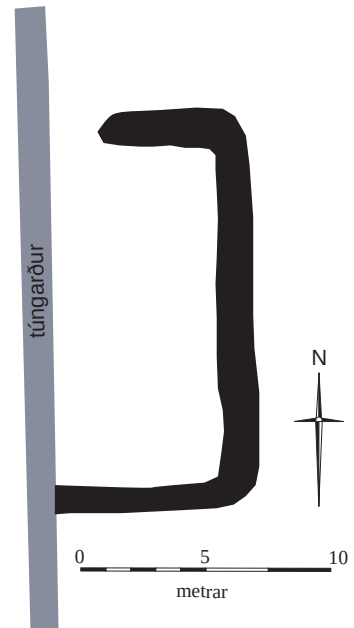
Stekkurinn er tvískiptur, 20 X 4,5 m að stærð og snýr NNV-SSA. Stekkurinn er byggður utan í lága hæð. Hann er hlaðinn úr torfi.

Op er á honum norðvestast og á suðurvegg minna hólfsins sem er suðaustast. Um 13 m norðvestan við tóftina er lág hæð sem er þýfð og fagurgræn. Hún er 9 X 4 m að stærð. Hugsanlegt er að þar leynist

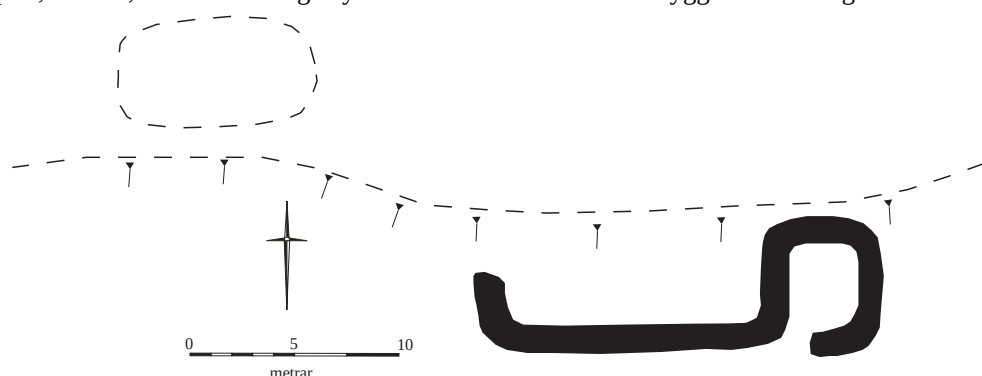
mannvistarleifar. Þverá ógnar stekkjum og vel hugsanlegt að hún gangi yfir hann í leysingum.

Hættumat: hætta, vegna rofs

Heimildir: Ö-Heiðarbót a, 2; Ö-Heiðarbót b, 3

Bótarstekkur, horft til suðvesturs

SP-324:011 Teiggarður garðlag vörslugarður

65°56.658N 17°17.982V

"Norðan við Breiðu tekur við allstórt svæði, sem heitir Þverárteigur. Svo stendur á Þverárteig, að Heiðarbótarbóndinn máti hafa kvífé sitt í tvo mánuði á Bótarfjalli, sem er norður af Reykjafjalli í Þverárlandi. En Þverárbóndinn hafði slægjur í Þverárteig þar á móti, samkvæmt gömlum samningi. Þverármenn máttu ekki nytja þetta nema á einn veg, til heyskapa. Þetta svæði nær austur að Teighólum að sunnan. Það sér enn fyrir gömlum garði kringum allt svæðið, og heitir hann Teiggjarður. Garðurinn lá milli Teighólanna norður að Steinagróf." segir í örnefnaskrá Teiggjarður var náði austan frá Stekkjarholti 012 og töluvert lengra til vesturs en neðan við þjóðveg. Hann sést nú norðvestan við Stekkjarholt og óljóst til suðvesturs að heimreið Heiðarbótar. Hann sést slitrótt vestur með heimreiðinni en hverfur þar sem hún liggur á þjóðveg. Neðan þjóðvegar má enn greina garðinn þó hann hverfi á köflum og sé illgreinanlegur. Hann beygir til norðausturs um 170 m vestan við

Teiggjarður, horft til norðvesturs

þjóðveg og síðar til norðurs. Hann er nú illgreinanlegur en þó má sjá móta fyrir honum á stöku stað.

Liggur um óræktar móa og lyngivaxin holt.

Teiggjarður er nú orðinn mjög óljós og slitróttur. Samtals má þó greina hvar hann liggur á um 1,1 km löngum kafla. Hann hefur náð yfir svæði sem hefur verið um 640 X 350 (austur-vestur). Garðurinn sést fast sunnan við skurð, um 100 m norðvestan við Stekkjarholt (sumarbústað). Á þessum stað er hann mjög óljós en þó er hægt að rekja hann að sumarbústaði. Þar hverfur hann en sunnar má aftur greina hann að heimreið að Heiðarbót og liggur hann meðfram henni að norðan að þjóðveg. Þar hverfur garðurinn en hann má aftur greina nokkru neðan þjóðvegar. Þar liggur hann til vesturs í 150-160 m en er mjög óljós. Þá beygir garðurinn til norðvestur í

aðra 160 m áður en hann beygir til norðurs og liggur í um 190 m áður en hann fjarar alveg út. Garðurinn er víða 2-3 m á breidd en 0,2-3 m á hæð. Hann er siginn og gróinn

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir:Ö-Heiðarbót a, 2-3

SB-324:012 Stekkjarholt heimild um stekk

65°55.578N 17°17.736V

"Suðaustur af Smalaholtunum er einstakt, kringlótt holt, sem heitir Stekkjarholt." segir í örnefnaskrá. Í annarri skrá segir enn fremur: "Tvær stekkjarrústir eru syðst og efst á Breiðu, einar við Stekkjarholt og einar efst í Stekkjarnesi [022]." Nú hefur talsvert verið rutt úr Stekkjarholti og þar var byggður stór refaskáli. Við það var stekkurinn eyðilagður. Stekkurinn hefur verið nálægt 800 m norðvestan við bæ 001.

Stekkjarkholt er lágt holt (læggra nú en áður var) sem snýr norður-suður. Þar eru nú stór refahús.

Ekki er nákvæmlega vitað hvar á eða við holtið stekkurinn var.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir:Ö-Heiðarbót a, 3; Ö-Heiðarbót b, 3

SB-324:013 Bótargötur heimild um leið

65°55.561N 17°17.233V

"Upp af Leitisholtum heitir Bótarleiti. Ofan við Leitisholtin lágu Bótargötur." segir í örnefnaskrá. Bótargötur lágu áður milli Grafarholts 014 og Reiðholts. Líklega hafa göturnar verið á milli Skóga/Skógahlíðar og Heiðarbótar.

Göturnar lágu að mestu á svæði sem nú hefur verið ræst fram. Engin merki sjást um þær.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir:Ö-Heiðarbót a, 4

SB-324:014 Grafarholt heimild um mógrafir

65°55.505N 17°17.305V

"Vestan við Reiðholt er lítið holt, sem heitir Grafarholt, er út og suður af Stekkjarholti 012." segir í örnefnaskrá. Í annarri skrá segir: "Það dregur nafn af mógröfum, sem voru sunnan við það. Grafirnar voru 6-8 stungur á dýpt, þar af 2-3 stungur leir efst. Þarna fékkst góður eldiviður." Svarðargrafir voru áður fast sunnan við Grafarholt og um 80 m norðan við heimreið að Heiðarbót. Grafirnar voru um 450 m norðaustan við bæ 001, fast norðan við skurð.

Nú hefur svæðið verið ræst fram og var það gert milli 1960-1970. Nokkrar dældir sjást í túni sunnan við hæð.

Í Jarðabók Árna og Páls segir: "Móskurður hefur að fornu verið, brúkast ei."

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir:Ö-Heiðarbót a, 4; Ö-Heiðarbót b, 6; JÁM XI, 248

SP-324:015 *Vörðumelur* örnefni

65°55.441N 17°17.110V

"Norðan við túnið er hár malarhóll, sem heitir Vörðumelur. Úr honum hefur verið tekið til byggingar." segir í örnefnaskrá. Vörðumelur er um 260 m norðvestan við bæ 001, fast vestan við heimreiðina þar sem hún beygir til suðurs (úr austri).

Stór hluti melsins hefur nú verið tekinn í malarnám en þó má enn greina austurhluta hans sem og helstu útlínur. Á austurhluta hólins eru geymdar vélar. Ekki er lengur varða á hólnum.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar**Heimildir:** Ö-Heiðarbót a, 4**SP-324:016** *garðlag*

65°55.435N 17°17.048V

Garðlag er um 50 m norðan við túngarð 009 og 30-40 m vestan við heimreið að Heiðarbót. Það liggur frá hæð þar sem nú eru geymdar heyrúllur að Vörðumel 015.

Garðurinn liggur um grasi gróna dæld.

Garðurinn er um 13 m á lengd og liggur norður-suður milli tveggja hæða. Hann liggur úr suðri í um 8 m, þá kemur 2-3 m skarð í hann áður en hann heldur áfram í 2-3 m. Garðurinn er torfhladdinn og grasi gróinn. Hann er 2 m á breidd en 0,6 m á hæð.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar**SP-324:017** *Oddskofahóll*

þjóðsaga draugur

65°55.401N 17°16.973V

"Vestar við brautina [þjóðveg] er Oddskofahóll, merkilegur vegna þess,

að þar hélt til afturganga. Umkomulaus smali, sem var þarna, hengdi sig þar, og síðan var þar reimt mjög." segir í örnefnaskrá. Oddskofahóll er lítill en afgerandi hóll um 10 m vestan við heimreið að Heiðarbót en 30-40 m sunnan við túngarð.

Grasi gróinn og sléttður hóll.

Hóllinn er 30-40 m í þvermál. Hvorki sjást ummerki eftir kofann né afturgönguna.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar**Heimildir:** Ö-Heiðarbót a, 4*Garðlagið, horft til vesturs***SP-324:018** *Þorkell* þjóðsaga legstaður

65°55.371N 17°16.783V

"En handan götunnar [heimreiðar], austan hennar, er stór kringlóttur hóll; þar á að vera heygður maður með hest og tygi sín... þar sem maðurinn er heygður, heitir Þorkell." segir í örnefnaskrá. Í annarri skrá segir ennfremur: "Austan við veginn heim var stór, kringlóttur hóll, sem hét Þorkell... Sunnar og aðeins austar er annar hóll, nefndur Arnbjörn [019]. Sagt var, að í hólum þessum væru heygðir tveir formenn. Átti... Þorkell að vera heygður í skipi. Munnmæli eru um, að grafa hafi átt í þessa hóla, en mönnum þá sýnt bærinn standa í björtu báli. Fyrir nokkrum árum var Þorkell alveg mokaður og notaður í veg heim að bænum. Ekkert markvert gerðist, og ekkert fannst." Þorkell er um 20 m norðvestan við Arnbjörn 019 og einungis er sund á milli hans og Kirkjuhólsins 020 sem er suðvestar. Þorkell er 5 m sunnan við slóða sem liggur til austurs og í gegnum túngarð 009. Hann er um 80 m norðaustan við bæ 001.

Mjög grösugur en sléttur hóll í túni. Hóllinn er 3-4 m á hæð en um 10 m í þvermál. Í suðvesturhlíð hólins er greinileg hvompa þar sem svo virðist sem grafið hafi verið í hólinn. Stærstur hluti hólins sést þó enn og aðeins lítið tekið í veg heim að bæ.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar**Heimildir:** Ö-Heiðarbót a, 4-5; Ö-Heiðarbót b, 7**SP-324:019** *Arnbjörn* þjóðsaga legstaður

65°55.364N 17°16.748V

"En handan götunnar, austan hennar, er stór kringlóttur hóll; þar á að vera heygður maður með hest og tygi sín [sjá Þorkel 018], og nokkru austar er annar sporðskjulaður, sem liggur frá norðri til austurs. Þar er skipið og

stefnir til hafs. Hann heitir Arnbjörn." segir í örnefnaskrá. Í annarri skrá segir: "Austan við veginn heim var stór, kringlóttur hóll, sem hét Þorkell... Sunnar og aðeins austar er annar hóll, nefndur Arnbjörn. Sagt var, að í hólum þessum væru heygðir tveir fornmenn. Átti Arnbjörn að hafa gullkistu... Munnmæli eru um, að grafa hafi átt í þessa hóla, en mönnum þá sýnt bærin standa í björtu báli." Hóllarnir tveir eru í túni sem er ofan við íbúðarhúsið í Heiðarbót. Arnbjörn er sá suðaustari. Hann er 15-20 m suðaustan við Þorkel 018. Arnbjörn er 20 m sunnan við slóða sem liggur til austurs um hlið á túngarði. Hóllinn er um 100 m ANA við bæ 001.

Hóllinn er sléttaður og á kafi í grasi. Arnbjörn er töluvert lægri en Þorkel 018 mest tæpir 2 m á hæð. Hann er aflangur og um 20 m á lengd en 7-8 m á breidd. Hóllinn hefur verið skemmdur, sérstaklega suðaustur hluti hans.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Heiðarbót a, 4-5; Ö-Heiðarbót b, 7

SP-324:020 Kirkjuhóll heimild um legstað

65°55.361N 17°16.828V

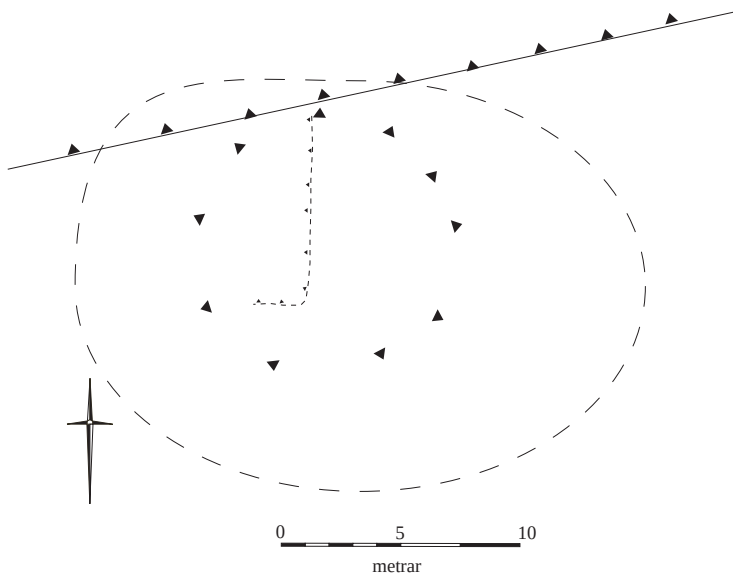

Kirkjuhóll, horft til vesturs

"Vestur af Arnbirni [019], aðskilið af mjóu sundi, er Kirkjuhóll; þar má sjá grafreit; þar komu upp bein. Þar átti að byggja hlöðu. Var þá mikill umgangur um bæinn. Voru svo beinin grafin aftur og hætt við hlöðuna á þessum stað; komst þá kyrrð á." segir í örnefnaskrá. Kirkjuhóll er um 8 m sunnan við suðausturhorn hlöðu og fjárhúss sem nú stendur í Heiðarbót. Hann er um 20 m norðaustan við gamla bæinn 001.

Grösugir hagar en veigalítill rafmagnsgirðing liggur yfir hólinn norður-suður. Vestan hennar er hrossahólf og er þar allt nagað í rót.

Byrjað var að taka fyrir hlöðu nyrst í hólum. Þá var komið niður á hleðslur og bein. Var þá hætt við verkið og ákveðið að byggja hlöðuna nokkrum metrum norðar, þar sem hún stendur enn. Eftir var barð í norðurhlið hólins. Fyrir nokkrum árum voru hundarnir á bænum svo farnir að leita í barðið og koma til baka með bein. Þá var gripið til þess ráðs að fylla upp í barðið (með heyi og taði) og er það því nokkuð gróíð nú. Á hólum má mjög óljóst sjá móta fyrir hringlaga hleðslu sem er um 22 X 15 m að stærð. Innan þessarar hleðslu hækkar hóllinn jafnt og þétt og virðist þar móta fyrir hluta af mjög óljósri hleðslu. Vestari hluti hólins er mjög óskýr og því lítið sagt um þær hleðslur sem þar kunna að leynast en þó er frekar að sjá að sú hleðsla sem er innan gerðisins hafi snúið norður-suður (7 X 2 m að stærð). Hóllinn er 2,5-3 m á hæð. Yfir hann hefur einhvern tíma verið sléttað og því erfitt að segja meira um hugsanlegar mannvistarleifar í

hólum en að þar hafa greinilega hleðslur verið og líklegt að undir yfirborði sé enn að finna töluvert af hleðslum.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Heiðarbót a, 5

SP-324:021 Stöplar þjóðsaga huldufólksbústaður

65°55.625N 17°16.671V

"Austan við Ferðamannaklauf [026] austan á Bæjarstöpli er allstór grasblettur, nefndur Sund. Þess má geta að í Stöplunum gerðist álfasaga, sem skráð er í Þjóðs. J.Á., I.48." segir í örnefnaskrá. Stöplarnir eru mikið hæðabelti ofan við Skógarhlíð og Heiðarbót, um 550 m NNA við bæ 001. Grasi grónar hlíðar en klettur efst.

Í Stöplunum átti eftirfarandi saga að hafa gerst en hún birtist Þjóðsögum Jóns Árnasonar. "Norður í Þingeyjarsýslu hvarf eitt sinn drengur á fjórða árinu. Var hann viku í burtu og fannst aftur neðan undir háum klettum er voru í nánd við bæinn. Sáust þrjú fingraför á kinn hans. En er hann var spurður að því hvar hann hefði dvalið sagðist hann hafa verið á bænum þarna sem þeim sýndist vera klettur einir. Sagði hann að þar hefði búið álfafolk sem hefði vilja hylla sig, en hann sagðist eigi hafa getað borðað hjá því því allur matur hafði sér

sýnzt maðkaður. Hefði það séð að eigi hefði orðið um sig tætt og hefði gömul kona leitt sig á brott og sagt að hann skildi þó menjar þess bera að hann hefði hjá álfafólki dvalið og slegið hann kinnhest og gengið síðan burt. Ólst drengurinn upp og varð merkisbóndi. Eitt sinn reið hann fram hjá klettinum og kvað hann þá vísu þessa:

Þessa klappir þekktu ég fyr

þegar ég var ungur;

átt ég víða á þeim dyr,

eru þar skápar fallegir."

Hættumat: engin hættu

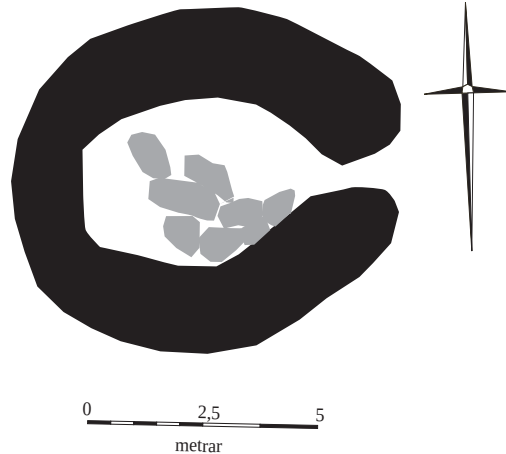
Heimildir: Ö-Heiðarbót a, 5, ÞJÁ I, 48

SP-324:022 Stekkjarnes tóft stekkur

65°55.478N 17°15.799V

Stekkjartóftin, horft til austurs

"Sunnan við Sundhóla heitir svo Stekkjarnes, það eru grasmóar með Þverá." segir í örnefnaskrá. Í annarri skrá segir: "Tvær stekkjarrústir eru syðst og efst á Breiðu, einar við Stekkjarholt [012] og einar efst í Stekkjarnesi (merktar St á ljósriti af uppdrætti)." Stekkjartóft er norðarlega í Stekkjarnesi, um 850 m norðaustan við bæ 001 en 40-50 m norðan við Þverá. Stekkjarnes er breitt nes í Þverá. Þar er grösugt deiglendi.

Stekkurinn er lítill. Hann er 7 X 6 m að stærð, virðist einfaldur og snýr austur-vestur. Op er austurvegg og nokkrir steinar í tóftinni miðri sem annars er hlaðin úr torfi.

Hættumat: engin hættu

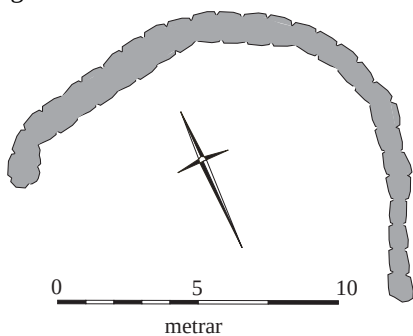
Heimildir: Ö-Heiðarbót a, 5; Ö-Heiðarbót b, 3

SP-324:023 gerði

65°55.301N 17°16.660V

Fast norðan
við Þverá
og 10-15
vestan

(innan) við
túngarð 009
er gerði.
Það er um
180 m
suðaustan
við bæ 001.

Gerðið, horft til suðvesturs

Gerðið er á lágri sléttu, árbakka. Umhverfis er lágt gras. Til móts við gerðið, sunnan Þverár er árbakkinn nokkuð hærri og fellur þar lækur í litlum fossi í ána.

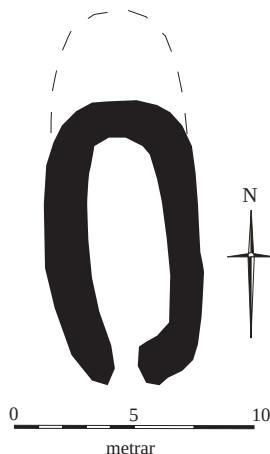
Um er að ræða bogadregið garðlag sem nær norður frá Þverá í 7 m til norðurs og því næst til vesturs í 10 m áður en það beygir aftur að Þverá (2 m). Áin markar af suðurhlið gerðisins sem líklega hefur verið einhvers konar aðhald. Gerðið er hlaðið úr grjóti. Op er á vesturhlið, nálægt Þverá. Alls afmarkar gerðið svæði sem er um 10 x 7 m stórt.

Hættumat: hættu, vegna ábúðar

SP-324:024 tóft

tóftin, horft til suðurs

65°55.331N 17°16.614V

Einföld, aflöng tóft er tæpum 200 m austan við bæ 001. Tóftin er 10 m austan (utan) túngarðs 009 en um 20 m norðan við tóftina sem sambyggð er túngarðinum. Tóftin er um 70 m norðan við Þverá. Mjög aflíðandi, grasi gróin slétta að Þverá.

Tóftin er hlaðin úr torfi og er grasi gróin. Hún er 11 X 6 m að stærð og einföld að gerð. Op er vestast á suðurvegg. Hugsanlegt er að annað hólfi hafi verið norðan við en þar er mjög þýft.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

SP-324:025 Syðstahús heimild um fjárhús

65°55.347N 17°16.674V

"Í túninu voru þessi fjárhús... Nýkofi [006], Stórahús [007] og Syðstahús. Þessi hús voru austast í túni og hafa nú öll verið jöfnuð við jörðu." segir í örnefnaskrá. Syðstahús var syðst í túninu austanverðu, 70-80 m sunnan við Stórahús 007.

Nú er sléttuð hæð í túninu þar sem húsin stóðu.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Heiðarbót b, 8

SP-324:026 Götulág gata leið

65°55.695N 17°15.578V

"Sunnan við Stóraholt er Götulág, sem gatan lá um..." segir í örnefnaskrá. Í annarri skrá segir: "Norðan við hann [Bæjarstöpul] er svonefnd Ferðamannalaut. Þar lá alfaraleið fyrrum, vegur norður til Reykjaheiðar". Göturnar sjást enn greinilega upp af Ferðamannalaut, Götulág og áfram til norðurs. Norðar greindist vegurinn í tvennt og lá annars vegar til Þeistareykja og hins vegar áfram til norðurausturs, alla leið í Kelduhverfi. Sú leið var alfaraleið og er hennar getið í Sýslu- og sóknarlýsingum: "Fjallvegir tveir liggja héðan norður í Kelduhverfi, annar úr Húsavíkurlássinu yfir Reykjaheiði,..." Líklega hefur sá hluti leiðarinnar sem lá til Þeistareykja sameinast Skarðagötu (sjá SP-322:046) þar sem hún liggur greinilegar til austurs með Grísatungufjöllum, um miðja vegin milli núverandi vegar að Þeistareykjum og fjallanna.

Grasi vaxin laut. Umhverfis eru hæðir, lyngivaxnar.

Nokkrir slóðar sjást samsíða.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Heiðarbót b, 9 og Ö-Heiðarbót a, 5 og Sýslu- og Sóknarlýsingar, 193.

SP-324:027 Þrívörðumelur varða samgöngubót

65°55.629N 17°15.518V

"Sunnan við Stóraholt er Götulág, sem gatan lá um [026], og sunnan við hana er Þrívörðumelur, aflangur með þrem vörðum; liggur þvert frá Götulág til suðurs.

Þrívörður, horft til suðurs

Eitthvað er hrúnið ofan af vörðunum. Þær gætu verið vegvísar." segir í örnefnaskrá. Þrívörður eru á Þrívörðumel sem er um 1150 m norðaustan við bæ 001. Þær eru um 350-400 m NNA við stekkin á Stekkjarnesi 022.

Þrívörðumelur er fremur stór melur sem er ber í toppinn en neðsti hluti hlíðarinnar er gróinn lyngi.

Á melnum standa fjórar vörður í röð. Sú syðsta er 3 X 1,5 m og vaxin skóf. Hún er um 0,5 m á hæð. Tæpum 40 m norðan við hana er önnur varða sem er 1,5 m í þvermál en 0,3 m á hæð, mjög hrúin. Tæpum 20 m norðar er þriðja varðan sem er 1,3 m í þvermál og 0,2-

0,3 m á hæð. Fjórða og síðasta varðan er um 20 m norðan við þá þriðju. Hún er 1,5 m í þvermál og 0,2 m á hæð.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Heiðarbót b, 9

SP-324:028 heimild um ristu

65°55.464N 17°17.199V

"Torf var rist skammt norður og vestur af túninu og notað á hey og húspök." segir í örnefnaskrá. Ekki er nú nákvæmlega vitað hvar torf var rist. Stór svæði sem voru norðvestan við gömlu túnin hafa nú verið ræst fram og er líklegast að torfristan hafi verið á þeim slóðum.

Framræst tún.

"Torfrista og stúnga bjargleg," segir í Jarðabók Árna og Páls.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir:Ö-Heiðarbót b, 9; JÁM XI, 248

SP-324:029 *Ferðamannavegur* vegur leið

65°55.952N 17°19.178V

"Gamall vegur liggur um Kaupahvammsholt og skáhallt niður í hvamminum austast og þar yfir er Þverá" segir í örnefnaskrá. Enn sé fyrir vegi sem liggur frá Grófarhvammi að merkjum við Skóga. Vegurinn lá reyndar sunnar en 048, frá Grófinni til suðvesturs að Kaupahvammi og yfir Þverá. Vegurinn var stundum nefndur Ferðamannavegur og lá um sveitina endilanga.

Í grasi grónum haga og niður í grösugan hvamm.

Vegurinn er 4-5 m á breidd. Hann er upphlaðinn og um 0,5 m á hæð. Hann lá frá Kaupahvammi og að merkjum. Vegurinn er upphlaðinn og víða 1,5 m á breidd en 0,4 m á hæð. Hann er samtals greinilegur á 200 m kafla. Þessi garður liggur á svipuðum slóðum og 048 og eru nær nærri því samsíða þar til 048 hverfur undir veginn og birtist aftur norðastan hans. Í bakkanum suðvestan og upp frá ánni kvíslinni sjást skorningar þar sem farið var upp úr árhvamminum. Annars sjást ekki miklar leifar götunnar vestan ár.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Heiðarbót b, 2

SP-324:030 heimild um leið

65°55.662N 17°17.991V

"Vestanvert við þau [Smalaholt] í Teigunum er Þverárleiti, (er) beint vestur af Stekkjarholti [012], sunnanvert við Smalaholt var ferðamannaleiðin" segir í örnefnaskrá. Leiðin lá yfir svæði sem nú hefur verið framræst að mestu. Hún er ekki greinileg. Sama leið sést þó annars staðar í hreppnum sbr. SP-326:014

Framræst svæði, á kafi í grasi.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir:Ö-Heiðarbót b, 5

SP-324:031 *Sáðgarðshóll* heimild um kálgarð

65°55.338N 17°16.808V

"Austan við bæinn [001] er hóll, sem heitir Sáðgarðshóll. Þar var ræktun." segir í örnefnaskrá. Sáðgarðshóll er um 30 m austan við bæ 001. Greinilegt er að hólnum hefur eitthvað verið rutt til í seinni tíð og steypuleifar eru einnig í toppi hans. Dæld er vestan í hólnum og er hugsanlegt að það séu síðustu leifar kálgarða.

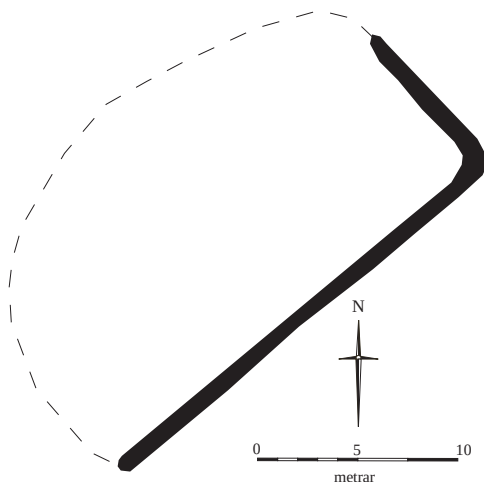
Grasi gróin brekka sem hallar til vesturs. Nú er hrossahólf á þessum stað og því allt gras rónagað.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir:Ö-Heiðarbót a, 5

SP-324:032 hleðsla sundlaug

65°55.528N 17°16.121V

Sundlaugin, horft til suðurs

Í svokölluðu Sundi, austan við Bæjarstöplu og um 650 m norðaustan við bæ 001 er fyrirhleðsla í lítilli dæld. Þarna safnaðist oft vatn fyrr á sumrum og var börnum kennt að synda í pollinum. Hann er nú þornaður en þó safnast einstaka sinnum vatn í hann.

Pollurinn er í skjóli af Bæjarstöpli að sunnan, norðan og vestan. Flag er þar sem pollurinn var.

Dæld er þar sem pollurinn var en hlaðið hefur verið fyrir hann að norðaustan og suðaustan. Fyrirhleðslan myndar horn og er samtals 9 X 23 m stór og snýr norðaustur-suðvestur. Hleðslan er úr torfi og er 0,6 m á breidd en 0,2 á hæð.

Hættumat: engin hætta

SP-324:033 tóft heystæði

65°55.901N 17°18.773V

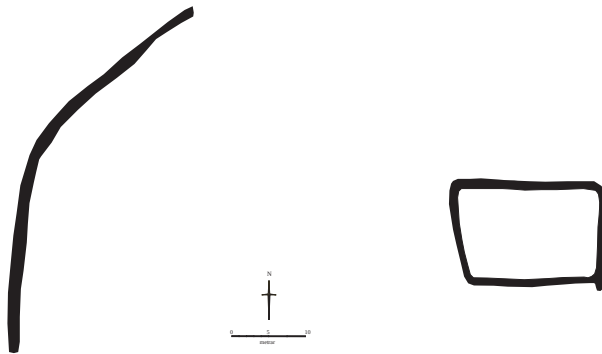
0 2.5 5
metrar

Um 10 m sunnan við merki við Skóga og um 270 m neðan við þjóðveg er fagurgræn tóft á lágu holti. Hún er 1600-1700 m norðvestan við bæ 001. Umhverfis eru lyngivaxnir móar með deiglendisblettum á milli. Holtið sem tóftin er á snýr norður-suður. Tóftin er 4,5 X 4,5 m að stærð. Hún snýr NNA-SSV og er opin til SSV. Hún er hlaðin úr torfi. Helst er að giska á að tóftin hafi verið heystæði.

Hættumat: engin hætta

SP-324:034 gerði

65°55.315N 17°17.160V

Um 10 m norðan Þverár og um 230 m VSV við bæ 001 er gerði. Það er aðeins ofar (austar) en til móts við Nónás sunnan Þverár. Deiglendur árbakki. Gerðið er í svolitlum halla til suðurs.

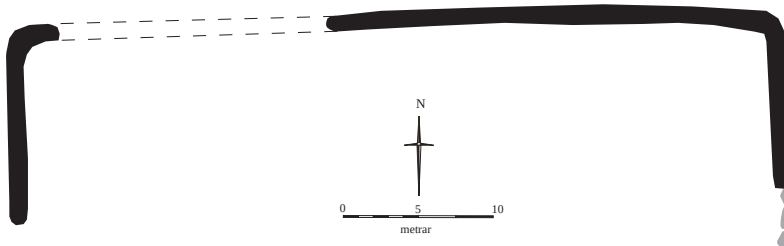
Gerðið, horft til norðausturs

Gerðið er ferhyrnt og 20 X 13 m að stærð. Það snýr austur-vestur, er einfalt og op er ekki greinilegt á því. Veggir eru 0,7 m á breidd en 0,3 m á hæð hlaðnir úr torfi. Inn í gerðinu vex lyng og hæð eða þúst er í því miðju. Um 50 m vestan við gerðið má greina um 50 m langan torfgarð sem liggur til norðurs og svo norðausturs áður en hann fjarar út. Hann er 1,5 m á breidd en 0,4 m á hæð, hlaðinn úr torfi.

Hættumat: engin hætta

SP-324:035 gerði

65°55.324N 17°16.518V

Gerði er 50-60 m ASA af einfaldri tóft 024 og 40-50 m beint austur af tóftinni sem er sambyggð túngarði 009. Það er í aflíðandi halla að Þverá, fast norðan hennar. Umhverfis er þýfður mói. Innan gerðisins er lyngi og grasivaxið.

Gerðið er ferhyrningslaga og samanstendur af austur-, vestur-

og norðurvegg. Þverá hefur afmarkað suðurhlið. Gerðið er 50 X 15 m að stærð, snýr austur-vestur og er nærri allt úr torfi nema síðustu 2-3 m að Þverá austanmegin sem hlaðnir eru úr grjóti. Gerðið virðist ekki mjög fornlegt. Hleðslur eru 0,5 m á hæð en 0,7-0,8 m á breidd. Ofan við gerðið (þ.e. norðan þess) liggur renna samsíða því á um 25 m kafla austan megin. Rennan er 1,5 m norðan við gerðið og er 0,2-0,3 sm djúp en frá 0,2 til 0,6 m breidd.

Hættumat: engin hætta

SP-324:036 garðlag

65°55.356N 17°16.579V

50-60 m ofan (austan) við túngarð 009 má greina garðlag sem liggur til austurs sunnan Bæjarstöpsuls.

Garðurinn liggur í mólendi. Um er að ræða 2-3 m breiða upphleðslu eða garð. Hann er flatur að ofan og lágur og gæti vel hafa verið notaður sem göngugarður. Hann liggur til austurs og er greinilegur 50-60 m ofan túngarðs þar sem hann liggur til austurs í samtals um 600 m. Vestast er garðurinn 0,4 m á hæð. Hann er óskýr í um 80 m en verður þá greinilegri (eða 1,2 m á breidd en 0,8 m á hæð) og greina má grjóthleðslu í honum sunnanverðum á um 60 m kafla áður en hann verður aftur óskýr á 40 m kafla en síðan hverfur hann. Aftur má greina garðinn um 100 m norðaustan við Stekkjarnes (022). Þar sést hann á 40 m kafla. Samtals má greina leifar af garðinum á um 600 m löngu svæði.

Hættumat: engin hætt

Garðlag, horft til VSV

SP-324:037 garðlag 65°55.409N 17°16.178V

Hlaðinn garður liggur af Bæjarstöpli niður í Þverá um 540 m ANA við bæ 001. Árbakki Þverár er grösugur en Bæjarstöpullinn er brattur og grýttur upp af honum. Garðurinn liggur í krók syðst á árbakkanum. Þar er hann grasi gróinn. Frá Þverá liggur hann í 20-30 m til norðurs en verður svo óskýr á 10-20 m kafla en heldur svo áfram í 20-30 m í stefnuna beint upp í hliðina til norðurs og fjarar þar út. Á þessum kafla er hann hlaðinn úr 1-2 röðum af grjóti. Líklegast hefur garðurinn verið einhvers konar vörslugarður eða aðhald.

Hættumat: engin hætt

SP-324:038 Réttarklauf tóft rétt

65°55.654N 17°16.709V

"Norður af Ferðamannaklauf er hár melur, sem heitir Réttarstöpull. Norður af honum heitir Víðiklauf. Þar var byggð fjárrétt úr grjóti 1921-22." segir í örnefnaskrá. Réttin er enn greinileg þó hún sé töluvert komin á kaf á gras. Hún er um 590 m NNA við bæ 001. Hún er byggð inn í klauf sem nefnd hefur verið var kölluð Víðiklauf en hefur í seinni tíð gjarnan verið nefnd Réttarklauf. Hún veitir skjól að norðan, sunnan og austan.

Réttarklauf er grasi gróin í botninn en hliðarnar umhverfis eru lyngivaxnar.

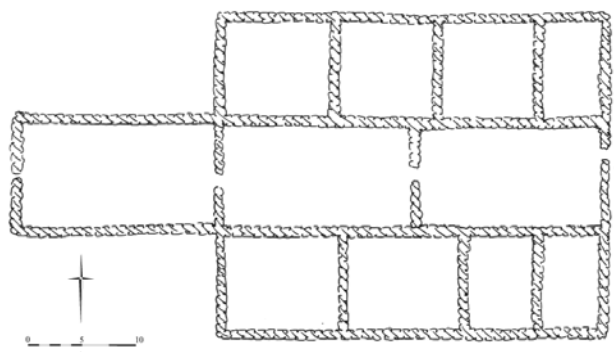
Réttin er 28 X 56 m að stærð og snýr austur-vestur. Hún er hlaðin úr grjóti. Í miðjunni eru þrjú stór hólfi eða almenningar en til beggja hliða (þ.e. að norðan og sunnan) eru fjögur hólfi hvorumegin. Því eru samtals 11 hólfi í réttinni. Nú er hrúnið fyrir op flestra hólfa nema þeirra sem miðjunni eru og er op á miðhlutanum til bæði austurs og vesturs. Byrjað var að taka grjót úr réttinni til að hlaða garð umhverfis kirkjugarð Húsvíkinga en fljótlega hætt við frekara niðurrif réttarinnar. Greinilega má sjá að víða hefur talsvert grjót verið fjarlægð úr veggjum og réttin því talsvert skemmd. Veggir eru víða um 0,4 m á hæð en 0,8 m á breidd.

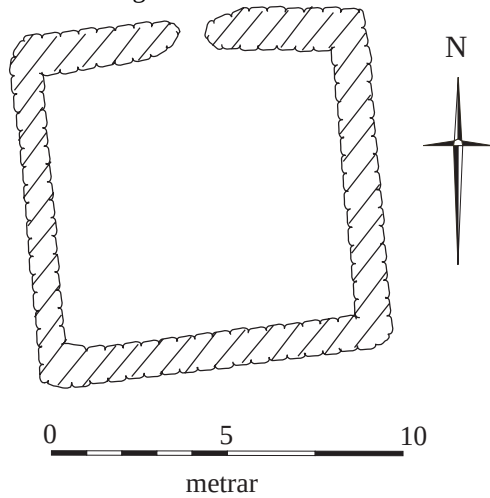
Hættumat: engin hætt

Heimildir: Ö-Heiðarbót a, 6

Réttin, horft til norðvesturs

SB-324:039 gerði*Gerði 039, horft til suðurs*

Ferhyrnd tóft eða gerði er um 280 m NNA við bæ 001 og um 100 m ofan við garðlag 040. Tóftin er byggð utan í hæð sem snýr norðaustur-norðvestur.

Umhverfis eru lyngvaxnir móar.

Gerðið er hlaðið úr grjóti, er ferhyrningslaga og 10 X 10 m að stærð. Það er einfalt og op virðist hafa verið á norðurvegg miðjum. Grjóthleðslur eru vaxnar mosa og skóf, um 1 m á breidd en 0,3 m á hæð. Ekki er vitað hvaða tilgangi gerðið þjónaði.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

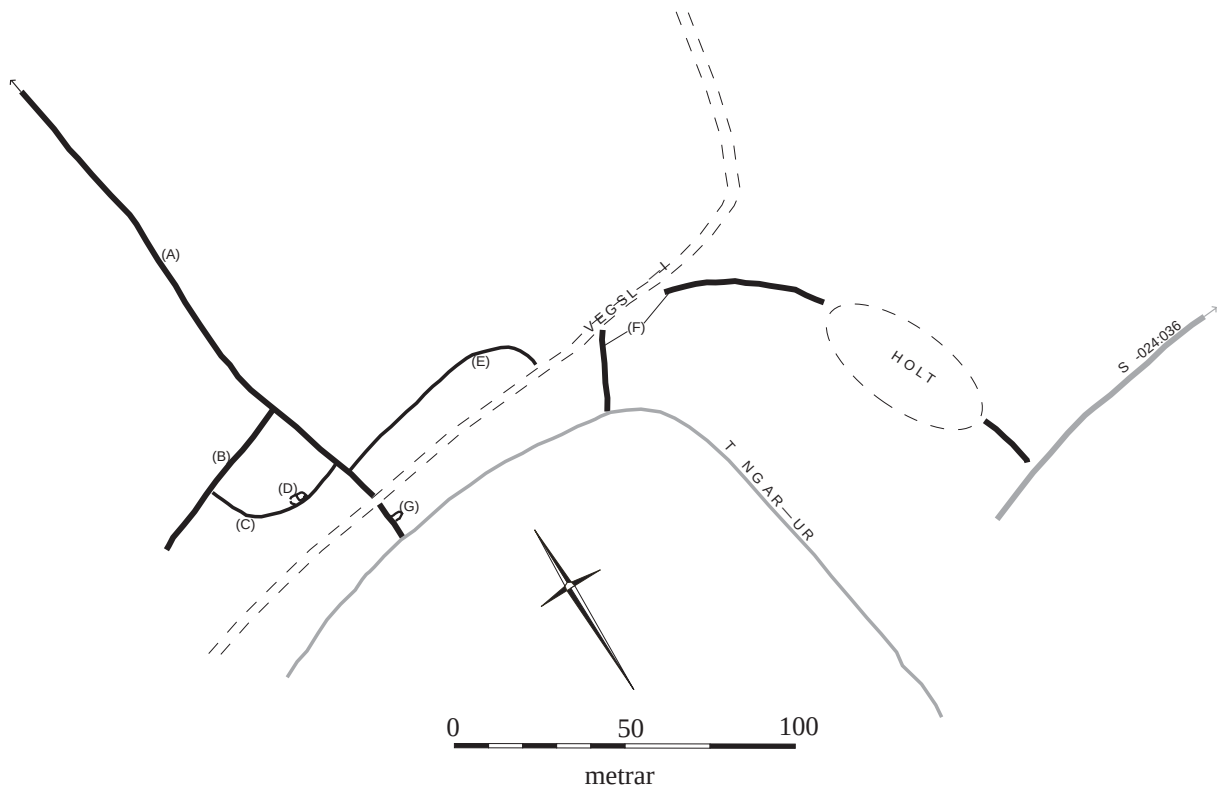
SB-324:040 garðlag

65°55.531N 17°16.862V

Mikið kerfi garða er greinilegt NNA við bæ 001, rétt norðan og austan við norðausturhorn túngarðs 009.

Garðlögin liggja í grösugum hlíðum ofan við tún í Heiðarbót.

Um er að ræða mikið garðakerfi sem virðist tengjast túngarði. Um er að ræða þvergarð (A) sem liggur norður-suður og nokkrar garða sem liggja að honum, þvert á hann (B, C og E) austri og vestri. Ekki er auðvelt að geta sér til um til hvers garðarnir voru notaðir en líklegt að a.m.k. einhverjir þeirra hafi verið hluti af því garðakerfi

sem þekkt er og lá um stór svæði í Suður-Þingeyjarsýslu. Þvergarðurinn (A) er greinilegur skammt neðan við Réttarklauf 038. Girðing liggur á garðinum á löngum kafla. Garðurinn liggur um 150 m til suðurs en beygir hann til SSV og heldur áfram langleiðina að túngarði, samtals í um 200 m til viðbótar (því samtals a.m.k. 350 m langur). Þessi garður er lyngvaxinn. Hann er um 3 m á breidd en 0,3 m á hæð. Frá garðinum ganga þrjú garðlög. Það fyrsta sem komið er að þegar garðurinn (A) er rakinn úr norðri er garðlag sem liggur til vesturs (B). Engar leifar þess eru merkjanlegar ofan (austan) við þvergarðinn (A). Garðurinn (B) er um 100 m norðan við túngarð 009 og liggur í 110 m til vesturs áður en hann fjarar út um 100 m ofan við heimreið að Heiðarbót. Garðurinn er 4 m á breidd, fremur útflattur og gróinn. Frá garðinum (B) liggur annar garður (C) í boga til suðurs og suðausturs, að þvergarðinum (A). Þessi garður greinist frá (B) um 60 m vestan við þvergarð (A) og liggur í 50-60 m til suðurs áður en hann beygir til ASA og liggur í um 20-30 m að þvergarði (A). Garðurinn myndar þannig hólfið við þvergarðinn (A) ásamt (B). Sambyggð þessum garði (C) er tvískipt tóft (D). Tóftin er grasi gróin, snýr ASA-VNV og op er á norðvesturhorni hennar. Hún er 9 X 3-4 m að stærð. Norður frá þeim punkti þar sem garður (B) liggur frá þvergarði (A) og suður að því þar til garður (C) liggur að þvergarði (A) eru um 45 m. 8-10 m sunnar (en þar sem C liggur að þvergarði) gengur garður (E) til austurs frá þvergarðinum. Þessi garður (E) liggur í 115 m til austurs en beygir þá til suðurs, liggur þá í um 30 m en er rofinn af malarvegi og ekki greinilegur sunnan hans. 10 m ofan (vestar), fast sunnan malarvegarins má hins vegar greina garðlag (F). Þetta garðlag er fyrst merkjanlegt nokkru vestar eða um 10 m ofan við túngarð. Það er 3-4 m á breidd en 0,3 m á hæð. Garðlagið liggur í um 40 m norðausturs í átt að malarvegi. 10 m ofan við (E) virðist garðurinn taka skarpa beygju til ASA en þar er hann ógreinilegur á um 15 m kafla meðfram malarvegi. Þá verður garðurinn skýrari og liggur í um 50 m í gleiðum boga að mel sem er 50-70 m ofan túngarðs (og liggur norður-suður). Vegarslóði liggur þarna, fast sunnan við melinn og til vesturs að túngarði. Þar hverfur garðurinn og er ekki aftur greinilegur fyrr en fast sunnan melsins um 50 m sunnar en þar sem hann hverfur. Þá er garðurinn greinilegur á um 20 m kafla en endar við garðlag sem liggur skammt ofan túngarðs og meðfram Bæjarstöpli sunnanverðum (036). Eru þá öll þau garðlög sem fundust á þessum slóðum upp talin. Við þvergarðinn (A) er þó sambyggð tóft (G) um 10 m norðan við þar sem þvergarðurinn endar í túngarði. Tóftin er 6 X 5,5 m að stærð og mest 0,4 m á hæð. Hleðslur eru úr torfi en austurveggur er mjög lítill um sig og þar má greina steinaröð. Hugsanlega hefur op verið á vesturvegg tóftar, í gegnum vallargarð.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

SB-324:041 tóft

Um 30 m austan við túngarð 009 og um 200 m ANA við bæ er lítil tóft. Tóftin er á milli túngarðs og hluta garðlaga 040 sem eru ofar. Umhverfis eru grasi vaxnir móar. Urð hér og þar.

Tóftin er 2,5 x 2 m að stærð og 0,3 á hæð. Hún er opin til vesturs. Tóftin er hlaðin úr torfi og grjóti.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

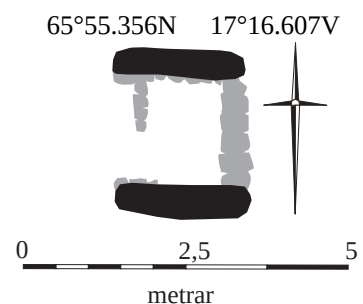
SB-324:042 frásögn af tóft

Örlygur Hnefill Jónsson man eftir siginni og ógreinilegri tóft rúmum 200 m norðvestan við Stekkjarholt 012. Tóftin var fast sunnan við skurð. Hún fannst ekki þegar heimildamaður fylgdi skrásetjara á staðinn 2003. Framræst svæði, nokkuð stórrýft. Þegar það var skoðað var það á kafi í háu grasi. Örlygur fann staðinn þar sem hann taldi tóftina hafa verið. Þar er stórrýft en tóft vart merkjanleg. Hann segir að á vetri og vori megi vel greina tóftina og að hún hafi op til vesturs.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Garðlag A, horft til norðurs

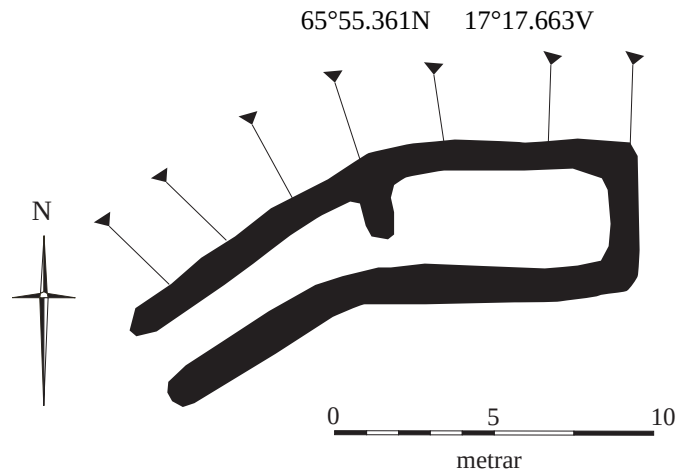

65°55.655N 17°18.022V

SP-324:043 stekkjartóft

Stekkur, horft til vesturs

Tóftin er á fremur sléttum og grasgefnum árbakka en upp af henni taka við lyngivaxnir bakkar. Norðar eru sléttuð tún. Lítil hólmi er á ánni rétt austan við stekkin.

Aðeins er greinleg ein tóft á þessum stað en um 10 m austar er iðagrænt svæði upp við sömu hæð og umrædd tóft er byggð við. Tóftin er 8-9 X 4,5 m að stærð og snýr austur-vestur. Op er sunnarlega á vesturvegg. Frá suðurvegg tóftarinnar gengur garðlag áfram til suðvesturs í um 7 m. Norðurhlið tóftarinnar er óskýr enda hann byggður upp við hæð að norðan og hún myndar norðurhlið að mestu. Hæð veggja er 0,5 m. Tóftin er hlaðin úr torfi.

Hættumat: engin hætta

SP-324:044 frásögn útihús

65°55.419N 17°16.922V

Um 140 m norðan við bæ 001 var útihús. Það var um 30 m austan við heimreið að Heiðarbót og 10-15 m sunnan við túngarð 009.

Jón B. Gunnarsson man eftir steinadreif þar sem húsið stóð. Umhverfis eru sléttuð tún en þar sem húsið stóð er lítil hæð í túni og neðan við hana flag, á kafi í arfa, þar var húsið.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Varða, horft í norðaustur

SP-324:045 varða 65°55.571N 17°18.559V

Um 250 m vestan við þjóðveg og um 300 m norðan við Þverá er Stórateigshóll. Á honum er hrunin og fornleg varða.

Umhverfis eru lyngivaxnir móar. Sjálfur hóllinn er gróinn í toppinn þar sem varðan stendur en hliðar hans eru grónar lyngi.

Varðan er 2 X 1,5 m að stærð en 0,4-0,5 m á hæð. Vaxin skófum.

Hættumat: engin hætta

SP-324:046 tóft

65°55.557N 17°18.558V

Um 250 m vestan við þjóðveg og 280-300 m norðan við Þverá er tóft í suðurhlið Stórateigshóls.

Umhverfis eru lyngivaxnir móar. Sjálfur hóllinn er gróinn í toppinn þar sem varðan 045 stendur en hliðar hans eru grónar lyngi. Nokkuð deiglent er sumstaðar milli hólanna.

Tóftin virðist tvískipt, 9 X 6 m að stærð, og snýr norður-suður. Hún er fagurgræn og engar grjóthleðslur sjást. Ekki er greinanlegt op á milli hólfa en hugsanlegt að op hafi verið á vesturhlið.

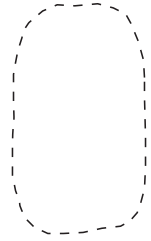
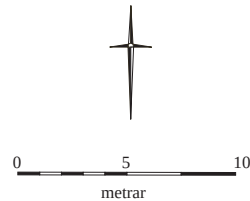
Hættumat: engin hætta

Tóft, horft til suðurs

SP-324:047 tóftir heystæði

65°55.802N 17°19.264V

Tóft (A), horft í vestur

Um 250 m sunnan við merki Skóga en um 50 m ofan við á eru nokkrar einfaldar tóftir á hæð.

Tóftirnar eru í lyngivöxnum móa en vestar tekur við brattur bakki niður að árbakka. Girðing hefur verið sett upp í móanum og eru tvær tóftanna vestan hennar en ein austan.

Tóftirnar eru torfhlaðnar og einfaldar. Ekkert op er á þeim og þær snúa allar norður-suður. Syðsta tóftin (A) er 8 X 5 m á stærð. 10 m sunnan við hana er önnur (B) sem er 5 X 4,5 m að stærð. Þessi tóft stendur næst bakkanum (eða 5 m frá honum). Tæpum 20 m austan við þessa tóft er svo þriðja og síðasta tóftin (C) sem er um 10 m austan við girðingu. Hún er 10 X 6 m að stærð. Ekki eru fleiri tóftir greinilegar á þessu svæði en þó er mjög þýft svæði fast austan við B. Útlit og stærðir tóftanna benda til að þær geti verið heystæði.

Hættumat: engin hætta

SP-324:048 vegur leið

65°55.856N 17°19.359V

Greinilegan veg má greina á Kaupahvammsholti. Þetta er um 2 km norðvestan við bæ 001.

Vegurinn er algróinn og liggur í grasi grónum haga.

Vegurinn er upphlaðinn og víða 1,5 m á breidd en 0,4 m á hæð. Hann er samtals greinilegur á um 300 m kafla. Garðurinn liggur í Kaupahvammi, næst ánni í um 80 m til NNA en beygir þá til austurs (NA). Þá má rekja hann í um 100 m til viðbótar en þá hverfur hann undir annan veg 029. Aftur má greina veginn norðaustan 029 og er hann þá greinilegur í 50 m áður en 10 m skarð kemur í hann. Lokakafla vegarins má svo greina næstu 50 m, þar til hann hverfur í skurð.

Hættumat: engin hætta

Vegur, horft í suðaustur

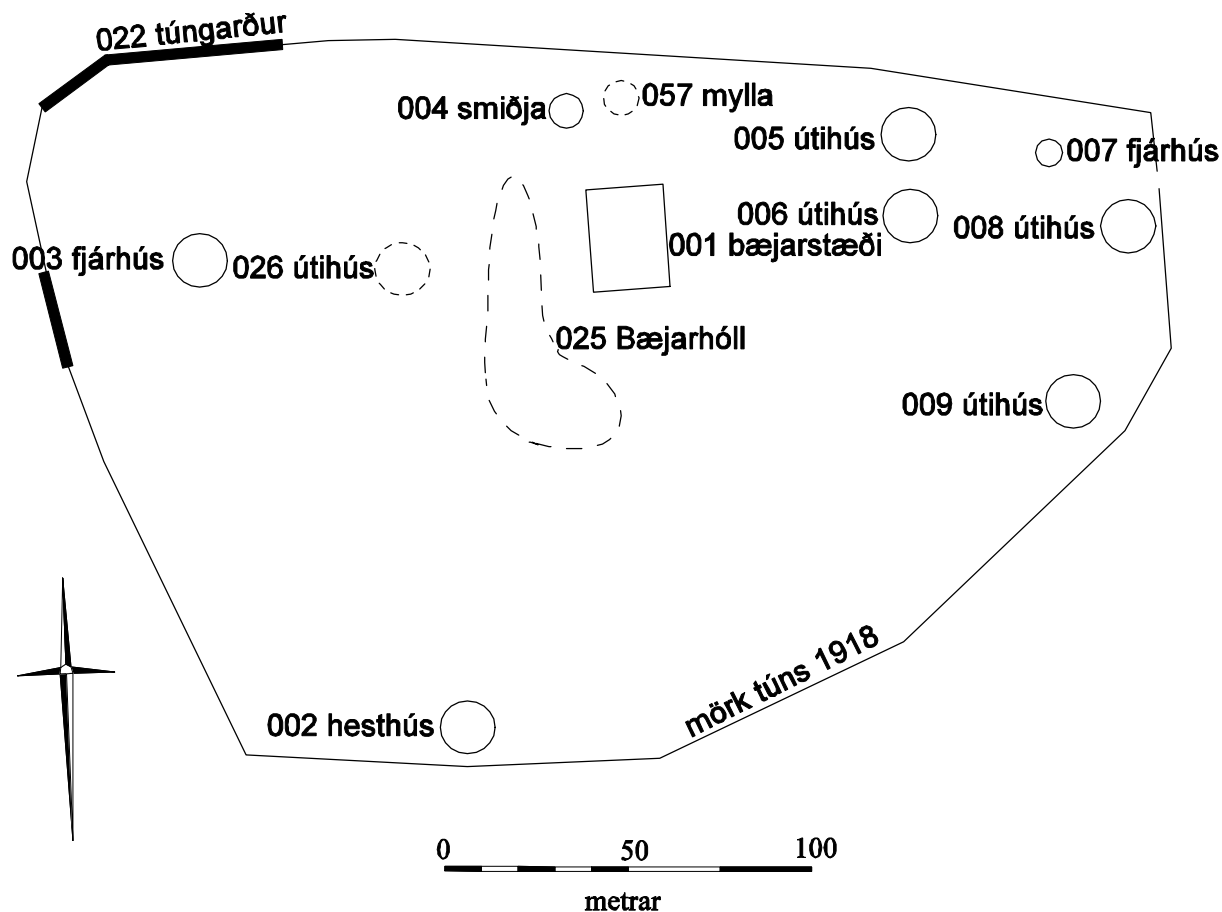
SB-325 Þverá

13. desember 1544 selur Þorsteinn Gamlason séra Sigurði Jónssyni jörðina Reyki fyrir jarðirnar Skóga og Þverá og 25 hdr í öðrum peningum. Að auki lofaði séra Sigurður að taka að sér einn sona Þorsteins "og koma honum til manns". DI XI, 344-345. "Jarðardýrleiki xx €, og so tíundast fjórum tíundum." JÁM XI, 246. Eyðibýlin Víkingsstaðir og Litla-

Þverá/Bjargarkot tilheyra bænum þegar JÁM er rituð.

Tún 5.3ha, 2/3 slétt. Sáðreitir 160 m². -Túnakort. "Engjatak brúkar jörðin takmarkað í Bótar landi, ...Engið er mýrlent og slitrótt. Úthagarnir eru nægir." JÁM XI, 247.

Túnakort - Þverá

SB-325:001 Þverá bæjarstæði bústaður

65°55.354N 17°18.272V

Bæjarstæðið, horft í austur

Í örnefnalýsingu Þverár segir: "Bærinn var í miðju túni. Hlað var fram af bænum, og þar sem hallar niður af því til vesturs, heitir Hlaðvarpi. Bæjarhóll [025] er hóllinn sem bærinn er við." Í annarri skrá segir enn fremur: "Fjós og hlaða voru samtengd bæjarhúsunum." Gamli bærinn á Þverá stóð 300-400 m norðaustar en núverandi íbúðarhús, 50- 60 m sunnan Þverár en um 50 m vestan (neðan) þjóðveggar. Ekki er greinilegur bæjarhóll þar sem gamli bærinn stóð. Nú stendur á þessum stað bárujárnsklætt timburhús og sambyggt því steinsteypt bygging, án kjallara. Á 7. áratugnum stóð enn hluti gamla torfbæjarins en hann var rifinn skömmu síðar. Sambyggt er einnig steinsteypt hlaða og bárujárnsklædd útihús. Bæjarhóll er nafn á hólruna sunnan og vestan við bæinn (sjá 025) en vart er hægt að segja að um eiginlegan bæjarhól sé að ræða. Hann

er um 40 X 25 m. Allt eins líklegt er að þessi hóll sé einungis kenndur við bæinn sem var skammt frá en hafi ekki verið bæjarhóll í eiginlegum skilningi þess orðs. Hann er fagurgrænn og ekki ólíklegt að þar hafi, í það minnsta, staðið útihús.

Í grennd við þær byggingar sem enn standa má víða sjá glitta í hleðslubrot í jarðveginum, án þess þó að heillega mynd megi fá af leifunum. Greinilegt er að neðan svarðar eru nokkrar mannvistarleifar.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Þverá a, 5; Ö-Þverá b, 5 og Túnakort 1918

SP-325:002 *Hesthúsabali* heimild um hesthús 65°55.292N 17°18.350V

"Hesthúsabali er syðst og vestast í gamla túninu." segir í örnefnaskrá. Í annarri örnefnaskrá segir ennfremur: "Hesthús stóð við Hesthúsabalann, er var syðst og vestast í túninu". Húsið var um 160 m SSV við bæ 001 þar sem nú er hóll í túni. Enn má sjá móta fyrir dæld þar sem heimreiðin var og einnig má sjá móta fyrir hrygg í túninu þar sem túngarðurinn 022 var. Því er auðvelt að staðsetja húsið sem var um 40 m vestan við heimreið en fast norðan við túngarð.

Lág hæð í sléttuðu túni.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Þverá a, 5; Ö-Þverá b, 5 og Túnakort 1918

SP-325:003 *Hólshús* heimild um fjárhús 65°55.367N 17°18.383V

"Vestur af bæ voru fjárhús, sem hétu Hólshús. Þar er nú Ytri-Hólshúsabali og Syðri-Hólshúsabali." segir í örnefnaskrá. 100 m vestur af bænum voru fjárhús sem merkt eru inn á túnakort frá 1918. Húsin voru 15-20 m sunnan við veg að Stekkjarhvammi 046 og um 100 m ANA við sumarbústað.

Engin merki húsanna sjást en þau hafa staðið á sléttaðri hæð. Hóllinn er dældóttari en umhverfið.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Þverá a, 5 og Túnakort 1918

SP-325:004 *Smiðjuhóll* heimild um smiðju 65°55.371N 17°18.253V

"Þá er lágur hóll norður frá bæ, sem heitir Blóðhóll... Þar út af er Smiðjuhóll, og smiðjan stóð þar á Barðinu út við Þverá." segir í örnefnaskrá. Smiðjuhóll var lág hæð um 35 m NNA af bæ 001. Á hæðinni var tóft allt fram á 7. áratuginn en þá var sléttað úr henni. Nú liggur vegslóði í átt að sumarbústöðum í Stekkjarhvammi 046 þar sem hóllinn var.

Á þessum stað var lítill kofi, ca. 4 X 2 m að stærð.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Þverá a, 5

SP-325:005 *Barðhús* heimild um útihús 65°55.362N 17°18.167V

"Norðan [Bæjar]lækjar voru þessi hús: Barðhús nyrzt..." segir í örnefnaskrá. Barðhús var 60-70 m austan við bæinn 001. Þjóðvegurinn fór yfir húsið en það var nálega þar sem vegur að Stekkjarhvammi 046 liggur frá Þjóðvegi.

Undir vegi.

Hættumat: hætta, vegna vegagerðar

Heimildir: Ö-Þverá b, 5

SP-325:006 *Miðhús* heimild um útihús 65°55.355N 17°18.160V

"Norðan [Bæjar]lækjar voru þessi hús: Barðhús [005] nyrzt, þá Miðhús..." segir í örnefnaskrá. Miðhús voru um 160 m austan við bæ 001, þar sem Þjóðvegur er nú. Búið var að ryðja úr húsunum áður en vegurinn var lagður.

Undir vegi.

Hættumat: hætta, vegna vegagerðar

Heimildir: Ö-Þverá b, 5

SP-325:007 *Hrútakofi* heimild um fjárhús 65°55.355N 17°18.084V

"Barðhús [005] nyrzt, þá Miðhús [006] og rétt sunnan við, en skammt ofan við þau Hrútakofi og lítið eitt sunnar og ofar Melhús [008]," segir í örnefnaskrá. Hrútakofinn er merktur inn á túnakort frá 1918 um 100 m austan við bæ 001. Hann var ofan við girðingu (5-10 m) og rétt norðan við slóða sem liggur upp að hliði.

Svæðinu hefur nú verið umturnað og það sléttað. Engin merki sjást um húsið.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Þverá b, 5 og Túnakort 1918

SP-325:008 *Melhús* heimild um útihús 65°55.346N 17°18.072V

"Barðhús [005] nyrzt, þá Miðhús [006] og rétt sunnan við, en skammt ofan við þau Hrútakofi [007] og lítið eitt

sunnar og ofar Melhús." segir í örnefnaskrá. Melhús var um 150 m austan við bæ 001. Vegur liggur að hliði á þessum slóðum og húsið var sunnan slóðans en 15 m ofan við girðingu sem þarna girðir af reit. Svæðinu hefur nú verið umturnað og það sléttað. Engin merki sjást um húsið.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Þverá b, 5

SB-325:009 Stórhús heimild um útihús

65°55.334N 17°18.080V

"Sunnan við [Bæjar]lækinn stóð Stórhús. Rétt sunnan við það var túngarðurinn 022..." segir í örnefnaskrá. Húsið var um 110 m suðaustan við bæ 001 en um 35 m sunnan við Melhús 008. Svæðinu hefur nú verið umturnað og það sléttað. Engin merki sjást um húsið. Það hefur staðið um 10 m ofan við girðingu sem girðir af reit á þessum slóðum.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Þverá b, 5

SB-325:010 varða

65°55.194N 17°21.037V

"En þar áður eru það vörður sunnan við svonefnda Lómatjörn vestur að þjóðvegi, sem liggur eftir endilangri heiðinni." segir í örnefnaskrá. Umrædd varða var á merkjum við Stóru-Reyki, við Lómatjörn. Hún var því rúmum 2 km vestan við bæ 001.

Engin ummerki sjást um vörðuna nú. Girðing er nú á merkjum. Mjög lágt holt er Þverármegin við merki og líklegt að þar hafi varðan staðið.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Þverá a, 1-2

SB-325:011 Litla-Þverá tóftir+garðlag býli

65°55.513N 17°19.576V

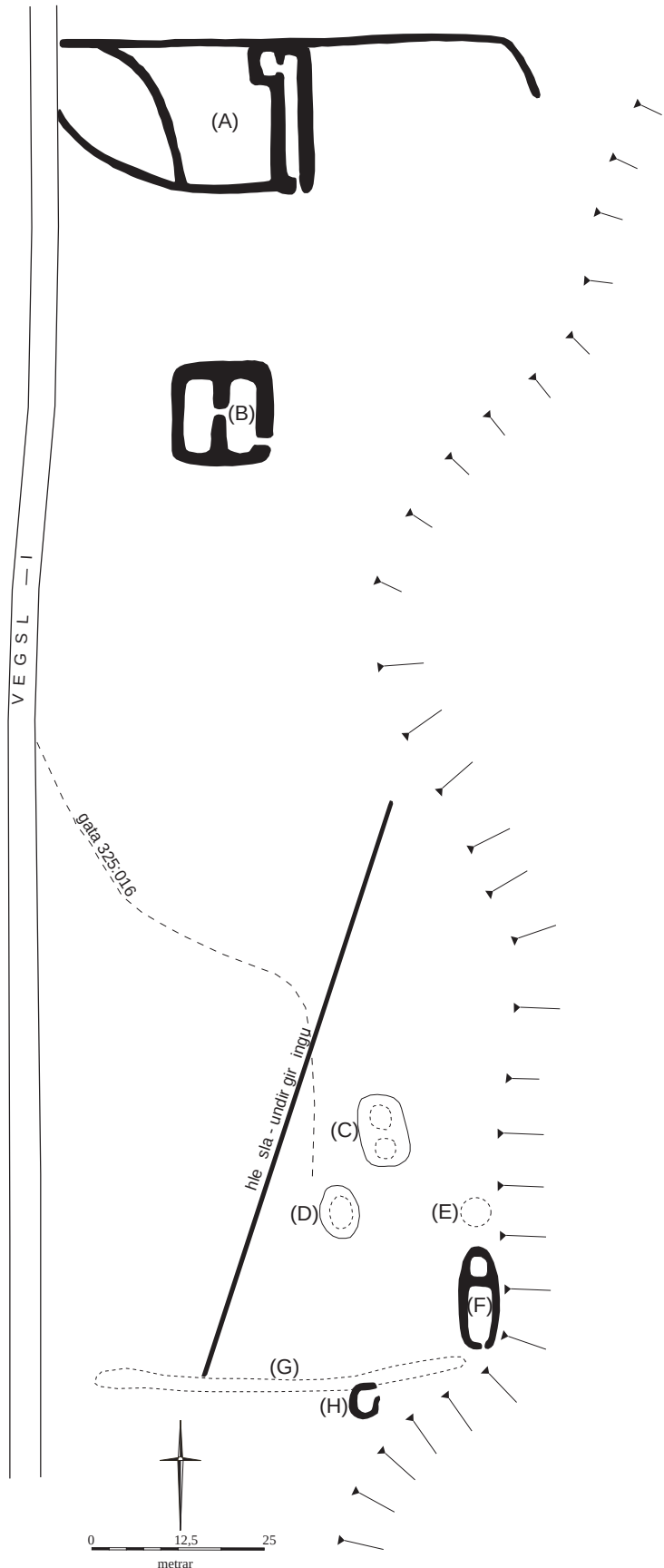
"Fyrir neðan Kvíslargljúfrin heita Eyrar. Þar upp af er eyðibýli, Litla-Þverá, öðru nafni Bjargakot. Þar sér vel fyrir bæjar- og peningshúsum." segir í örnefnaskrá. Í Jarðabók Árna og Páls er býlinu lýst á eftirfarandi hátt: "Litla Þveraa, kallast af sumum Biargarkot, nefnist fornt eyðiból á Hvammsheiði, í því landsmerki sem Þverá er eignað, og eru þar nokkrar byggíngarleifar tófta og girðinga. Ekki má hér aftur byggja fyrir heyskaparleysi." Litla-Þverá er um 900 m vestan við gamla bæinn á Þverá 001 og rúmum 100 m vestan við kvísl.

Lyngivaxnir hagar, aflíðandi að á. Neðar er grasi gróinn hvammur, deiglendur.

Eyrar þar sem tóftir Litlu-Þverár eru, horft í norðaustur

Á Litlu-Þverá má greina um 7 tóftir og gerði auk vallargarða sem afmarka svæðið til norðurs og suðurs. Að norðan kemur vallargarðurinn undan vegarslóða sem liggur norður suður. Vallargarðurinn liggur í um 70 m til austurs en beygir þá til suðausturs og verður óljós 10 m síðar. Sambyggt þessum hluta vallargarðsins að innan vestast er gerði og tóft (A). Um er að ræða gerði sem er um 35 m á lengd en um 22 m á breidd og snýr austur-vestur. Því er skipt upp í miðju með bogadregnum þvergarði. Samfast þessu gerði austast er svo tóftin sjálf. Hún er 22 m á á lengd en um 10 m á breidd. Tóftin snýr norður-suður og er tví- eða þrískipt. Sunnar er langt hólf en í norðurenda tóftarinnar eru 1-2 minni hólfr. Hugsanlegt er að op hafi verið á tóftinni austarlega á suðurhlið en ekki er op greinilegt á gerðinu. Veggir tóftarinnar og gerðisins eru lyngi vaxnir og mjög signir, allt að 3 m á breidd. Um 25 m sunnan við (A) er önnur tóft (B). Hún er ferhyrnd og er 13 X 15 m að stærð. Tóftinni er skipt upp í miðju með þvervegg í tvö hólfr. Op er á milli hólfa og hugsanlegt að op hafi einnig verið fremur sunnarlega á austurvegg. Tóftin er lyngivaxin og signin og veggir allt að 3 m á breidd. Um 60 m sunnan við (B) er gata í gegnum túnið og upp (sjá 016) en 100 m SSA við (B) er tóft (C). Hún er fagurgræn, gróin grasi og er 10 X 8 m að stærð. Þessi tóft stendur töluvert hærra en umhverfið og sker sig úr mounum í kring. Veggir tóftarinnar eru um 0,5 m en erfitt er að greina innri gerð þeirra. Um 4 m ofan við (C) er þriðja tóftin, (D). Hún er einnig gróin grasi, er sporöskjulaga og 8 X 6-7 m að stærð. Innri brúnir veggja eru óreglulegar en þó má sjá móta fyrir þeim. Hæð veggja mæld utan frá er 0,5 m. Um 17 m beint neðan við (D) er fagurgræn hæð (E) sem helst minnir á öskuhaug. Hæðin er 3-4 m í þvermál en 0,6 m á hæð. 3 m sunnar er aflöng tóft (F). Hún er 16 X 7 m að stærð, grasi gróin og eins og bæði (D) og (E) eru innri brúnir veggja fremur ógreinilegar. Þó virðist tóftin hafa verið tvískipt. Upp frá (F) er hæð í hlíðinni þar sem hugsanlegt er að garðlag (G) hafi legið austur-vestur. Það er greinilegt á um 25 m kafla. 17 m suðvestan við suðvesturhorn (F) er lítil tóft (H) fast sunnan við garðlagið. Þessi tóft er mjög óskýr og lyngivaxin en hæð hennar er um 0,5 m.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Þverá a, 2; JAM; 247.

SP-325:012 Kvíslarbrú heimild um brú

Brúarhleðsla, horft í suður

65°55.714N 17°19.564V

"Brúarpollur er rétt ofan við fjárbrú, sem er þarna á kvíslinni, milli tveggja mela, Eystri-Brúarmels, sem er í Fætinum,... og Vestri-Brúarmels. Þessi brú er nefnd Kvíslarbrú." segir í örnefnaskrá. Brúin er nú horfin. Síðasta brúin á þessum stað var trébrú sem fór í leysingum 1979.

Enn virðist sjást hvar brúin hefur verið í grösugum hvammi 1,2 km norðvestan við bæ 001.

Svo virðist sem hlaðið hafi verið undir brúarstólpana úr torfi. Hleðslan er um 2 m lengd og svipuð á breidd. Hún sést beggja vegna árinna.

Hættumat: hætta, vegna rofs

Heimildir: Ö-Þverá a, 2

SP-325:013 Aðhald heimild um rétt

65°56.352N 17°19.752V

"Svo taka við Neðri-Kvíslargljúfur. Þau eru ekki löng. Í þau rennur Þverá, og í þeim er nefnt Aðhald. Þar var réttað áður fyrr." segir í örnefnalýsingu. Í annarri lýsingu segir enn fremur. "Aðhald er kölluð fyrirstaða, þar sem grjóttgarður var hlaðinn í gljúfri frá berginu að ánni til þessa að reka fé þar inn í nokkurs konar rétt, sem þó var opin á eina hlið, og þar röðuðu menn sér fyrir til að halda fénu inni, á meðan verið var að draga það í sundur." Samkvæmt örnefnalýsingu var aðhald í Neðri-Gljúfrum. Neðri-Gljúfur eru snarbrött og undirlendi við ána sama og ekkert. Ekkert aðhald fannst á þessum slóðum en gljúfrin eru um 2,2 km norðvestan við bæ 001. Líklegt er að þarna hafi örnefnaritari ruglast og því í raun átt við Aðhald við Efri-Kvíslargljúfur 024. Ekki verður þó fullýrt um það.

Þverhnípt gil að Þverá.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Þverá a, 3; Ö-Þverá b, 1-2

SP-325:014 Þvergarður garðlag

65°54.687N 17°17.679V

Þvergarður, horft í norðvestur

Þvergarður lá eftir landareign Þverár endilangri. Nú er garðurinn fyrst merkanlegur nokkru sunnan við Þverá. Hann liggur frá merkjum við Víðihlíð og langleiðina að Þverá en hverfur nokkuð hundruð metrum (ca. 200) sunnan við ána. Garðurinn liggur um endilangt Þverárland, að mestu í móum.

Garðurinn er 3-4 m á breidd en 1,3 m á hæð. Hann er lyngivaxinn. Hann nær langleiðina merkja á milli og liggur þ.a.l. norður suður. Garðurinn er samtals um 1,6 km á lengd. Á einum stað er eins og hann greinist í tvennt og annar garður liggur samsíða honum austanverðum á um 130 m kafla. Ekki er hægt að greina garðinn áfram innan landamerkja næstu jarða. Syðsti hluti garðsins, næst landamerkjagarðinum, er fremur unglegur sjá og þar hefur hann líklega verið hlaðinn upp í seinni tíð.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Þverá a, 3

SP-325:015 gerði kálgarður

65°55.676N 17°19.151V

"Næsti hvammur þar austur [af Stekkjarhvammi 046] með heitir Melhvammur, þar er mjög gamall kartöflugarður" segir í örnefnaskrá. Um 900 m norðvestan við gamla bæinn 001 og 60-70 m suðvestan við Þverá er kálgarður í Melhvammi.

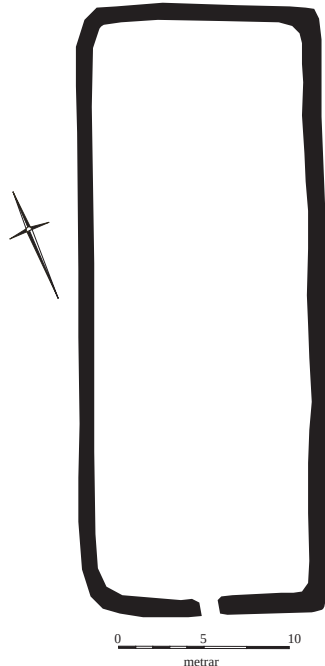
Melhvammur er vaxinn mosa og grasi. Gerðið er á fremur sléttu svæði en norðan og vestan við eru háir melar. Vegur að sumarbústöðum í Stekkjarhvammi liggur á melunum.

Innan gerðisins hafa verið gróðursett 4 tré.

Gerðið er hér um bil 14 X 34 m að stærð. Það snýr norðaustur-suðvestur. Svo virðist sem op hafi verið á suðvesturvegg. Gerðið hefur verið hlaðið úr torfi og ná veggirnir mest um 0,4 m hæð.

Hættumat: hætta, vegna trjáræktar

Heimildir: Ö-Þverá a, 5

Gerði, horft í norðaustur

SP-325:016 Árbótargata gata leið

65°55.474N 17°19.593V

"Þvert yfir [Mið]heiðina frá Kvísl liggja vestur Árbótargata og Núpagata [017] sem stefna til bæjanna, sem þær draga nafn af." segir í örnefnaskrá. Götuslóði liggur ofan við aðaltóftir Litlu-Þverár (011) og heldur svo áfram til vesturs, undir nýlegan bíslóða og enn lengra til vesturs og síðan suðvesturs upp hlíðina og áleiðis til Árbótar. Dæld eða nokkrir samsíða slóðar liggja um lyngivaxna móa.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Þverá a, 4

SP-325:017 Núpagata vegur leið

65°55.523N 17°19.529V

"Þvert yfir [Mið]heiðina frá Kvísl liggja vestur Árbótargata [016] og Núpagata, sem stefna til bæjanna, sem þær draga nafn af." segir í örnefnaskrá. Núpagata er greinileg frá árbakka kvíslarinnar og til vesturs. Núverandi vegslóði liggur þvert yfir veginn áður en hann heldur áfram til NNV áleiðis til Núpa. Í lyngivöxnum móa.

Vegurinn er enn fremur skýr rétt vestan við Kvíslina. Hlaðið hefur verið undir hann. Hann er 2-3 m á breidd en 0,2-

0,4 m á hæð.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Þverá a, 4

SP-325:018 Kvíhúsið heimild um kvíar

65°55.284N 17°18.172V

"...við norðausturhorn Túnaukans stóð Kvíhúsið og fjárrétt áföst við það." segir í örnefnaskrá. Ekki er lengur vitað nákvæmlega hvar Kvíhúsið var. Þó er vitað að það var í norðausturhorni Túnaukans, suðaustan við bæ 001. Hæð í sléttuðu túni.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Þverá b, 5

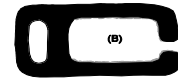
SB-325:019 *Beitarhúsatættur* tóftir beitarhús

65°56.125N 17°20.521V

"Svo eru Beitarhúsatættur þar suður af [Grjóttum] og norðaustur af Skorum, suður og austur af Syðri-Skarðalág," segir í örnefnaskrá. Beitarhúsin eru um 2,2 km norðvestan við bæ 001. Þau standa á hæð í Flagi og eru þau hæsti punktur Flagsins. Smápýfðir móar, sem nefndir eru Flag. Nokkru vestar tekur við aflíðandi brekka sem hækkar til austurs. Hún er lyngi vaxin. Á þessum stað eru 2 tóftir. Beitarhúsatóftin sjálf (A) er

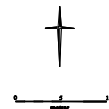
Tóft (B), horft í suðvestur

sunnar. Hún er tvískipt, 22 X 7,5 m að stærð og snýr norður- suður. Garði er eftir endilöngu nyrðra hólfinu en sunnar er hlaða sem er nokkru dýpri en fjárhúsið og þar má sjá allt að 7 umför af grjóthleðslum. Engar grjóthleðslur eru greinilegar í fjárhúsinu. Hleðslur eru nokkuð fallnar og grónar, sérstaklega í fjárhúsinu. Ekki er greinanlegt op á útveggjum tóftarinnar en op hefur verið milli hólfa. Um 130 m norðan við (A) er önnur tóft (B) á sömu hæð. Þetta er réttar- eða stekkjartóft. Hún er 18-19 m að lengd en um 10 m á breidd og snýr austur-vestur. Tóftin er tvískipt og er op á austurvegg hennar en ekki er greinilegt op milli hólfa. Austara holf tóftarinnar er mun stærra og greinilegra og er það grjóthlaðið að innan. Vestara hólfið er ógreinilegra, alveg gróið og sigið.

Hættumat: hættu, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Þverá a, 4

SB-325:020 *Beitarhúsgata* heimild um leið

65°56.126N 17°20.516V

"Beitarhúsgata lá frá [Beitarhúsatættum 019] og heim." segir í örnefnaskrá. Beitarhúsin eru um 2,2 km norðvestan við bæ 001. Þau standa á hæð í Flagi og eru þau hæsti punktur Flagsins. Gata lá frá þeim heim að bæ 001. Engin merki sjást nú um gömlu leiðina en bíslóði liggur að hluta á sama stað og leiðin var, fram hjá Beitarhúsunum (019).

Smápýfðir móar, sem nefndir eru Flag. Nokkru vestar tekur við aflíðandi brekka sem hækkar til austurs. Hún er lyngi vaxin.

Hættumat: hættu, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Þverá a, 4

SB-325:021 tóftir+garðlag býli

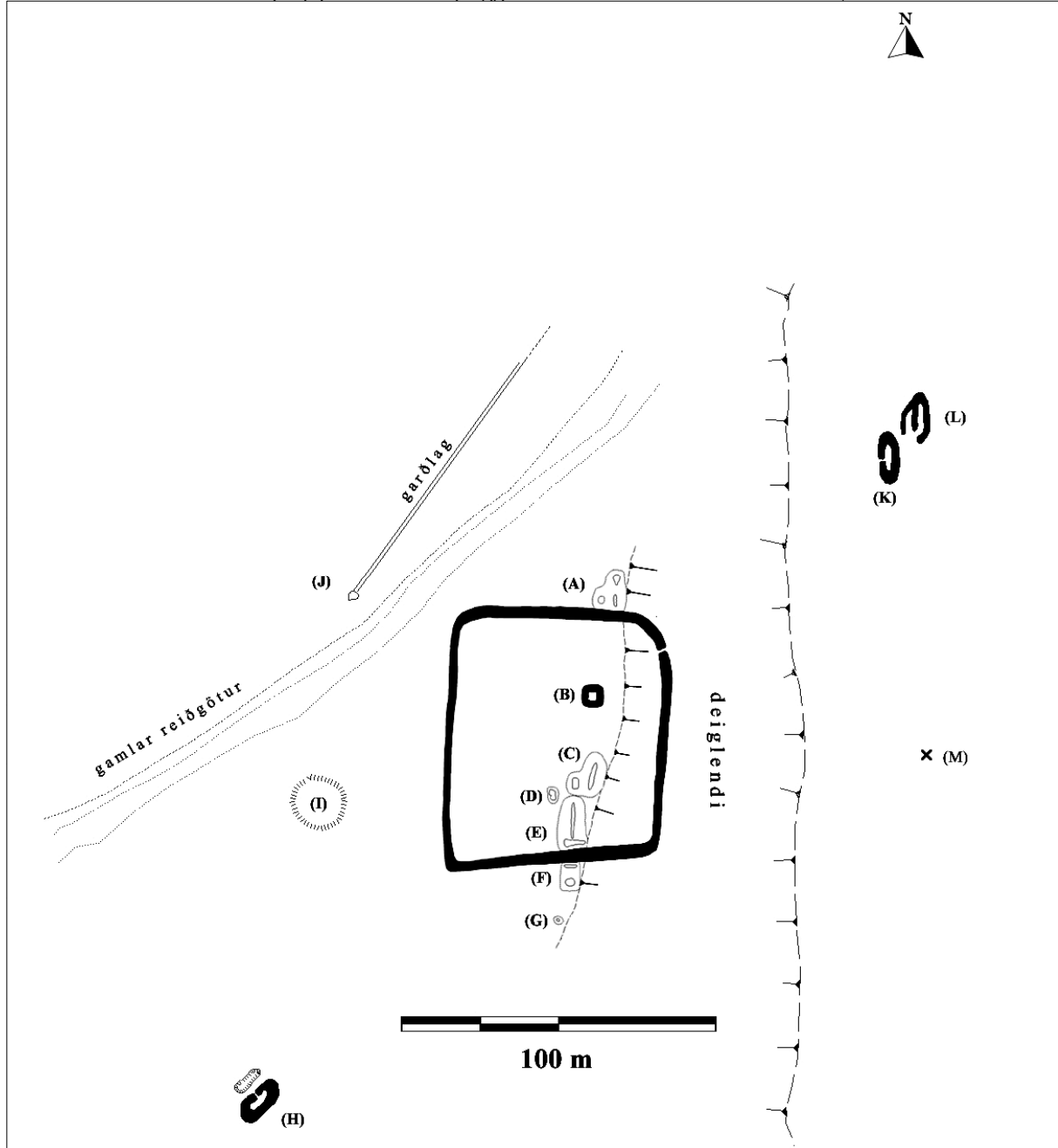
65°56.472N 17°21.872V

"Eyðibýli er þar norðan á Skarðáás, ferkantað tún með garði í kring. Þar eru miklar tættur, en þar hefur vantað vatn," segir í örnefnaskrá. Tóftirnar eru rúman kílómetra suður af tóftum 046 í Íradal og 4 km norðvestur af bænum Víðiholti. Þær eru rúmlega 3,4 km norðvestur af Þverá 001.

Mjög þýfður lyngmói. Staðurinn er í dálitlum halla mót suðri en sunnan við hann er deiglent gil, þó ekki mjög blautt. Sunnan við það hækkar land á ný, þar er hæð sem er þýfð og farin að blása upp. Skv. GPS-mælingu eru tóftirnar í um 120 m hæð y.s.

Miklar og fornlegar byggingarleifar sjást á ásnum: Garðlag sem umlykur hér um bil ferhyrnt svæði og tóftir, bæði utan þess og innan. Alls er svæðið tæplega 200 x 200 m stórt. Hér hefst lýsingin á garðinum, sem hér verður oft nefndur túngarður þótt ekki sé fullvíst um hlutverk hans. Þá verður fjallað um tóftir innan hans og loks tóftir utan hans. Í fyrstu er rétt að geta þess að heljarmikill og fornlegur garður (um 3200 m langur) sem

nær allt frá Laxá í landi Núpa (síá SP-236:043) liggur að tóftunum úr vestri en endar fyrirvaralaust um 200 m

Virðist sem grafið hafi verið í hólinn í einhverjum tilgangi. Ekki er útilokað að hólinn sé uppgróið kuml sem rænt hefur verið á seinni öldum. Frá hólnum liggja tvær einkennilegar rásir til norðausturs og er upphækkun á milli þeirra. Fyrirbærið líkist gömlum bíslóða en þó vakna grunsemdir um að það gæti verið garðlag með pælum sinni hvoru megin, enda endar það við hólinn og sést ekkert framhald til suðvesturs. Þetta meinta garðlag, sem er alls 2-3 m breitt að pælunum meðtöldum, má rekja a.m.k. 100 m til norðausturs og hugsanlega lengra. Þá skal haldið austur fyrir meginrústasvæðið. Um 80 m austur af SA-horni túngarðs eru tvær fornlegar tóftir. Þær eru á mólendi austan við deiglenda dragið sem áður var getið og skilur það því milli þeirra og aðalrústasvæðis. Sú vestari, (K), er einföld, 15 x 7 m stór og skálalaga, þ.e. með lítillga sveigða langveggi og þannig breiðust um miðjuna en dregst lítillga saman til endanna. Hún snýr N-S og dyr hafa verið á miðjum vesturlangvegg. Fast norðaustan við hana er svo tóft (L) sem einnig er fornleg. Hún er 14 x 5 m stór og snýr N-S, virðast hafa verið dyr sunnarlega á vesturvegg. Óljóst hólf er sambyggt tóftinni að vestanverðu, um 10 x 5 m stórt N-S og líklega opið í suður. Öll mannvirki sem hér hefur verið lýst eru algróin svo að hvergi sér í grjóthleðslur. Um 100 m suður af síðastnefndu tóftunum, (J) og (K) er land orðið býsna blásið. Þar er greinileg upphækkun, (M), í þýfðum móa, blásin að neðanverðu á þeirri hlið sem snýr í norðvestur. Í rofinu sér í einn kantaðan stein og eina hraunhellu sem gæti verið aðflutt. Hugsanlega eru hér komnar leifar af enn einu mannvirki.

Hættumat: hætta, vegna rofs
Heimildir: Ö-Þverá a, 4

SB-325:022 Túngarður garðlag túngarður

Túngarður, horft í norður

65°55.362N 17°18.457V
"Í kring um túnið var garður, sem enn sést vel fyrir. Garður þessi er nefndur Túngarður. Árið 1890 var Árni Jónsson, bóndi hér, búinn að hlaða hann í kringum allt túnið." segir í örnefnaskrá. Túngarðurinn hefur nú verið sléttður að miklu leyti. Hann sést þó enn á tveimur stöðum, annars vegar tæpum 50 m austan við austan við sumarbústað (Steinholt) og 30 m sunnan við veg að bústaðnum. Garðurinn er aftur greinilegur 15 m neðan (norðan) við veginn. Garðurinn er í jaðri sléttra túna. Nokkurt umrót hefur átt sér stað í kringum hann, nálægt honum byggður sumarbústaður og vegur liggur í gegnum hann. Hjá bústað er garðurinn greinilegur á 25 m kafla. Þar er hann 2,5 m á breidd en 0,6 m á hæð og er grasi gróinn og liggur til norðurs. Þar er garðurinn mjög ógreinilegur á um 15 m kafla en

verður svo skýrari þar sem hann beygir til austurs. Þar gengur garðspotti frá aðalgarðinum í 8 m til norðvesturs. Aðalgarðurinn heldur hins vegar áfram til ANA í um 90 m og endar í beygju við ána.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Ö-Þverá a, 5

SB-325:023 garðlag

65°57.118N 17°23.110V

Mikill og siginn garður liggur þvert yfir Hvammsheiði frá austri til vesturs. Austurendi hans er inni á rústasvæði í Íradal, sjá 060.

Garðurinn liggur um lyngmóa. Víða er jarðvegur þunnur og sumsstaðar uppblástur.

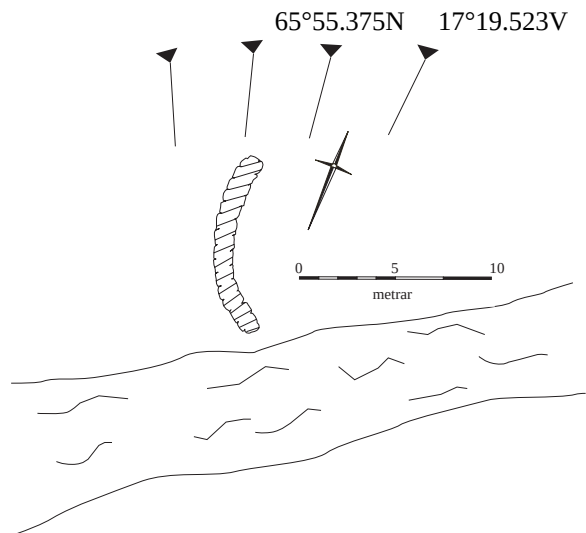
Garðurinn er siginn og fornlegur. Hann má rekja allt að vegarslóða, Miðheiðarvegi, sem liggur norður eftir Hvammsheiði. Hefur vegurinn verið lagður í gegnum garðinn og skemmt hann á 10-15 m löngum kafla. Áfram heldur garðurinn vestan vegar og endar við djúpt gil þar sem halla tekur til vesturs af heiðinni. Hann er alls tæplega 900 m langur.

Hættumat: hætta, vegna rofs

SB-325:024 hleðsla aðhald

Hleðsla 024, horft í suður

Í Efri-Kvísargljúfrum er fyrirhleðsla um 900 m beint vestur af Þverárbænum 001.

Fremur þröngt klettagil. Undirlendi er á stöku stað og þá fremur grösugt.

Fyrirhleðslan er þar sem hólmi er í ánni. Hleðslan nær frá klettaveggnum og í 7 m að á í svolitlum boga. Hleðslan liggur norður-suður. Hún er lág eða 0,2-0,3 m á hæð en 0,8 m á breidd. Hún er hlaðin úr grjóti. Líklega hefur aðhald verið á þessum stað enda aðstærður frá náttúrunnar hendi góðar. Líklega er þetta það aðhald sem átt er við í örnefnaskrá þar sem það er ranglega sagt í Neðri-Kvísargljúfrum (sjá 013).

Hættumat: engin hætta

SP-325:025 *Bæjarhóll* örnefni bústaður

65°55.345N 17°18.287V

Bæjarhóll er um 20 vestan og sunnan við gamla Þverárbæinn 001.

Hóllinn er fagurgrænn og sléttaður en nokkrar dældir eru í honum. Tvær girðingar liggja yfir hólinn, annars vegar norður-suður og hins vegar austur-vestur.

Hóllinn er mest 3 m að hæð. Mest áberandi er sá hluti hólsins sem snýr nálega norður-suður og er 70 X 20 m að stærð. Frá suðurenda þessa hóls liggur annar hólrani sem snýr suðaustur-norðvestur og er um 40 X 30 m að stærð. Hóllinn er þesslegur að á honum hafi staðið einhverjar byggingar. Ekkert verður þó sagt um hvort bærinn hafi einhvern tíma staðið á hólnum. Allt eins líklegt er að nafnið sé komið til vegna nálægðar við 001.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

SP-325:026 frásögn útihús

65°55.361N 17°18.321V

Útihús var um 50 m vestan við bæ 001 en 50 m austan við Hólshús 003. Það hefur verið um 15 m sunnan við veg að sumarbústöðum í Stekkjarhvammi 046.

Sléttað hefur verið yfir húsið en mjög ræktarlegur og dældóttur hóll er á þessum stað.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

SP-325:027 *Víkingsstaðir* þúst býli

65°54.721N 17°17.745V

"Sunnan við Höllin suður með Reykjafelli er fornt eyðibýli, sem heitir Víkingsstaðir. Þar sést fyrir túnstæði og tóftum." segir í örnefnaskrá. Í Jarðabók Árna og Páls er býlinu lýst á eftirfarandi hátt:

"Vikkingstader, eyðibýli í Þverár landi suður og upp frá heimajörðunni. Það hefur í eyði legiði manna minni, en hafði áður verið v partur af Þverá og heimajörðin því ódýrari. Byggingakosti vita nálægir ekki að undirretta. Ekki má hjer aftur byggja, því túnið er mestalt í mýri." Víkingsstaðir eru ofan við efstu tún í landi Þverár og 600-700 m ofan við þjóðveg. Tryggvi Óskarsson bóndi á Þverá telur að býlið hafi verið þar sem nokkrar minjar tóftir og þústir sjást neðan Þvergarðs en um 600-800 m norðan við merki við Holtakot (það sem hér er skráð auk 033 og 039). Rústalegur hóll er 1,2-1,3 km suðaustan við gamla bæinn 001 og um 650 m ofan við þjóðveg. Hann er 50-60 m norðan við tvær tóftir 033 og 20 m ofan við efstu tún en um 50 m neðan við Þvergarð 014. Umhverfis eru lyngivaxnir móar. Hóllinn er 35 X 20 m að stærð. Miklar dældir eru í hann hér og þar og hann er mjög rústarlegur þó hvergi megi greina eiginlegar tóftir. Hugsanlegt er að býlið Víkingsstaðir hafi staðið á hólnum en þá eru allar hleðslur þess hrundar og signar.

Hættumat: hætta, vegna túnræktar

Heimildir: Ö-Þverá a, 5; Ö-Þverá a, 10; JÁM, 247.

Víkingsstaðir, horft í vestur

SP-325:028 *Stífla* heimild um áveitu

65°55.336N 17°18.262V

"Í læknum í túni er svonefnd Buna sunnan við Ytri-Stórhúsala. Stífla er þar stuttu neðar. Þar var lækurinn stíflaður upp á Bæjarhólinn og vatnið notað til að bleyta upp mykju. Nú er þetta allt horfið eins og vinnubrögðin." segir í örnefnaskrá. Um 100 m sunnan við Þverá var stíflan áður. Þar er nú hestagirðing á bæjarhólnum. Sléttað svæði. Engin ummerki stíflunar sjást nú.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Þverá a, 6

SP-325:029 *Forðabúshlaða* heimild um hlöðu

65°55.278N 17°18.415V

"...sunnan við túngarðinn var Túnaukinn. Í honum stóð Litla-Hesthúshlaða [058], og nokkru neðar sást fyrir hlöðutóftarbroti, er hét Forðabúshlaða." segir í örnefnaskrá. Ekki er nú vitað nákvæmlega hvar Forðabúshlaðan stóð. Hún var neðarlega í túnaukanum SSV við bæ 001. Sléttuð tún. Engin merki sjást um byggingar.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Þverá b, 5

SP-325:030 heimild um leið

65°55.613N 17°19.083V

"Í Fætinum er gamall vegur vestan undir Langamel og er alltaf nefndur nú Ferðamannavegur." segir í örnefnaskrá. Vegurinn lá í Fætinum til móts við Kaupstaðarhvammi. Vegurinn í Fætinum var framhald af (324:029). Hann lá upp til suðurs um tún Þverár og fram hjá meintu kumli 045 en greindist þar í tvennt og hélt

meginvegurinn áfram til suðvesturs (324:029) en slóði greindist frá honum í átt að Þverá og er sá slóði skráður hér. Engin merki hans sjást nú. Stærsti hluti leiðarinnar lá þar sem nú eru sléttuð tún.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Þverá a, 7

SP-325:031 þúst

65°53.346N 17°19.856V

Melur með hrundu mannvirki er um 1,2 km vestan við Þverárbæinn 001 og um 100 m norðan við Kvíslina.

Melur. Hann er ber í hlíðunum en gróinn í toppinn. Á melnum eru leifar einhvers konar mannvirkis. Það er alveg hrúnið. Hugsanlegt er að þarna hafi einungis verið myndarleg varða en gæti allt eins hafa verið lítill kofi. Steinadreifin er á svæði sem er um 2 X 1,5 m að stærð en 0,3 m á hæð.

Hættumat: engin hætta

SP-325:032 Þverárbrú heimild um brú

65°55.344N 17°17.984V

"Svo er Þverárbrú, og þar aðeins ofar er Brúarhvammur. Hefir hann fengið nafn sitt síðan brúin kom." segir í örnefnaskrá. Nú er steinsteypt brú neðan við Brúarhvamm en eldri brýr voru á svipuðum stað. Tryggvi Óskarsson bóndi á Þverá man eftir trébrú um 100 m ofan við núverandi ræsi á þjóðveg. Ekki sjást merki um eldri brú.

Hættumat: hætta, vegna vegagerðar

Heimildir: Ö-Þverá a, 7

SP-325:033 tóftir 65°54.644N 17°17.732V

Tóftir 033, horft í vestur

Tvær tóftir sem gætu tengst býlinu Víkingsstöðum (sjá 027 og 033) eru um 600 m norðan við landamerki við Víðihlíð, fast við þvergarð 014. Þær eru um 650 m ofan við þjóðveg en tæpum 100 m sunnan við aðra tóft 039.

Í lyngivöxnum haga, neðan við er deiglendur flói við efstu tún. Um er að ræða tvær tóftir og eru 5 m á milli. Nyrðri tóftin er 9 X 6 m að stærð og snýr austur-vestur en sú syðri 6 X 7 m og snýr norður-suður. Austurhlið tóftanna er byggð

upp við þvergarðinn. Tóftirnar eru um 0,3 m á hæð. Engin op eru á þeim. Þær eru grasi grónar og engar grjóthleðslur sjást. Helst er að giska á það þær hafi verið notaðar sem heystæði.

Hættumat: hætta, vegna túnræktar

SP-325:034 Kvíholt örnefni kvíar

65°55.122N 17°17.922V

"Sunnan og ofan við túnið er Kvíholt." segir í örnefnaskrá. Kvíholt er um 100 m ofan við þjóðveg. Það er nærri því beint ofan við núverandi íbúðarhús á Þverá.

Holtið er langt og mjótt og snýr norður-suður. Það er grasi gróið og hliðar þess eru þýfðar.

Engar tóftir eru á holtinu eða við það.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Þverá a, 7

SB-325:035 tóft 65°55.748N 17°19.530V
Ferhryningslaga tóft er um 1,2 km norðvestan við Þverárbæ 001 og um 80 m austan við Kvíslina. Hún er 30 m sunnan við sumarbústaði í hvammi.

Sléttaður hvammur þar sem nú hafa verið gróðursettar aspir.

Tóftin er ferhyrnd og einföld. Hún er 11 X 5-6 m að stærð og sný NNV-SSA. Hún er hlaðin á þrjá vegu en brattur bakki markar af austurhlið hennar. Tóftin er torfhlaðin og engar grjóthleðslur sjást. Op er á miðjum vesturvegg.

Hættumat: stórhætta, vegna ábúðar

Heimildir:Ö-Þverá a, 7

ft, horft í norðvestur

Tó

SB-325:036 Svarðargrafir náma mógrafir

65°55.257N 17°17.834V

"Neðst í Mýraenni eru Svarðargrafir," segir í örnefnalýsingu. Í annarri lýsingu segir um grafirnar: "Í þeim var svörðurinn (þ.e. mórinn, sem brennanlegur var) 7-8 spaðastungur." Svarðargrafir voru neðst/nyrst í Mýraenni, 200-300 m ofan við þjóðveg en um 100 m sunnan við Þverá 001.

Deiglendi, milli ása. Enn má greina hvompur í mýrinni hér og þar. Þær eru þó of óreglulegar til að hægt sé að mæla þær á afmörkuðu svæði.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Þverá a, 8; Ö-Þverá b, 2

SB-325:037 Stekkur tóft stekkur

65°54.973N 17°17.642V

"Þá er komið að Stekkjarlæk, sem er syðri álma Bæjarlækjar. Stekkur er þar upp með læknum upp við fjallið." segir í örnefnaskrá. Stekkurinn er fast norðan við Bæjarlæk, um 200 m ofan við efstu tún í heiðinni. Hann er um 850 m SSA við bæ 001.

Stekkurinn er í lækjarkvos milli tveggja lágra holta. Stekkurinn er h.u.b. 13 X 11 m að stærð og snýr norður-suður. Hann samanstendur af stóru hólfi og minna hólfi norðan við sem stendur nokkru hærra. Op er á milli hólfa og á vestanverðum útvegg syðra hólfsins norðarlega. Ekkert grjót er í tóftinni sem er grasi gróin og mest 0,4 m á hæð.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Þverá a, 8

Stekkur, horft í norðvestur

SB-325:038 tóft smalakofi

65°55.267N 17°17.416V

"Þá er Nónás, sem nær lengra suður en Torfdalsás. Nyrt á Nónási er byrgi, ekki áberandi samt. Þar var skjól fyrir norðanátt," segir í örnefnalýsingu. Í annarri lýsingu segir: "Byrgið á Nónás var hlaðið úr grjóti á þrjá vegu til að hafa þar skjól, þegar setið var yfir fé, áður en girðingar komu." Nónás er um 550 m ofan við þjóðveg en um 100 m sunnan við Þverá. Byrgið er á fremur áberandi stað norðan í Ásunum efst. Það er um 670 m austan við bæ 001.

Grasi vaxinn melur/ás. Norðan við er árhvammur (deiglendur og flatur) en annars skiptast á ásar og deiglendir dalir í kring.

Kofinn er hlaðinn úr ávölu grjóti sem nú er vaxið skóf og er 1,8 X 1,5 m stór. Kofinn snýr norður-suður og er hlaðinn á þrjá vegu en opin til suðurs. Talsvert af grjóti hefur hrúnið inn í tóftina.

Hættumat: engin hætta

Smalakofatóft, horft í norðaustur

Heimildir:Ö-Þverá a, 8; Ö-Þverá b, 3

SP-325:039 tóft

65°54.691N 17°17.731V

Tóft er 50-60 m sunnan við þúst 027, um 100 m norðan við tvær tóftir 033 og 039 m neðan við Þvergarð 014. Hugsanlegt er að tóftin gæti tengst býlinu Víkingsstöðum (sjá 027 og 033)

Umhverfis eru lyngivaxnir móar.

Ferhyrnd tóft, 9 X 10 m að stærð. Hún skiptist í tvö hólf, það austara er stærra og op eru á því á bæði austur- og vesturhlið. Vestan við hólfíð er annað minna (4 X 3 m). Ekkert op er á því og er það talsvert óljósara en það fyrrnefnda. Tóftin er úr torfi.

Hættumat: hætta, vegna túnræktar

Heimildir:Ö-Þverá a, 9

SP-325:040 *Svarðgrafir* náma mógrafir

65°54.972N 17°18.749V

"Sumt af Mónum og nyrzt í mýrinni var girt, og hét það Hestagirðing. Í henni niður við Helgá eru Svarðgrafir..." segir í örnefnaskrá. Í annarri örnefnaskrá segir enn fremur: "...í Svarðgröfum... Var svörðurinn 4-5 spaðastungur." Svarðargrafirnar eru enn greinilegar um 800 m SSV við bæ 001 en 400 m neðan við Þverá, við Helgá.

Ofan við og innar eru sléttuð tún, vestar áin.

Svarðargrafirnar eru um 65 X 20 m að stærð en allt að 1,5 m á dýpt.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir:Ö-Þverá a, 9; Ö-Þverá b, 2

SP-325:041 *Svarðargatan* heimild um leið

65°54.991N 17°18.762V

"Í henni niður við Helgá eru Svarðgrafir og þaðan lá Svarðargatan heim." segir í örnefnaskrá. Svarðargatan lá frá svarðargröfunum 040 að Þverábænum 001 þar sem nú eru sléttuð tún.

Sléttuð tún og engin merki um götuna sjást.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir:Ö-Þverá a, 9

SP-325:042 *Langiskurður* heimild um áveitu

65°54.612N 17°18.616V

"Eftir Neðrimýrum er Langiskurður. Í hann var tekið vatn úr Helgá til áveitu." segir í örnefnaskrá. Áveituskurðir sjást fast ofan við þjóðveg og um 1,1 km suðaustan við íbúðarhúsið á Þverá.

Framræst tún í aflíðandi halla.

Engin garðlög eru merkjanleg á þessu svæði og skurðirnir bera þess ekki merki að vera sérstaklega gamlir.

Hættumat: hætta, vegna túnræktar

Heimildir:Ö-Þverá a, 9

SP-325:043 *Helluvað* heimild um vað

65°54.644N 17°18.705V

"Þá förum við alveg niður að Helgá. Þar við merkin á móti Víðiholti er vað á Helgá, sem heitir Helluvað." segir í örnefnaskrá. Vaðið var á Helgá, vestan við núverandi þjóðveg, þar sem Helgá myndar lítið nes Þverármegin. Vaðið var á Ferðamannaleið (324:029) og var 380-400 m neðan (vestan) við núverandi þjóðveg.

Grasi vaxin árbakki. Áin er sæmileg yfirferðar á þessum stað en engin merki sjást um götu.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Þverá a, 9

SP-325:044 *Helgárbrú* heimild um brú

65°54.623N 17°18.671V

"Þar rétt við er Helluvaðsnes [sjá 043], þá er Helgárbrú." segir í örnefnaskrá. Samkvæmt Tryggva Óskarssyni bónda á Þverá var Helgárbrú nálæga þar sem nú er ræsi á þjóðveginum og Helgá rennur undir hann.

Engar leifar eldri brúar sjást.

Hættumat: hætta, vegna vegar

Heimildir:Ö-Þverá a, 9

SP-325:045 mannabein legstaður

65°55.383N 17°18.795V

Tryggvi Óskarsson sléttaði hól um 400 m vestan (neðan) við gamla Þverárbæinn 001 á 7.-8. áratugnum og kom þá niður á mannabein. Hóllinn var lækkaður um allt að 2 m. Hann er þó enn greinilegur og þar er nokkur órækt. Umhverfis eru sléttuð tún. Jarðýta var notuð til að slétta hólinn en þegar verkið var langt komið tók hann eftir því að um flagið voru mannabein á víð og dreif. Hann skoðaði þá hólinn og sá móta fyrir 1 gróf sem sneri norður-suður en sá ekki ummerki um að fleiri grafir hefðu verið í hólnum. Verkið var klárað og ekki látið vita af fundinum.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir:Ö-Þverá a, 9

SP-325:046 Stekkur tóft stekkur

65°55.797N 17°19.494V

"Austan undir [Fótartár]mel við Þverá er Stekkjarhvamur. Stekkur er þar í hvamminum, gerður upp fyrir nokkrum árum, en farinn að bila." segir í örnefnaskrá. Stekkurinn er enn greinilegur 1,2-1,3 km norðvestan við Þverá 001. Hann er 2 m vestan við suðvesturhorn sumarbústaðarins Ármóta. Í Stekkjarhvammi, þar hefur nú verið sléttuð grasflöt og sett niður leiktæki og runnar. Stekkurinn er 12 X 4 m að stærð. Hann er tvískiptur og snýr VNV-ASA. Op hefur líklega verið á VNV-vegg en eitt horn hans er skemmt. Stekkurinn er stæðilegur enda endurbættur eftir miðja 20. öld. Hann er hlaðinn úr torfi og greinilega sleginn reglulega!

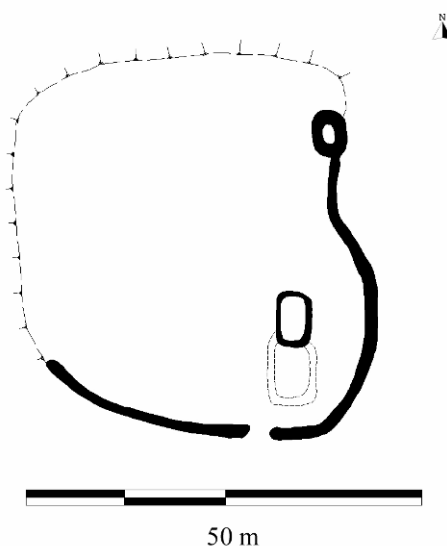
Hættumat: stórhætta, vegna ábúðar**Heimildir:** Ö-Þverá a, 6**SP-325:047** tóftir+garðlag

65°54.386N 17°18.068V

Tóftir eru 1,2 km NNA af Reykjum. Rústirnar eru um 100 m norðan við gamlan merkjagarð 326:011 Þverár og Reykja og aðeins um 10 m neðan eða vestan við unglegrí garð 014 sem liggur frá honum til norðurs.

Lyngmóaholt sem hallar mót vestri. Ofar og austar eru hækkandi lyngivaxnar brekkur upp í Reykjafjall, sumstaðar djúpbrekkur. Neðar er mjög grösugt allt að Helgá. Svæðið hefur verið framræst að mestu og tekið undir tún. Grösugt svæði er norðan holtsins en þá tekur við annað holt, minna um sig og lægra.

Á svæðinu er garðlag sem umlykur sporöskjulaga svæði, alls tæplega 50 x 40 m stórt frá norðri til suður. Innan garðsins, austast á svæðinu eru tvær tóftir, sýnilega mun yngri en garðurinn. Garðurinn er lyngivaxinn og 2 m breiður, 0,5-0,6 m hár. Hann er mjög greinilegur að austan og sunnan en að vestan og norðan mótast aðeins fyrir ytri brún hans en sú innri fellur saman við stórþýfið innangarðs. Önnur tóftin er norðaustast á svæðinu, upp við garðinn. Mikil gróska er í henni. Hún er töluvert upphlaðin eða allt að 1,2 m að vestan, væntanlega til ná yfirborði hennar láréttu. Líklega er tóftin af heystæði. Alls er hún um 7 X 6 m að stærð og lækkar til suðurs. Dæld næstum engin innan veggja og engar dyr sjást. Greinilegt er að hún hefur verið byggð á eftir garðinum, enda kemur hann í krók undan henni suðaustast. Hin tóftin er 15 m sunnar, gróskumikil og nær ótvírætt heystæði. Hún er ferhyrnd, 5,5 X 3,5 m að stærð og snýr norður-suður. Engar dyr eru á tóftinni. Veggir virðast torfhlaðnir, eru reglulegir og lítið signir 0,2 m háir en 0,3 m á breidd. Undir suðurvegg vottar fyrir veggjum eldri rústar, hólfi sem teygir sig til suðurs og er 10 X 6 m að stærð. Það er ekki greinilegt. Fleiri tóftir sjást ekki á svæðinu en þar er geysilegt stórþýfi.

Hættumat: engin hætta**SP-325:048** Efra-Vörðuholt örnefni

65°54.570N 17°18.057V

"Norður af Víkingsstöðum [047] eru Höllin, þar sem Efrimýrum hallar niður á Neðrimýrar... Á Efrimýrum eru Efra- Vörðuholt..." segir í örnefnaskrá. Nú eru mýrarnar horfnar í tún sem eru sunnarlega í landi Þverár. Ekki er ljóst hvar á holtinu varðan var. Framræst tún sem ekki eru lengur slegin.

Hættumat: hætta, vegna túnræktar**Heimildir:** Ö-Þverá a, 10**SP-325:049** Neðra-Vörðuholt örnefni

65°54.512N 17°18.303V

"Norður af Víkingsstöðum [047] eru Höllin, þar sem Efrimýrum hallar niður á Neðrimýrar... Á Efrimýrum eru Efra-Vörðuholt [048] og Neðra-Vörðuholt." segir í örnefnaskrá. Neðra-Vörðuholt var þar sem nú eru framræst tún. Það var ofan Langamels, nálægt 1 km suðaustan við íbúðarhúsið á Þverá. Framræst tún sem ekki eru lengur slegin. Engin ummerki sjást um vörðu á þessum slóðum.

Hættumat: hætta, vegna túnræktar**Heimildir:** Ö-Þverá a, 10**SP-325:050** Þórðartóftarhæð örnefni

65°54.636N 17°18.551V

"Á Neðrimýrum er hæð, er heitir Þórðartóftarhæð. Móar þar með heita Þórðartóftarmóar." segir í örnefnaskrá. Þórðartóftarmóar um 1350 m SSA við bæ 001. Þeir eru neðan við gamla þjóðveginn en ofan við þann nýja. Framræst svæði, lág hæð.

Engin merki um mannvirki sjást nú á þessum slóðum.

Hættumat: hætta, vegna túnræktar
Heimildir: Ö-Þverá a, 10

SP-325:051 Stígar gata leið

65°55.113N 17°18.008V

"Stígar liggja þar austur og vestur vestan við Kvíholtið [034]..." segir í örnefnaskrá. Margir samhliða slóðar eru greinilegir vestan við Kvíholt og um 100 m ofan við núverandi þjóðveg.

Slóðarnir liggja í lyngivöxnum móa.

Víða sjást um 5 slóðar samsíða í átt að Þverá en þeir verða ógreinilegir áður en kemur að ánni og sjást ekki hinum megin árinna. Ekki er vitað hvert leiðin lá.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Þverá a, 11

Landamerkjavarða, horft í austur

SP-325:052 Merkjavarða varða landamerki
65°57.237N 17°23.057V

"Merkjavarða sem er vestast á merkjum móti Laxamýri, er norðvesturhorn landsins," segir í örnefnalýsingu. Varðan er 3-400 m beint vestan eða ofan við Írhól og rétt rúma 5 km norðvestur af Þverá 001. Hún er á stórgrýttum hól, hálfgrónum, fast utan við hornstaur girðingar sem annarsvegar liggur í suður og hinsvegar í austur. Fast vestan við vörðuna er vegarslóði. Varðan er áberandi og stendur býsna vel. Hún er allt að rúmlega 1,5 m há, þökkalega hlaðin úr stóreflis grjóti. Þvermál að neðanverðu er 2-3 m en varðan mjókkar upp. Undirstöður hennar eru grónar og vaxa þar skófir á steinum.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Þverá a, 4

SP-325:053 varða landamerki

65°55.138N 17°20.731V

"Norðurhluti Kvíslarinnar heitir Mýrarkvísl, en syðri hluti Reykjakvísl, og afmarka báðir hlutar landið að austan. Varða er við Kvíslina..." segir í örnefnaskrá. Girðing liggur nú á merkjum við Stóru-Reyki frá Kvíslinni og að túninu á Gatnaás. Tryggvi Óskarsson man eftir steinahrúgu við ána á þessum stað, þar sem nú er girðing, 3-4 m neðan (suðaustan) við bíslóða sem liggur þarna um.

Grasi gróinn árbakki, skammt norðvestan við taka við melar.

Engin ummerki sjást um vörðuna.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Þverá a, 13

SP-325:054 varða

65°55.465N 17°22.681V

"Varða er við Kvíslina og önnur við Miðheiðarvegin..." segir í örnefnaskrá. Varða var til móts við vörðuna við kvíslina 053 og við Lómatjarnir. Hún var þar sem nú eru tún. Miðmundarheiðarvegurinn liggur neðan við túnin. Nákvæm staðsetning er ekki kunn en varðan var á því svæði sem nú hefur verið sléttað í tún á Miðmundarheiði.

Hættumat: hætta, vegna túnræktar

Heimildir: Ö-Þverá a, 13

SP-325:055 Reiðingalág heimild um ristu

65°55.379N 17°19.186V

"Austan Barnalágar tekur við Reiðingalág, og liggur hún í krókum til suðausturs." segir í örnefnaskrá. Í annarri skrá segir ennfremur: "Reiðingalág dregur vafalaust nafn sitt af því, að þar hafa verið reiðingar ristir, því þar er góð strengja- og torfrista." Reiðingalág var um 700 m vestan við bæ 001 þar sem nú eru neðstu tún við ána.

Sléttuð tún. Engin merki ristur eru greinileg.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Þverá a, 7; Ö-Þverá b, 2

SP-325:056 Torfdalur heimild um ristu

65°55.604N 17°17.647V

"Nær austur af Lækjarlaut er neðsta hæðin, sem heitir hér Torfdalsás. Hann nær ekki lengra en að Mýraenni. Þar austar er Torfdalur." segir í örnefnaskrá. Í annarri örnefnaskrá segir ennfremur: "Torfdalur: Í honum var strengja- og torfrista." Torfdalur er langur dalur sem snýr norður-suður milli Torfdalsáss og Nónáss. Hann er um 450 m ofan við þjóðveg.

Deiglendisdalur, vaxinn fíngerðu grasi.

Engin merki sjást um torfristu.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Þverá a, 8; Ö-Þverá b, 3

SP-325:057 Mylla heimild um myllu

65°55.376N 17°18.243V

"Norður frá bænum, nálægt Þveránni, stóðu Smiðja 004 og Mylla." segir í örnefnaskrá. Mylla var á bæjarlæknum norðan við Þverárbæ 001. Leifar hennar voru horfnar á 7. áratug 20. aldar. Nú hefur umhverfi á þessum slóðum mikið verið breytt, bæjarlækurinn er horfinn og rutt hefur verið úr hæðum á svæðinu undir veg. Myllan hefur verið fast norðan við að sumarbústað.

Vegarslóði.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir:Ö-Þverá b, 5

SP-325:058 Litla-Hesthúshlaða heimild um hlöðu

65°55.255N 17°18.260V

"...sunnan við túngarðinn [022] var Túnaukinn. Í honum stóð Litla-Hesthúshlaða..." segir í örnefnaskrá. Ekki er vitað hvar nákvæmlega Litla-Hesthúshlaðan stóð enda er hún löngu horfin og sléttuð í tún. Hún hefur þó verið þar sem nú eru sléttuð tún sunnan eldri túnmarka, en um 200 m utan (norðan) við heimreið að Þverá (núverandi íbúðarhúsi). Hæð ofarlega í túni. Engin merki sjást nú um hlöðuna.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir:Ö-Þverá b, 5

SP-325:059 tóft heystæði

65°57.073N 17°22.191V

Tóft af heystæði er sunnarlega í Íradal, beint austur af austurenda garðs sem markar tóftasvæði 060 að norðanverðu. Dalurinn er flatur í botni, mýrlendur og vaxinn kjarnmiklu grasi.

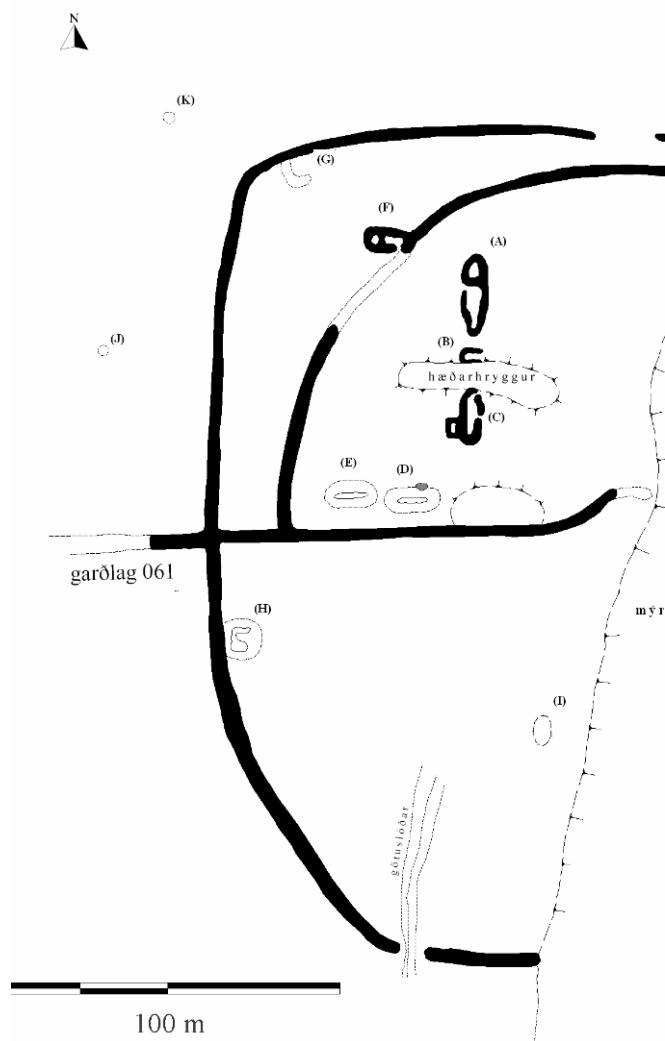
Tóftin snýr N-S, er 4 x 5 m stór og nær því að vera sporöskulaga en ferhyrnd. Hún er lítið sem ekkert farin að síga og ná hleðslur allt að 0,5 m hæð. Greinileg för sjást í kringum tóftina þar sem torf hefur verið rist í veggina. Um 150 m norðar í dalnum eru tvær grænar þústir sem ekki er beinlínis rústalag á, gæti verið að það séu einnig heystæði.

Hættumat: engin hætta

SP-325:060 tóftir+garðlag býli

65°57.177N 17°22.292V

Miklar tóftir og garðlög eru í svonefndum Íradal, tæpum 300 m sunnan við Írhól. Staðurinn er við rætur Hvammsheiðar, skammt sunnan við merki Þverár og Laxamýrar, en á þeim er girðing. Tóftirnar eru 4,4 km norðvestur af Þverá 001. Rústirnar eru í þýfðum lyngmóa sem hallar mót austri, niður að botni Íradals sem er sléttur en mýrlendur. Íradalur er harla lítill og líkari mýrardragi en dal. Ekki er rennandi vatn þar þegar þetta er ritað, aðeins uppbornaður farvegur. Garðlög skipta rústasvæðinu í þrennt og verður svæðunum hér lýst hverju fyrir sig og þeim gefin númer: I, II og III. Fyrst ber að geta þess að stór og mikill garður sem liggur yfir Hvammsheiði þvera (sjá 023) gengur í gegnum svæðið frá vestri til austurs. Hann verður hér nefndur þvergarður. Garðar, sem að líkindum eru yngri en hann, hafa verið hlaðnir frá honum til norðurs og suðurs, í sveig niður að brún mólendisins við Íradal. Þannig myndast tvískipt svæði sem er afgirt á þrjá vegu en botn Íradals liggur með því að austan. Svæðið er alls um 300 x 160 m stórt frá norðri til suðurs. eru helmingarnir hér um bil jafnstórir. Nyrðra svæðið skiptist síðan í tvennt en frá þvergarðinum gengur garður í sveig innan við ytri garðinn sem áður var lýst, einnig að brún Íradals. Innsti hluti afgirta svæðisins verður hér nefndur I, svæðið norðan við hann II og syðri helmingur rústasvæðisins, sunnan við þvergarðinn III. Flestar rústir eru á svæði I. Þar er mest áberandi stærsta tóftin á gjörvöllu svæðinu, (A). Hún er alls 26 x 8 m stór, töluvert úr lagi gengin en greinilega breiðust um sig miðja. Hún virðist tvískipt. Nyrðri hlutinn er um þriðjungur af heildarlengd tóftarinnar, ekki sjást dyr á honum. Syðri hlutinn er óreglulegur og mjókkar til suðurs. Dyr virðast hafa verið á honum til austurs. Veggir eru mest um 0,5 m háir. 10 m sunnan við tóftina er aflangur hæðarhryggur, algróinn, sem liggur frá norðri til suðurs. Undir honum að norðanverðu, 4 m sunnan við suðurenda tóftar (A), er tóft (B). Hún er byggð utan í hrygginn og þjónar hann sem suðurveggur að mestu en tóftin er hlaðin að vestan og norðan. Hún er 4 x 6 m stór og opin í austur. Á hápunkti hryggjarins er áberandi hundapúfa beint sunnan við tóftina en þá fer hryggnum aftur að halla til suðurs. Undir honum að sunnanverðu er tóft (C) og nemur norðurendi hennar við brekkubrúnina. Hún er 19 x 7 m stór og greinilega skálalaga, semsé með sveigða langveggi. Hún snýr N-S. Dyr virðast hafa verið á miðjum austurlangvegg sem og við suðurgafli. Lítil útbýgging gengur frá tóftinni til vesturs nálægt suðurenda en ekki vottar fyrir dyrum á henni. Hún er 4 x 6 m stór frá norðri til suðurs. Veggir eru mikið signir, allt að 3 m breiðir og 0,4 m háir mest. Tæpa 20 m suðvestur af tóft (C) eru tvær keimlíkar tóftir. Sú eystri, (D), er 15 x 8 m stór og snýr A-V, niður brekkuna. Greinileg skora er eftir miðju hennar en hins vegar er ytra byrði veggja mjög óljóst og rennur saman við móann umhverfis. Dyr sjást ekki. Tóft þessi er aðeins um 5 m norðan við þvergarðinn og samsíða honum. Hin tóftin, (E) er fast vestan við (D) og örlítið norðar. Hún er nákvæmlega jafnstór og (E) og að öllu leyti eins eftir því sem best fæst séð. Tæpum 5 m sunnan

við tóft (D) er sérkennilega sléttur en mjög lágur hóll fast upp við þvergarðinn. Hann er alls um 30 x 15 m stór A-V en ekki sjást greinilegar mannvirkjaleifar. Þá er lokið við að lýsa tóftum á svæði I og verður nú haldið til norðurs og vesturs, inn svæði II. Um 15 m vestan við norðurenda tóftar (A) er garðurinn sem skilur milli svæða I og II ógreinilegur á 20-30 m kafla. Hugsanlegt er að opið hafi verið á milli svæðanna þar. Uppvið þennan garð, fast við norðurendann á meintu opi er tóft (F) sambyggð garðinum. Hún er um 12 x 7 m stór og snýr A-V. Hún er tvískipt og er eystra hólfið vestra stærra, op er á því austast til suðurs. Vestra hólfið er aðeins rúm 2 m í þvermál og ekki sjást dyr á því. Ekki er ljóst hvort innangengt hefur verið milli hólfa. Um 20 m norðvestur af (F) vottar óljóst fyrir hleðslu (G) innanvert við ytri garðinn. Hlaðið er á tvær hliðar svo myndast hólf, um 8 x 8 m stórt, opið í austur. Aðrar tóftir eru ekki á svæði II en þess skal getið að greinilegt op er á ytri garðinum 30 m austur af bakkanum við Íradal. Það er um 30 m breitt. Þá skal haldið til suðurs, inn á svæði III. Þar eru einungis 2 ógreinilegar tóftir. Sú vestari, (H) er nálægt norðvesturhorni svæðisins og sambyggð garðinum innanverðum. Hún er um 10 x 10 m stór og skiptist í tvö hólf sem bæði snúa A-V. Hið nyrðra er heldur lengra en það syðra. Líklega hefur verið op milli hólfa vestast. Líkt og víðar er ytra byrði veggja ógreinilegt og rennur saman við móann. Dyr sjást ekki á útveggjum. Rúmum 100 m austar er ógreinileg þúst (I). Hún snýr N-S og er 8 x 5 m stór en ekkert rústalag er á henni og ekki ljóst hvort um byggingaleifar er að ræða. Garðurinn sem umlykur tóftirnar er sýnu fornlegastur hér,

sunnan og suðvestan við svæði III. Hann mjög siginn og allt að 5 m breiður. Syðst á honum, tæpa 90 m SV af þúst (I) er hugsanlegt rof á honum og liggja þar greinilegir götuslóðar í gegn úr suðri. Ekki er ljóst hvort viljandi hefur verið skilið eftir op eða hvort það hefur mótast af götum í tímans rás. Þá er lokið við að lýsa garðlögum og tóftum á svæðunum þremur. Í lokin skal getið um tvo sem gætu verið manngerðir að hluta og eru vestan við garðlögin og rústirnar. Sá syðri, (J) er 65 m norðvestan við samskeyti þvergarðsins og ytri túngarðsins. Hann er nokkuð áberandi, flatur að ofanverðu, um 4 m í þvermál og sker sig úr móanum. Rof er í honum að austanverðu. Hinn hóllinn, (K) er 75 m norðar, mjög svipaður að stærð og gerð, hundapúfa er á honum.

Hættumat: engin hætta

SP-325:061 garðlag

Um 1,1 km SSA við bæ 001 og um 250 m austan við þjóðveg virðist liggja garðlag norður-suður. Garðlagið er fyrst greinanlegt neðan við framræst svæði í hlíðinni og liggur í 260-270 m til NNV en hverfur um 200 m ofan við þjóðveg. Garðlagið liggur um grasi vaxna móa. Garðlagið er 260-270 m langt. Það var greint af loftmynd en ekki skoðað á vettvangi 2003.

SB-326 Reykir

"Jarðardýrleiki xl €, og so tíundast fjórum tíundum." JÁM, 245 1318: "[á Grenjaðarstöðum] skulu vera prestar. ij. oc hinn þridie ef þing fylgia til reýkia." DI II 431-434; 1399: "[á Grenjaðarstöðum] skvllv vera prestar ij. oc enn þridie ef þing fylgia til Reykia." DI III 578-582. 13. desember 1544 selur Þorsteinn Gamlason séra Sigurði Jónssyni jörðina Reyki fyrir jarðirnar Skóga og Þverá og 25 hdr í öðrum peningum. Að auki lofaði séra Sigurður að taka að sér einn sona Þorsteins "og koma honum til manns". DI XI, 344-345. 4. apríl 1545 kemur fram að Sigurður Jónsson prestur kaupir "þrætulandið Reykjamannahaga í Hvömmum og jörðina Haga í Hvömmum, leggr Reykjamannahaga til Haga og segir til ummerkja" DI XI, 399-400. Í Jarðabók Árna og Páls segir: "Munnmæli eru að jörðin eigi þessi ítök: v c land í Mælifellshögum milli tveggja garða, sem liggur í fjöllumum vestur af Reykjaheiði. Þriðja v c land í Hvammsheiði. Enginn veit (hjer nálægur) að jörðin hafi þessi ítök brúkað eður þeirra notið." JÁM XI, 246 1918: Tún 7.5 ha, ¼ slétt. Sáðreitir 1500 m². "Engið er mýrlent og slitrótt. Úthagarnir góðir og miklir." JÁM XI, 246.

SB-326:001 Stóru-Reykir bæjarstæði bústaður

65°53.780N 17°18.780V

"Nýbýlið Reykjavellir er byggt á rústum gamla bæjarins á Stóru-Reykjum," segir í örnefnalýsingu. Á túnakorti frá 1918 sést vel hvar bæjarstæði Stóru-Reykja var, rúma 100 m norður af Litlu-Reykjum 002. Á kortinu eru sýnd tvö hús á bæjarstæðinu, annað með punktalínunum. Það hlýtur að vera gamli bærinn en hitt timburhús sem þá var nýlegt, byggt 1914 fast norðaustan við gamla bæinn. Það var á Kirkjuflöt 003.

Nú stendur Reykjavallahúsið á vesturhluta gamla bæjarstæðisins. Það er nýlegt. Heimkeyrsla liggur að því úr vestri, norður fyrir húsið og að útihúsum austan við. Húsið er einlyft og stendur á uppfyllingu. Ekki er kjallari undir því. Bæjarhóll er ekki greinilegur. Af túnakorti að dæma hefur gamli bærinn, sem var uppistandandi að hluta 1918, staðið fast suðaustan við núverandi íbúðarhús. Lítil sem engin upphleðsla er sjáanleg við íbúðarhúsið. Þó lækkar land eilítið frá því til vesturs og einnig til austurs, í átt að Helgá. Tæpum 10 m suðaustan við Reykjavelli er dálítill óræktarblettur með tveimur reynitrijám sem líklega hafa staðið við gamla bæinn. Yngra bæjarstæðið, frá 1914 er nú í krika milli tveggja vegslóða að útihúsum um 20 m ANA af Reykjavöllum. Þann 21. júlí 2003 var grafinn skurður um 20 m beint austur af Reykjavöllum vegna viðgerðar á vatnslögn. Skurðurinn var athugaður á vettvangi með tilliti til mannvistarlaga, enda grafinn fast við gamla bæjarstæðið. Hann reyndist 40 m langur frá norðri til suðurs, 1 m breiður og 30-40 sm djúpur. Greinilegar mannvistarleifar sáust víða í skurðinum, viðarkol, móaska og blönduð, feit kolalög sem gætu verið gólfög á bilinu 10-20 sm undir yfirborði og því væntanlega ekki mjög gömul. Skammt sunnan við miðjan skurðinn sást í torfhleðslu í sniði og virðist sem skurðurinn hafi verið grafinn gegnum vegg sem þá hefur legið austur-vestur. Lítið sést af heillegum lögum norðan veggjarins en sunnan við hann sjást bæði gráleit öskulög og svarbrúnt, kolablandað lag, hugsanlega gólf. Ef það er rétt ágiskun er væntanlega um að ræða norðurvegg byggingar. Nyrst í skurðinum, fast norðaustan við áður nefnd reynitré er töluvert af hleðslugrjóti en engar heillegar hleðslur þó. Um 5 m sunnar er töluvert af ruslalögum, t.d. beinum og brotum úr unglegum leirmunum. Ekkert bendir til að um mjög gamlar leifar sé að ræða.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Reykir, 5; Túnakort 1918

Bæjarstæði, horft í norðvestur

SB-326:002 Litlu-Reykir bæjarstæði bústaður

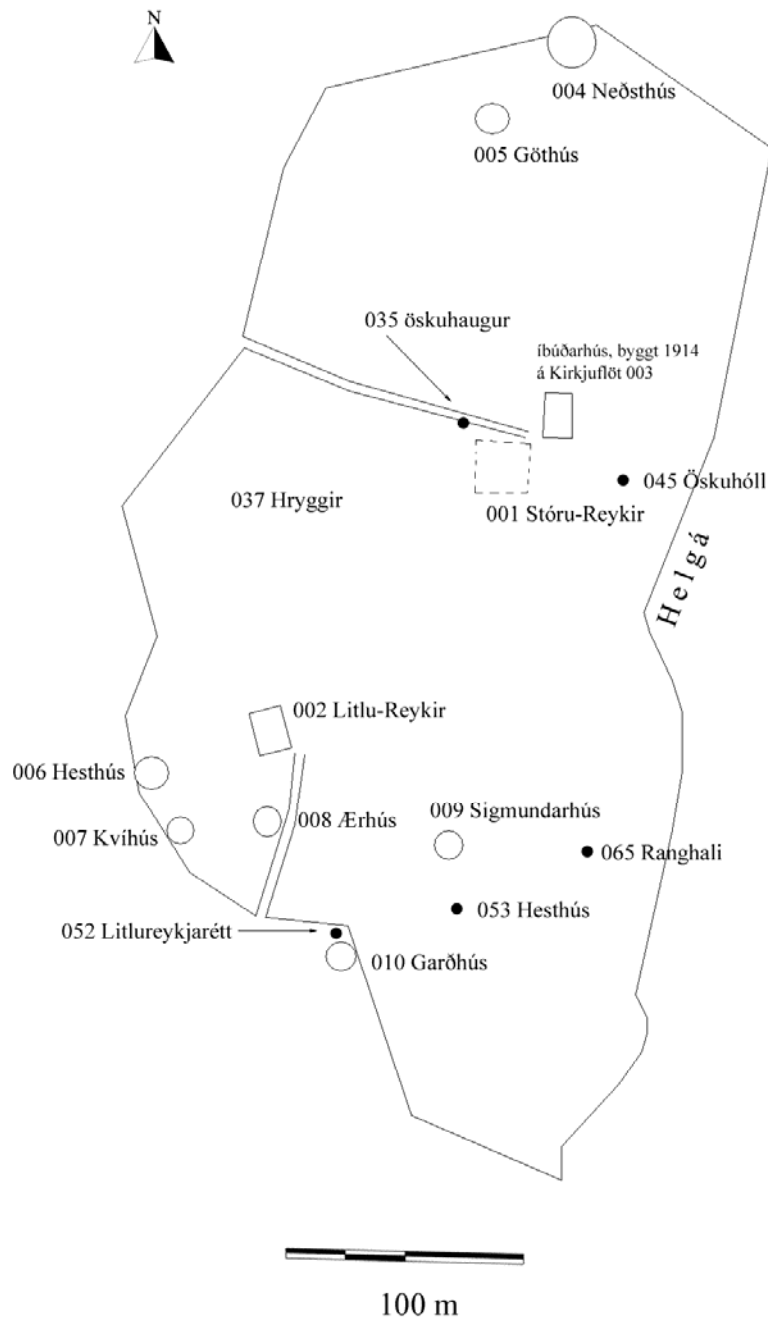
65°53.713N 17°18.889V

"Sunnan og vestan við Heyhól er bærinn Litlu-Reykir. Sagt er að þar hafi áður staðið fjárhús, sem Nónhús hét," segir í örnefnalýsingu. Í Sýslu- og sóknarlýsingum segir: "Hjáleiga er hér ein, sem nefnist Litlureykir, áföst við túnið, hefur til langframa verið í eyði." Talið er að Litlureykir hafi byggst að nýju fyrir 1846. Syðra íbúðarhúsið á Litlu-Reykjum stendur á gamla bæjarstæðinu. Það er 150 m SSV af bæjarstæði Stóru-Reykja, skammt austan þjóðveggarins um Reykjahverfi. Þar stendur nú steinhús með kjallara, niðurgröfnun til hálf. Sléttlent er umhverfis það og blóma- og trjágarður að sunnanverðu. Heimkeyrslan liggur úr vestri suður fyrir húsið. Ekki vottar fyrir bæjarhól undir húsinu eða við það. Gamli bærinn sem stóð þar áður var torfbær með fjósi undir palli.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Reykir, 5; Túnakort 1918; SS, 151

Reykir

SP-326:003 *Kirkjuflöt* mannabein hálfkirkja

65°53.794N 17°18.736V

1318: "[á Grenjaðarstöðum] skulu vera prestar. ij. oc hinn þridie ef þing fylgia til reykia." DI II 431-434; 1399: "[á Grenjaðarstöðum] skvln vera prestar ij. oc enn þridie ef þing fylgia til Reykia." DI III 578-582; Í Jarðabók Árna og Páls 1712 segir: "Hálfkirkja eður bænhus hefur hjer verið, en ekki embættað í manna minni, stendur þó húsíð enn." Í örnefnalýsingu segir: "Beint upp af Millu [039] var Öskuhóll [045], þar upp af Kirkjuflöt, þar sem

Sigtryggur Hallgrímsson á Stóru-Reykjum byggði timburhús árið 1914." Kirkjuflöt er 40-50 m austur af íbúðarhúsinu á Reykjavöllum og um 30 m beint sunnan við steinsteyppt fjós. Þetta er fast norðaustan við gamla bæjarstæði Stóru-Reykja 001. Flötin er aðþrengd en heimreiðin liggur að henni úr vestri, klofnar í tvennt fast norðaustan við Reykjavallahúsið og liggja vegir bæði norðan og sunnan við flötina, að útihúsum. Flötin er slétt og sjást þar engin ummerki, hvorki um íbúðarhúsið, kirkju eða kirkjugarð. Húsið frá 1914 var með kjallara, hæð og risi. Þegar það var byggt komu upp mannabein. Síðar var grafið fyrir hlöðu við húsið og komu þá aftur upp bein, a.m.k. 6-8 höfuðkúpur. Ekki er vitað hvað varð um beinin en sjálfsagt hafa þau verið husluð aftur. Líklega hefur flötin verið sléttuð.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir:DI II 431-434; DI III 578-582; JÁM, 245; Ö-Reykir, 5

SP-326:004 *Neðsthús* heimild um fjárhús 65°53.876N 17°18.679V
Samkvæmt túnakorti frá 1918 var útihús nyrst í túninu, 150-160 m norður af gamla bæjarstæðinu 001. Það var fjárhús sem hét Neðsthús. Um það segir í örnefnalýsingu: "Rétt fyrir ofan Fjárvað [031] var í túninu Neðsthús..." Neðsthús var 80-90 m beint aftan eða norðan við fjóshlöðuna á Reykjavöllum.

Sléttuð tún en órækt er austan við það, að Helgá.

Húsið er alveg horfið. Þar sem það stóð er nú óræktarblettur í túni þar sem geymdar eru gamlar heyvinnuvélar. Neðsthús voru stór, þrístæð fjárhús með hlöðu.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir:Túnakort 1918; Ö-Reykir, 5

SP-326:005 *Göthús* heimild um fjárhús 65°53.859N 17°18.735V
Samkvæmt túnakorti frá 1918 var útihús um 30 m suðvestan við Neðsthús 004. Það var fjárhús sem hét Göthús. Um það segir í örnefnalýsingu: "Rétt fyrir ofan Fjárvað var í túninu Neðsthús [004], litlu sunnar og neðar Lambakofi [033] og neðan við hann Kofalág og Kofamór. Vestar á túninu var Göthús..." Húsið var 60-80 m beint norðan við rúllubaggastæðu sem er vestan við fjóshlöðu Reykjavalla.

Sléttuð tún. Göthús er með öllu horfið. Greinileg hæð er í túninu þar sem það stóð, allt að rúmlega 1 m á hæð. Hún snýr norður-suður og er um 25 x 8 m stór, gæti verið að hluta náttúruleg. Göthús voru notuð lengi fram eftir 20. öld. Þau voru einstæðufjárhús með hesthúsum við endann og hlöðu.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir:Túnakort 1918; Ö-Reykir, 5

SP-326:006 *Hesthús* heimild um hesthús 65°53.707N 17°18.932V
Samkvæmt túnakorti frá 1918 var útihús 40 m VSV af Litlu-Reykjum 002. Það var hesthús sem stóð þar sem heimkeyrslan að Litlu-Reykjum liggur frá þjóðvegi. Hússins er getið í örnefnalýsingu: "Vestur af Litlu-Reykjum var Hesthús og litlu sunnar Kvíhús [007]"
Þar sem húsið stóð er nú grasblettur milli heimkeyrslunar að Litlu-Reykjum að norðan og annars vegarslóða sunnar sem liggur að fjósinu.

Húsið er alveg horfið.

Hættumat: hætta, vegna vegagerðar

Heimildir:Túnakort 1918; Ö-Reykir, 5-6

SP-326:007 *Kvíhús* heimild um fjárhús 65°53.697N 17°18.928V
Samkvæmt túnakorti frá 1918 var útihús tæpa 10 m SSA af hesthúsi 006 og 40 m SV af Litlu-Reykjum 002. Það var fjárhús og hét Kvíhús skv. örnefnalýsingu: "Vestur af Litlu-Reykjum var Hesthús [006] og litlu sunnar Kvíhús." Húsið stóð fast sunnan við heimkeyrsluna að Litlu-Reykjum.
Þar er nú slétt flöt.

Húsið er alveg horfið. Auk þess að vera fjárhús var það notað sem sumarfjós.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir:Túnakort 1918; Ö-Reykir, 5-6

SP-326:008 *Ærhús* heimild um fjárhús 65°53.704N 17°18.890V
Samkvæmt túnakorti frá 1918 stóð útihús um 20 m suður af Litlu-Reykjum 002. Það hét Ærhús og er getið í örnefnalýsingu: "Suður af bænum var Ærhús..."
Þar sem húsið stóð er nú grasblettur sunnan við heimkeyrslu að Litlu-Reykjum og annars vegarslóða sunnar sem liggur að fjósi. Húsið er horfið, það var rífið fyrir nokkrum áratugum. Mjög óljós dæld sést þar sem það stóð, hún snýr N-S. Ærhúsið var einstæðuhús og tók 30-40 kindur.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir:Túnakort 1918; Ö-Reykir, 6

SP-326:009 *Sigmundarhús* heimild um fjárhús

65°53.697N 17°18.816V

Samkvæmt túnakorti frá 1918 var útihús um 70 m SA af Litlu-Reykjum 002. Það var fjárhús sem hét Sigmundarhús og er getið í örnefnalýsingu: "Suður af bænum var Ærhús [008] austur af honum Sigmundarhús..." Þar sem húsið stóð áður er nú fjósið á Litlu-Reykjum.

Sigmundarhús er alveg horfið. Það tók um 40 kindur og hafði sambyggða heytóft.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1918; Ö-Reykir, 6

SP-326:010 *Garðhús* hleðsla fjárhús

65°53.675N 17°18.835V

Hleðsla, horft í norður

Samkvæmt túnakorti frá 1918 stóð útihús sunnan túnjaðars, tæpa 50 m SV af Sigmundarhúsi 009. Það voru fjárhús sem hétu Garðhús og er getið í örnefnalýsingu: "Suður af bænum var Ærhús [008] austur af honum Sigmundarhús [009], en suðaustur Garðhús..." Húsið var þar sem nú stendur einföld hlaða úr járn 100 m SSA af Litlu-Reykjum 002. Hlaðan stendur á mörkum tveggja girðingarhólfa sem hross ganga í. Innan þeirra er land alveg slétt og nauðbitið, víða komið í flag í austara hólfinu. Lausagrjót liggur á víð og dreif um svæðið.

6-8 m beint austan við hlöðuna vottar fyrir tveimur einföldum steinaröðum upp úr sverði sem mynda hér um bil rétt horn. Það gætu verið leifar úr grunni hússins. Sú sem liggur A-V er um 6 m löng en hin er um 2 m sunnar, alls um 3 m löng frá norðri til suðurs.

Um 4 m suðvestur af henni vottar fyrir þriðju hleðslunni sem einnig liggur N-S og er um 2 m löng. Hleðslurnar eru sokknar þannig að einungis grillir í efsta hluta grjótsins. Erfitt er að slá nokkru föstu um svo óverulegar leifar en þó má geta þess til að síðastnefnda hleðslan séu leifar af garða en hinar tvær leifar af undirstöðum útveggja hússins, sem þá hefur snúið N-S og verið opið í suður.

Hættumat: stórhætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1918; Ö-Reykir, 6

SP-326:011 *garðlag* landamerki

65°54.325N 17°18.049V

Í örnefnalýsingu er greint frá landamerkjum. Þar segir um merki að norðan: "Frá Stóra-Kjöhóli vestur við Reykjavísl, austur í Langamel við Helgá, og þaðan um gamlan merkjagarð upp Reykjafjall..." Garðurinn er hér um bil miðja vegu milli Holtakots (Víðiholts) og Reykja, 1,1 km norður af Stóru-Reykjum. Hann sést fyrst um 100 m austan við Helgá. Garðurinn liggur um grösugan lyngmóa. Girðing er á garðinum en henni er greinilega ekki haldið við lengur. Garðurinn er býsna mikill um sig, allt að 4 m breiður og 1 m hár en mjög siginn og algróinn lyngi og mosa. Þvergarður 047 liggur að honum úr suðri og rúmum 160 m vestan við þau garðamót liggur annað garðlag (SP-325:014), framhald þvergarðs, frá honum til norðurs. Landamerkjagarðurinn er alls um 1,1 km langur.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Reykir, 1

SP-326:012 *Merkjavarða* varða landamerki

65°54.125N 17°17.086V

Landamerkjum Reykja að norðanverðu er lýst svo í örnefnalýsingu: "Frá Stóra-Kjöhóli vestur við Reykjavísl, austur í Langamel við Helgá, og þaðan um gamlan merkjagarð [011] upp Reykjafjall að Merkjavörðu...", segir í örnefnalýsingu. Vörðubrot er rúma 300 m NNA af Bogavörðum 068. Líklega er það Merkjavarða.

Fremur hrjóstrugir lyngmóar. Varðan er skammt sunnan við merkjagirðinguna sem nú er milli Víðiholts og Reykja. Vörðubrotið er sem lítill hóll, alveg gróinn en nokkrir steinar sjást í toppi. Hóllinn er tæpur metri í þvermál og um 0,7 m hár.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Reykir, 1

SP-326:013 *Flóagarður* heimild um 65°54.355N 17°19.375V

"Nyrst í Flóa er Flóagarður og sunnan hans Flaga," segir í örnefnalýsingu. Flóinn er skammt sunnan við merki við Víðiholt, vestan þjóðveggar. Engar leifar fundust af Flóagarði á vettvangi og skv. Sigtryggi Árnasyni hefur mýrin sem hann var í verið ræst fram og sléttuð að hluta og hvarf garðurinn við þær framkvæmdir. Ekki er ljóst hvort um gamlan garð, hugsanlega merkjagarð, var að ræða eða seinni tíma áveitugarð. Samkvæmt Sigtryggi var garðurinn siginn og gróinn.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir:Ö-Reykir, 2

SP-326:014 *Ferðamannagötur* gata leið

65°53.096N 17°20.231V

"Á mörkum Mósins og Flóa voru Ferðamannagötur eða Messugötur. Liggja þær skáhalt suður og vestur um landið", segir í örnefnalýsingu. Götur þessar sjást t.d. á milli Litla- og Stóra-Hrakhólts, 1,7 km suðvestur af Stóru-Reykjum. Stórþýft drag er milli holtanna. Göturnar liggja í suður en eru afmyndaðar af stórþýfi og uppgrónar. Því er ekki hægt um vik að rekja þær og þær sjást aðeins vel á litlu svæði, milli holtanna. Slóðarnir gætu hafa verið allt að 20 talsins og mótar þokkalega fyrir þeim, hefur því verið um fjölfarna leið að ræða. Líklega er þetta gamla leið Mývetninga og Laxdæla til Húsavíkur og því sama leið og skráð var í landi Laxamýrar, sjá SP-322:066 og SP-320:025.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Reykir, 2

SP-326:015 *Túngarður* garðlag túngarður

65°53.808N 17°18.976V

"Vestan við vallargarðinn á Reykjum var Kvíaból [016]", segir í örnefnalýsingu. Síðar í sömu lýsingu segir: "Norðan, vestan og sunnan túns beggja bæjanna [Litlu- og Stóru-Reykja], var Túngarður." Garðurinn var með öllum hliðum túns nema að austanverðu, en þar rennur Helgá. Nú sjást leifar hans á tveimur stöðum: Annars vegar er örlítil bútur við ána, norðaustan við túnið og hins vegar vestan þjóðveggar. Við Helgá er nú beitargirðing fyrir kýr og sömuleiðis er girðingarhólf vestan þjóðveggar, sunnan við trésmiðjuna Sögina hf. Garðbrotinu við Helgá verður fyrst lýst. Það liggur til vesturs frá ánni rúma 240 m NA af gamla bæjarstæði Stóru-Reykja 001. Garðurinn sést á um 15 m kafla til vesturs. Við ána sveigir hann til suðaustur með henni en hverfur eftir 15-20 m. Hann er 0,4 m breiður og 0,2-0,3 m hár. Umtalsverðar leifar af túngarðinum sjást vestan þjóðveggar, beint sunnan við trésmiðjuna Sögina hf., í afgirtu beitarhólfi. Garðurinn liggur í sveig um hólfið, frá norðri til suðausturs. Hann er horfinn á lóðinni sem Sögin stendur á, hefur líklega vikið þar vegna byggingaframkvæmda, en birtist fast við girðinguna sem skilur lóðina frá beitarhólfinu. Hann er töluvert úr lagi genginn, allt að 2-3 m breiður en mjókkar upp og nær mest um 1,5 m hæð. Hann er víða rofinn að ofanverðu, enda hefur myndast stígur þar eftir búfénað. Garðinn má rekja allt að 50 m til suðurs en þar hverfur hann undir þjóðveg. Á nokkrum stöðum sér í grjót í undirstöðum garðsins en efri hlutinn virðist eingöngu úr torfi. Umfang garðsins vekur grun um að hann geti verið forn að stofni til en hefur vafalaust verið haldið við fram á 19. eða 20. öld.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir:Ö-Reykir, 2; Ö-Reykir, 6

Garðbrot við Helgá, horft í norðaustur

Túngarður sunnan við Sögina hf., horft í norðvestur

SP-326:016 *Kvíaból* heimild um kvíar

65°53.803N 17°19.034V

"Vestan við vallargarðinn [015] á Reykjum var Kvíaból. Um það liggur þjóðvegurinn til Mývatnssveitar, Kísilgúrvegur", segir í örnefnalýsingu. Í viðbótum við skrána segir: "Ekki er lengra síðan ær voru mjaltaðar á Kvíabóli en svo að það er mér [Óskari Sigtryggssyni] minnisstætt, enda var ég þá smali. Síðast var fært frá á Reykjum 1927, en það gæti hafa verið 1923, sem síðast var mjaltað í færkvíum á Kvíabóli." Kvíaból er inni í sömu girðingu og garðurinn sem lýst var í 015, sunnan við trésmiðjuna Sögina en vestan garðsins.

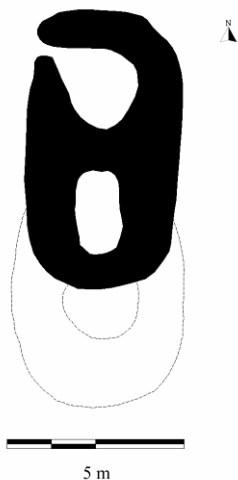
Þar er grasþýfi. Engin töft er sjáanleg, enda mögulegt að eingöngu hafi verið færkvíar úr trégrindum á bólinu en ekki hlaðin töft.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir:Ö-Reykir, 2; Ö-Reykir viðb., 2

SP-326:017 Stekkjarás tóft stekkur

65°53.622N 17°18.762V

"Í Mó var Lækjardalur og vestan hans Stekkjarás...Stekkarás gengur suður í Þormóðsmýri og syðst á honum er Stekkjarbrot", segir í örnefnalýsingu. Stekkjarás er um 800 m suðvestur af bæ 001. Syðst á honum er ræktarlegur blettur, þar eru tóftaleifar 046. Í móanum SSA af þeim, allra syðst á austanverðum ásnú er tóft sem gæti verið af stekk. Gras- og lyngmói, víða vaxinn fjalldrapa. Niður frá tóftinni hallar landi til austurs.

Tóftin er 9 x 5 m stór, snýr N-S og virðist tvískipt. Veggir eru fremur signir og lyngivaxnir en þó er gróska í þeim. Þeir eru allt að 1 m breiðir og 0,5 m háir. Hólfín í tóftinni eru hér um bil jafnstór en hið nyrðra nokkuð ógreinilegra. Hugsanlega hafa verið dyr á því nyrst, í vestur en ekki sést op á syðra hólfinu. Tóftin er líklega byggð á eldri rúst því að veggjarbrot gægjast undan henni syðst. Eldri byggingin hefur verið heldur breiðari en tóftin eða allt að 7 m og nær um 4 m suður fyrir hana. Veggir hennar eru útflattir, 2 m breiðir og lyngi vaxnir. Eldri tóftir 046 eru tæpum um 60 m norðvestar.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Reykir, 2, 3

SP-326:018 Bótarvað heimild um vað

65°54.288N 17°21.688V

"Sunnan [Bótarbarðs] er Bótarvað á Reykjakvísl", segir í örnefnalýsingu. Vaðið var á kvíslinni 2,4 km VNV af bæ 001, hér um bil í beina stefnu á bæinn Árbót. Yfir það lágu Bótargötur 019.

Ruddur slóði liggur að vaðinu úr austri. Áin breiðir úr sér á þessum stað.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Reykir, 3

SP-326:019 Bótargötur gata leið

65°54.262N 17°21.379V

"Sunnan [Bótarbarðs] er Bótarvað [019] á Reykjakvísl. Að því liggja götur heiman frá Stóru-Reykjum, Bótargötur," segir í örnefnalýsingu. Í örnefnalýsingu Hveravalla segir: "Bótargata liggur vestur í kvísl um Bótarfleti og Stekkjarás" Nú er ruddur slóði þar sem gatan lá áður, að Bótarvaði.

Flatir lyngmóar. Enn sjást uppgrónar reiðgötur sunnan við rudda slóðann, allt að 3-4 samhliða. Leiðin lá að Árbót í Aðaldal.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Reykir, 3; Ö-Hveravellir, 4

SP-326:020 Stífla stífla áveita

65°54.209N 17°21.655V

"Skammt fyrir sunnan Bótarvað [018] er Stífla, gerð vegna áveitu á Kjóhólasund", segir í örnefnalýsingu. Merki

Stífla, horft í vestur

Reykjarhóls og Reykja liggja í stífluna og er girðing á þeim. Stíflan er rúmum 150 m sunnan við Bótarvað og 2,3 km norðvestur af bæ 001. Kvíslin er um 10 m breið og bakkarnir fremur háir, einkum að austanverðu, allt að 1,5 m. Hleðsluleifar sjást að vestanverðu við ána. Það er óregluleg grjótdreif sem teygir sig allt að 2 m út í kvíslina á 3-4 m breiðum kafla. Hún er gróin að ofanverðu, að mestu úr smáu grjóti og hleðslulag er ekkert á henni. Að austan eru engar hleðslur sjáanlegar. Þar er vik í árbakkann, um 1 m breitt og hefur vatninu verið veitt þar í gegn og áfram í skurði, sem enn sést en er uppgróinn, til norðurs. Ekki er vitað fyrir víst hvenær stíflan var gerð en líklega hefur það verið snemma á 20. öld. Samkvæmt Sigtryggi Árnasyni var stíflan ekki vel heppnuð, enda þurfti að stífla svo hátt á þessum stað vegna árbakkanna. Síðar var gerð önnur stífla ofar í

ánni.

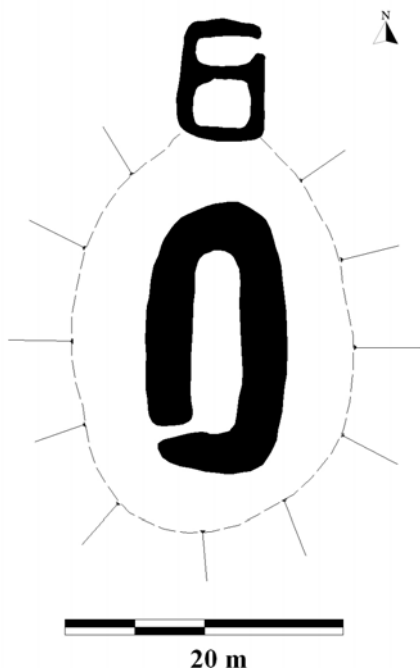
Hættumat: hætta, vegna rofs

Heimildir:Ö-Reykir, 3

SB-326:021 Reykjastekkur tóftir stekkur

65°53.422N 17°21.370V

Í örnefnalýsingu segir: "Fyrir vestan Þormóðsmýri er allhár ás, Hrakholt... Gamlar beitarhúsarústir eru vestan í Hrakholti, síðast notaðar sem stekkur áður nefndur Reykjastekkur." Í viðbótum við lýsingu segir: "[á

Reykjastekkur, horft í norðvestur

Reykjastekkur]...eru veggir enn uppi standandi og var þar enda fært frá, þegar ég [Óskar Sigtryggsson] var smali. Þar hafa verið beitarhús frá Reykjum fram undir það að faðir minn [Óskars Sigtryggssonar] hóf þar búskap, sem var 1906." Reykjastekkur er 2,1 km vestur af bæ 001, við Reykjakvísl. Húsalág og Húsanes eru örnefni í næsta nágrenni, kennd við beitarhús þau sem áður stóðu á stekknunum. Stekkjartóftin var einnig nefnd Hústóft: "Nokkru utar en þetta [Ferðamannagötur 014 og Loddavað

024] er svo Hústóft og Hústóftarlág....." Stekkurinn er á háum hól í lyngmóa. Tvær tóftir sjást á Reykjastekk. Sú syðri er uppi á háhólnum. Hún er einföld og 17 x 8 m stór, snýr N-S. Dálítil gróska er í henni og sést í grjóti á nokkrum stöðum. Samt eru veggir útflattir og fremur fornlegir, allt að 2-3 m breiðir. Líklegt er að byggt hafi verið á eldra mannvirki. Leifar hleðslu eru í suðausturhorni tóftarinnar og dálítið spýtnabrák þar. Dyr eru hvergi greinilegar en gætu þó hafa verið í suðvesturhorni. Hin tóftin er 5 m norðar og stendur lægra. Hún er 7 x 4,5 m á stærð og snýr N-S. Hún skiptist í tvö hólfi, hið syðra heldur stærra. Eingöngu eru dyr á nyrðra hólfinu, í austur. Veggir eru litlir um sig og lágir. Gróska er töluverð í veggjum en tóftin lítur út fyrir að vera yngri en sú fyrrnefnda, veggir standa betur.

Hættumat: engin hætt

Heimildir: Ö-Reykir, 3; Ö-Reykir viðb., 3

SB-326:022 Kofaás örnefni

65°53.635N 17°19.367V

"Suðvestur af Litlu-Reykjum og skammt frá þjóðvegi hér Gráalaut og vestan hennar Kofaás. Hvort tveggja komið undir tún", segir í örnefnalýsingu. Kofaás er 520 m SV af bæ 001.

Ásinn er ávalur, á honum er tún. Túnið er rennislétt og ekki sér til tófta. Ekki er vitað hverskonar byggingar voru á ásum.

Hættumat: hætt, vegna ábúðar

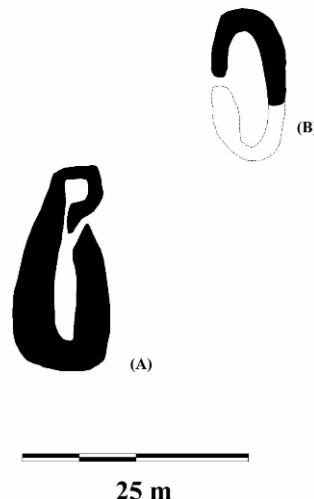
Heimildir: Ö-Reykir, 3

SB-326:023 tóftir 65°52.975N 17°20.910V

Mjög óljósar tóftir eru vestan í Stóra-Hrakholti, 230 m norður af merkjagarði 076.

Lyngmóabrekka í halla mót vestri. Lággróður er mikill í brekkunni.

Tóftirnar eru tvær eða þrjár talsins, á svæði sem er um 80 x 30 m stórt frá norðri til suðurs. Sú greinilegasta, (A) er skammt neðan við miðja brekku, um 30 m austan við Reykjakvísl. Hún liggur langsum frá norðri til suðurs og er alls 20 x 8 m stór. Veggir eru lynggrónir og útflattir, 2-3 m breiðir. Dyr eru ekki greinilegar en tóftin mjókkar mjög til suðurs. Þar kemur líkt og krókur út frá henni, e.t.v. afstúkað hólfi sem er tæpir 5 x 5 m að stærð. Þar sem það mætir aðalhólfinu er hugsanlegt að hafi verið dyr til austurs. Önnur

tóft en ennþá óljósari, (B) er um 15 m norðaustar, ofar í brekkunni. Hún er um 15 x 7 m stór og snýr líkt og sú fyrri, N-S. Dyr gætu hafa verið á vesturlangvegg. Tóftin virðist dálítið niðurgrafin og veggir eru ógreinilegir en gróður á þeim er með öðrum hætti en annarsstaðar í brekkunni. Syðri endi tóftarinnar er mjög óljós. Um 50 m SSV af suðurenda tóftarinnar er áberandi slakki, (C), sem gætu verið tóftaleifar, hann liggur einnig N-S og er um 15 x 5 m stór. Alls er svæðið um 80 x 30 m stórt en vel getur verið að tóftir leynist víðar í brekkunni.

Hættumat: engin hætta

SP-326:024 *Loddavað* heimild um vað

65°53.124N 17°21.250V

"Suður og niður frá Stekknum [021] eru í Kvíslinni Loddavað og í henni smáhólmar, Loddavaðshólmar", segir í örnefnalýsingu. Loddavað er á Reykjakvísl rúma 600 m norður af merkjagarði 076.

Grösugur árbakki en lyngmóar upp af honum beggja megin ár. Loddavaðslág gengur upp í brekku til suðausturs austan vaðsins, hún er lítil en grösug. Vaðið hefur líklega verið sunnan við syðsta hólmann, þar breiðir áin úr sér áður en hún kvíslast í tvennt. Götur 074 liggja að ánni þar og halda áfram upp brekku vestan kvíslar.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Reykir, 3-4

SP-326:025 *Núpagötur* heimild um leið

65°54.313N 17°20.540V

"Reiðgötur frá Reykjum um Vesturland [...] Flóagötur, nefndar Núpagötur heiman frá bænum var leið að Núpum í Aðaldal og engjagötur", segir í örnefnalýsingu. Í lýsingu fyrir Hveravelli segir: "Flóagata er rétt sunnan við Flóann og liggur vestur af Stórakrök sunnan við Kjóhólasund." Í holti sem er sunnan við Flóann mótast fyrir götum sem koma heim og saman við þessa lýsingu. Þetta er tæplega 1,7 km NV af bæ 001.

Lyngmói. Mjög uppgrónir götupaldrar, 2-3 samhlíða. Þeir liggja í stefnu frá Litlu-Reykjum og í vestnorðvestur.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Reykir, 4; Ö-Hveravellir, 4

SP-326:026 *Miðgötur* heimild um leið

65°53.687N 17°19.801V

"Reiðgötur frá Reykjum um Vesturland [...] Miðgötur, vestur að Ferðamannagötum [014] í Miðaftansskarði", segir í örnefnalýsingu. Í lýsingu fyrir Hveravelli segir: "Miðgata er um Stekkjarás [017] í gegnum Miðaftansskarð og liggur vestur í kvísl." Greinileg gata, sem líklega er Miðgata, sést um Stekkjarás, um 200 m sunnan við hundapúfu sem er á honum nyrst. Einnig sjást göturnar vel vestan í Hrakholt, frá suðurenda Reykjastekks 021. Þýfður mói. Greinileg gata en uppgróin, einföld en nokkuð djúp. Hún er 1-2 m breið og liggur frá austri til vesturs.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Reykir, 4; Ö-Hveravellir, 4

SP-326:027 *Syðstugötur* heimild um leið

65°53.074N 17°19.600V

"Reiðgötur frá Reykjum um Vesturland [...] Syðstugötur vestur á Reykjastekk [021]", segir í örnefnalýsingu. Í örnefnalýsingu fyrir Hveravelli segir: "Syðst er Syðstagata, sem liggur um Kofaás [022]." Göturnar voru þar sem nú sjást leifar af kerruvegi sem er bílfær að hluta. Hann liggur fyrst í suður um 1,4 km suðvestur af bæ 001 en sveigir síðan í vestur, upp á Hrakholt. Lyngmói. Vegurinn sést vel, hann hefur verið ruddur gegnum móann með ýtu og er um 3 m breiður. Rétt er að geta þess að töluverðar götur sjást sunnar, hjá tóftum 074 og 075. Hugsanlegt er að þær hafi verið í framhaldi af Syðstugötum, þaðan sem þær sveigðu upp á Hrakholt.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Reykir, 4; Ö-Hveravellir, 4

SP-326:028 *Mannabeinamelur* mannabein legstaður

65°54.010N 17°18.738V

"Skammt norð-austur af Álfhól var smámelur. Blés þar upp beinagrind af manni og melurinn því nefndur Mannabeinamelur. Kominn undir tún", segir í örnefnalýsingu. Faðir Sigtryggs Garðarssonar fann beinin þegar verið var að rækta upp tún á melnum, líklega um 1950. Þau voru í mel um 40 m austan Kísilvegur en tæpa 450 m norður af bæ 001. Sigtryggur Árnason man óglögg eftir Mannabeinamel en taldi hann hafa verið vestan Þjóðvegur, skammt fyrir norðan trésmiðaverstaðið Sögina hf., milli Álfhóls 032 og Langamels. Ekki er ljóst hvor staðurinn er hinn rétti Mannabeinamelur en milli þeirra eru um 100 m. Á fyrrgreinda staðnum er nú sléttuð tún í aflíðandi halla mót austri, í átt að Helgá. Smáhólar eru hér og þar og skammt niður á mel. Á síðarnefnda staðnum er að mestu gróið en þar hefur landi verið raskað vegna vegagerðar, sjá nánar um Álfhól 032. Talið er að beinin hafi verið úr einum manni og aldrei hefur heyrst að gripir eða annað markvert hafi fundist með þeim. Beinin voru husluð aftur á sama stað og þau fundust.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir:Ö-Reykir, 4

SP-326:029 *Bótarvað* heimild um vað

65°54.215N 17°18.491V

"Vað á Helgá, Bótarvað á leið til Heiðarbótar, er skammt sunnan við Langamel...", segir í örnefnalýsingu. Vaðið er um 850 m norður af bæ 001. Um það lágu götur 055 að Heiðarbót. Áin er breið skammt sunnan við Langamel. Mjög grösugir bakkar eru beggja megin árinna sem er um 3 m breið á vaðinu en annarsstaðar að jafnaði 1-2 m.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Reykir, 4

SP-326:030 Stekkjarbrot tóft stekkur 65°54.159N 17°18.578V

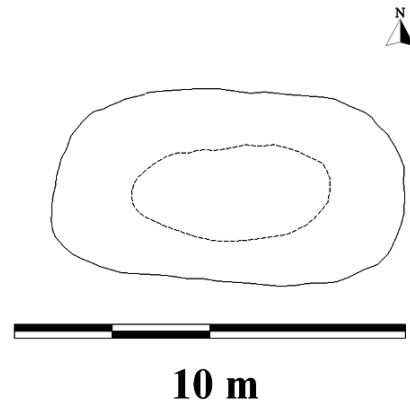
"Vað á Helgá, Bótarvað [029] á leið til Heiðarbótar, er skammt sunnan við Langamel og Stekkjarbrot af sumum nefnt Gvendarstekkur, við ána", segir í örnefnalýsingu. Tóftarbrot sem passar við lýsinguna er vestan Helgár, á lækjarbakkanum, um 150 m sunnan við Langamel og 720 m norður af bæ 001.

Mjög grösugt og þurrt lítið nes. Áin rennur í krók um það austanvert. Svæðið er bitið, þar ganga Reyjavallakýrnar.

Tóftin er einföld, 5 x 9 m stór, mjög sigin og töluvert úr lagi gengin. Hún er í dálitlum halla mót austri og snýr A-V. Austurendinn er aðeins 2-3 m frá lækjarbakkanum. Grjót sést ekki í veggjum og dyr eru ógreinilegar, hafa þó líklega snúið í austur. Áberandi þúst er 10 m NNA af tóftinni, um 7 x 4 m stór og gætu það einnig verið rústaleifar.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Reykir, 4

SP-326:031 Fjárvað heimild um vað

65°53.895N 17°18.603V

"Beint suður af Álfhól [032] heitir í ánni, Mjódd. Nokkru sunnar er Fjárvað", segir í örnefnalýsingu. Fjárvað var í Helgánni beint neðan við Neðstuhús 004. Ekki virðist liggja beint við að miða við Álfhól í þessu samhengi. Áin er vatnslítill og líkari læk en á. Hún mun hafa minnkað eftir að hverir í Hveravallalandi voru virkjaðir.

Áin rennur í tveimur kvíslum um lítinn hólma á vaðinu.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Reykir, 4

SP-326:032 Álfhóll örnefni huldufólksbústaður 65°53.991N 17°18.956V

"Út frá Kvíabóli [016], nokkuð úti í mónum, er melhóll, sem Álfhóll heitir; utan við hann liggur melur þvert austur og vestur: Langimelur", segir í örnefnalýsingu. Í viðbótum við hana segir: Sagnir þekkti ég engar um Álfhól, en að sjálfsögðu hefur þjóðtrúin sett þar niður álfabyggð. En þrátt fyrir það að hóllinn hefur með öllu verið afmáður og enda komin laut, þar sem áður var hóll, er ekki vitað til þess, að álfar hafi látið í ljós vanþóknun." Hóllinn var vestan Kísilvegjar, hátt í 200 m norðan við trésmíðaverkstæðið Sögina.

Óræktað svæði en tún eru skammt vestar.

Álfhóll var töluvert hár og áberandi en er nú alveg horfinn, hann var tekinn í malarnám. Nú er dæld þar sem hann var áður.

Hættumat: engin hætta

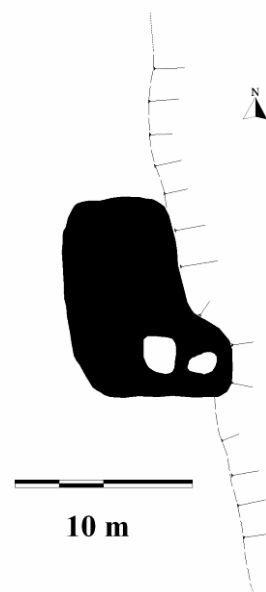
Heimildir: Ö-Reykir, 5; Ö-Reykir viðb., 3

P-326:033 Lambakofi tóft lambhús 65°53.847N 17°18.628V

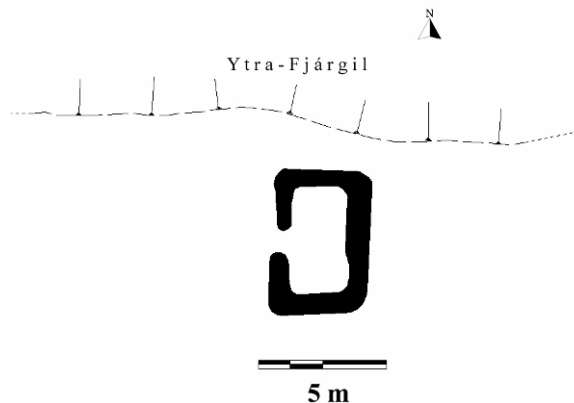
"Rétt fyrir ofan Fjárvað [031] var í túninu Neðstuhús [004], litlu sunnar og neðar Lambakofi og neðan við hann Kofalág og Kofamór...", segir í örnefnalýsingu. Tóft sem passar við þessa lýsingu er um 90 m SSA af Neðstuhúsum 004. Þar er órækt austan túngirðingar, í halla niður að Helgá. Nú er þar kúagirðing.

Tóftin er nokkuð sigin og gengin til en nauðbitin og því greinileg. Hún er 11 m löng og liggur N-S langsum í brekkunni í þónokkrum halla. Syðst er hún allt að 8 m breið en þar gengur tota frá henni til austurs. Nyrst er hún um 5 m breið. Tóftin er líkust upphækkun, engin dæld er í henni nema í áðurnefndri totu. Hæð tóftarinnar er allt að 1,1 m.

Sigtryggur Árnason taldi að Lambakofi væri horfinn, því er ekki alveg ljóst hvort þessi tóft er af öðru mannvirki.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Ö-Reykir, 5

SB-326:034 tóft

65°53.945N 17°18.210V

Tóft er á syðra barmi Ytra Fjargils, rúma 500 m NA af bæ 001 og tæpa 80 m NV af Geitnakofa 061.

Lyngmóabrekka í halla mót vestri.

Tóftin fellur býsna vel inn í landið, er gróskulaus en veggir reglulegir. Hún er 5 x 8 m stór, snýr N-S og dyr hafa líklega verið um miðbik vesturveggjar. Hvergi sér í grjót og ná veggir mest um 0,4 m hæð. Þeir eru fremur litlir um sig. Stór þúfa fyllir nær út í suðurhluta tóftarinnar. Tóftin líkist útihúsi en um það er ekkert hægt að fullyrða.

Hættumat: engin hætta

SB-326:035 frásögn öskuhaugur

65°53.787N 17°18.767V

Þegar Sigtryggur Garðarsson byggði hús sitt á Reykjavöllum kom hann niður á öskuhaug. Öskuhaugurinn hefur verið á bæjarstæði Stóru-Reykja 001 eða fast vestan við það.

Húsið á Reykjavöllum stendur á uppfillingu en undir því er steiptur grunnur.

Haugnum var mokað burt með gröfu og er ekki vitað til að heillegir gripir hafi fundist.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Reykir, 5

SB-326:036 Kvíhús heimild um útihús

"Rétt fyrir ofan Fjárvað [031] var í túninu Neðsthús [004], litlu sunnar og neðar Lambakofi [033] og neðan við hann Kofalág og Kofamór. Vestar á túninu var Göthús [005], nyrst og vestast Kvíhús," segir í örnefnalýsingu. Það er alveg ljóst af þessari lýsingu að hér er um önnur Kvíhús að ræða en þau sem voru skammt suðvestan við Litlu-Reyki, sjá 007. Ekki er ljóst hvar þau stóðu en af lýsingunni að dæma gæti það hafa verið í námunda við Kvíaból 016. Þar er grasþýfi en hvergi sjást merki um útihús.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Reykir, 5

SB-326:037 Hryggir heimild um vörslugarð

65°53.770N 17°18.858V

"Austan við [Kvíhús] hétu í túninu Ytridagsláttu og Syðridagsláttu. Þær voru afmarkaðar af gömlum hlöðnum görðum, sem nefndust Hryggir...vestan við Heyhól voru garðleifar, sem hétu Hryggur og var hann í tengslum við Hryggina," segir í örnefnalýsingu. Sigtryggur Árnason telur að Hryggir hafi verið um 100 m norðan við Litlu-Reyki en vestan við Litlu-Reyki II. Í grein Skúla Þorsteinssonar um örnefni í Reykjahverfi segir: "Í túninu sjálfu eru þessi örnefni: Dagsláttur, vestasti hluti túnsins; sýnast þær hafa verið hlutaðar sundur með görðum. Þær hafa sjálfsagt verið slegnar af sóknarmönnum, þegar hálfkirkja (eða bænahús) var á Reykjum, eins og segir í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns." Þar er slétt tún í rækt, heimreiðin að Litlu-Reykjum II liggur yfir svæðið úr vestri. Engin merki sjást um garða, enda er svæðið vel sléttað.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Reykir, 5; Skúli Þorsteinsson, 69

SB-326:038 Gíslabrot heimild um útihús

"Austan við það [Kvíhús 036] hétu í túninu Ytridagsláttu og Syðridagsláttu. Þær voru afmarkaðar af gömlum hlöðnum görðum, sem nefndust Hryggir. Sagt er að sunnan til í Dagsláttum hafi verið tóftarbrot, Gíslabrot", segir í örnefnalýsingu. Ekki er vitað hvar Gíslabrot var og engin tóftarbrot sjást á þessum slóðum. Væntanlega hefur það verið norðan við Litlu-Reyki 002 og austan þjóðveggar. Sléttað tún.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Reykir, 5

SB-326:039 Milla stífla mylla

65°53.759N 17°18.636V

"Neðan við bæinn, við Helgá, var Milla, Millulækur, kvísl tekin úr Helgá og myndaði Milluhólma", segir í örnefnalýsingu. Nafnið virðist ekki þekkt lengur. Hólmi er í ánni 120 m ASA af bæ 002 og virðist hann líklegur staður.

Hólminn er grösugur og hátt í 10 x 15 m stór. Aðakvísl Helgár rennur austan við hann en önnur minni vestan við. Engin tóft sést en ummerki benda til að stærri kvíslin hafi verið stífluð og vatninu veitt í þá minni. Leifar af

stíflugarði liggja til vesturs fram af eystri árbakkanum til móts við suðurenda hólman. Garðurinn er um 4 m langur, en fjarar út til austurs. Líklega hefur garðurinn verið torfhlaðinn. Hann er algróinn, 0,3-0,4 m hár og 0,5-0,6 m breiður. Hugsanlegt virðist að garðurinn hafi náð yfir hólmann þveran en það er óljóst vegna gróðurs. Aðrar mannvistarleifar sjást ekki en vænta má að myllan hafi staðið vestan Helgár eða jafnvel í sjálfum hólmanum. Á báðum stöðum er geysileg gróska.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Reykir, 5

SP-326:040 *Helluvað/Kúavað* heimild um vað

65°53.757N 17°18.638V

"Þar sem Helgá rann fyrir neðan bæinn hétu í ánni Hellur. Þar var Helluvað, einnig nefnt Kúavað. Talið er að þar hafi kýr verið reknar í vatnsból á vetrum, þar sem vatn í Helgá var volgt og því gott handa kúm", segir í örnefnalýsingu. Ekki er alveg ljóst hvar vaðið var en þó talið að kýr hafi verið reknar í vatni við Milluhólma 039, annaðhvort ofan eða neðan við hann.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Reykir, 5

SP-326:041 *Hvergötur* heimild um leið

65°53.757N 17°18.638V

"Að Helluvaði [040] lágu götur frá bænum, Hvergötur, en um göturnar og vaðið lá leið að hverasvæðinu austan ár", segir í örnefnalýsingu. Göturnar sjást ekki, enda svæðið allt mjög uppgróið. Grónir bakkar eru beggja megin ár.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Reykir, 5

SP-326:042 *Svarðarbrú* heimild um brú

65°53.674N 17°18.668V

"Að Helluvaði [040] lágu götur frá bænum, Hvergötur [041], en um göturnar og vaðið lá leið að hverasvæðinu austan ár. Nokkru sunnar var brú á ánni, Svarðarbrú. Um hana var farið í svarðgrafir austan ár", segir í örnefnalýsingu. Enn er brú sem nefnd er Svarðarbrú á Reykjum. Hún er á Helgá beint austur af núverandi fjárhúsum Litlu-Reykja, rúma 200 m SA af gamla bæjarstæði Stóru-Reykja 001.

Grösugir en bitnir bakkar eru beggja megin ár.

Nú er trébrú á ánni en þar var áður eldri brú úr torfi og grjóti. Trébrúin er 7-8 m löng. Stólpar úti í ánni styðja undir hana og umhverfis þá hefur verið hlaðið grjóti til styrktar. Vesturendi brúarinnar hvílir á bakkanum, á grónum sporði sem gæti verið hlaðinn. Hugsanlega eru það leifar gömlu brúarinnar.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Reykir, 5

SP-326:043 *náma* mógrafir

65°53.706N 17°18.635V

"Nokkru sunnar var brú á ánni, Svarðarbrú [042]. Um hana var farið í svarðgrafir austan ár", segir í örnefnalýsingu. Grafirnar eru austan Helgár en norðan við Svarðarbrúna. Grösugur ábakki, bitinn en nú þurr að mestu. Hross ganga á svæðinu. Ekki sjást merki um stórfellda mótekju á bakkanum. Niðurgrafin dæld sem gæti verið mógrof, um 0,5 m djúp, sést um 10 m austan ár og rúma 60 m norður af brúnni. Hún er hátt í 40 m löng og 13 m breið en mjókkar til norðurs. Ekki sjást fleiri mógrafir á svæðinu sem er mjög grösugt þegar austar dregur, fjær ánni. Hugsanlegt er að mór hafi verið tekinn þar þótt svæðið sýnist fremur þurrt nú.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Reykir, 5

SP-326:044 *Brú* heimild um brú

65°53.617N 17°18.745V

"Nokkru sunnar [en Svarðarbrú 042] var Brú, eða Syðri-brú, sem farin var á engjarnar. Er þar sú brú, sem farin er nú til bæjanna austan Helgár", segir í örnefnalýsingu. Vegurinn heim að Reykjarhóli liggur nú yfir brúna. Hún var rúma 200 m SA af Litlu-Reykjum 002. Vegurinn liggur á uppfyllingu yfir ána og hefur ræsi verið lagt undir. Gamla brúin var úr timbri að mestu en er nú alveg horfin

Hættumat: hætta, vegna vegagerðar

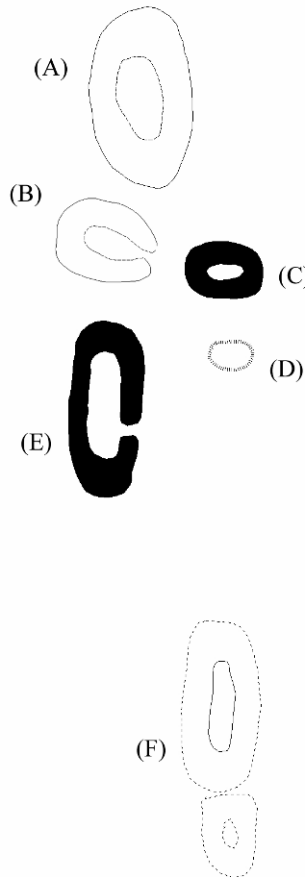
Heimildir: Ö-Reykir, 5

SP-326:045 *Öskuhóll* örnefni öskuhaugur

65°53.766N 17°18.693V

"Beint upp af Millu [039] var Öskuhóll", segir í örnefnalýsingu. Öskuhóll er ekki þekktur lengur en af lýsingunni að dæma er ekki um sama stað að ræða og 035. Líklega hefur Öskuhóllinn verið í brekkunni austan við bæjarstæði Stóru-Reykja 001. Þar er tún í halla mót austri, niður að Helgá. Ekki er áberandi hóll í túninu sem hefur verið sléttað. Þar sem því sleppir er gríðarleg gróska við Helgá.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Ö-Reykir, 5

SP-326:046 tóftir

65°53.655N 17°19.779V

Á Stekkjarás, 60 m NNV af stekkjartóft 017, eru nokkrar fornlegar tóftir. Þær eru rúma 850 m suðvestur af bæ 001.

Efst á ásnum er grösugur blettur en fremur þýfður, líklega gamall túnbleðill. Sunnan hans er lyngmói, þar sem ásin tekur að lækka. Tóftirnar eru á austurbarmi ássins en frá honum hallar til austurs.

Tóftirnar eru útflattar og fornlegar og hvergi sér í grjóthleðslur. Sú nyrsta, (A), er í jaðri grasblettisins. Hún snýr N-

S og er um 18 x 8 m stór, sporöskjulaga. Veggir eru mjög signir en grösugir, hvergi sjást dyr. (B) er 3 m sunnar og snýr SA-NV, er 10 x 7 m stór, sporöskjulaga og virðist sem op hafi verið á suðausturenda. (C) er lítil tóft og einföld en fremur óljós fast austan við (B). Hún er byggð utan í bakka og virðist um 6 x 5 m stór frá austri til vestur. Lítill, ávalur hóll, (D) er tæpa 10 m suður af (C). Hann er innan við 5 m í þvermál en býsna reglulegur og strýtulaga, gæti sem best verið öskuhaugur. (E) er mjög sigin tóft um 5 m suður af tóft (B). Hún snýr N-S, er 17 x 7 m stór en breiðust um sig miðja og dregst lítilllega saman til endanna. Tóftin er í lyngmóa og stendur örlítið lægra en þær sem áður var lýst (A) og (B). Mikið þýfi er suður af tóft (E). Þar mótar mjög óljóst fyrir tóft, (F), sem er um 16 x 7 m frá norðri til suður. Veggir eru afar ógreinilegir en innri veggjabrún sést þó vel, enda skora eftir endilangri tóftinni. Fast sunnan við tóftina er greinileg dæld, hugsanlega sambyggt hólf. Rúmum 10 m suðaustan við það er tóft 017 sem hugsanlega er byggð upp á eldra mannvirki.

Hættumat: engin hætta

SP-326:047 Þvergarður garðlag 65°53.698N 17°18.003V

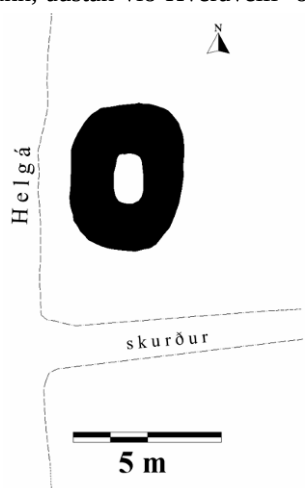
"Gamall garður liggur suður eftir fjallinu neðan til og er nefndur Þvergarður; er það talið áframhald af garði, sem á að ná upp í Mývatnssveit", segir í örnefnalýsingu. Síðar í sömu lýsingu segir: "Þvergarður er líka nefndur Miðgarður." Mikið og fornlegt garðlag liggur langsum eftir hlið Reykjafjalls ofan eða austan bæjar. Garðurinn sést t.d. vel um 600 m austur af bæ 001.

Þar liggur hann, líkt og víðast hvar, um lyngmóa. Garðurinn er ekki mjög mikill um sig þar sem hann var skoðaður. Hann liggur N-S eftir brekkunni í dálitlum halla og hefur augljóslega sigið undan brekkunni víða og er ekki þráðbeinn. Hann er þýfður og gróinn, mest um 0,6 m hár og um 2 m breiður. Norðurendi garðsins mætir Merkjagarði 011 um 1,1 km norður af Reykjum. Þaðan má rekja hann óslitið tæpa 2 km til suðurs en þá endar hann, austan við Hveravelli og hefur líklega horfið í uppblástur. Syðsti hluti garðsins hefur verið hlaðinn upp

sem hluti af Aðhaldi 063. Rúmum 800 m sunnar, skammt norðan við Brekknakot, birtist garðurinn á ný og liggur þá fyrir ofan túngarðinn í Brekknakoti á tæplega 500 m löngum kafla.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Reykir, 4, 6

SP-326:048 tóft útihús

65°53.686N 17°18.644V

Tóft er á austurbakka Helgár, tæpa 10 m norður af Svarðarbrú 042.

Þurr og vallendur bakki, nokkuð bitinn af hrossum.

Tóftin er um 1 m austur af árbakkanum. Hún er einföld, 5 x 4 m stór og snýr N-S, sigin og algróin. Hún virðist einföld. Veggir eru veglegir og þykkir en vart meira en 0,4 m háir. Ekki er vitað um hlutverk mannvirkisins en hugsanlega hefur mór verið geymdur þar, enda voru mógrafir skammt norðan við (sjá 043).

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

SP-326:049 tóft heystæði

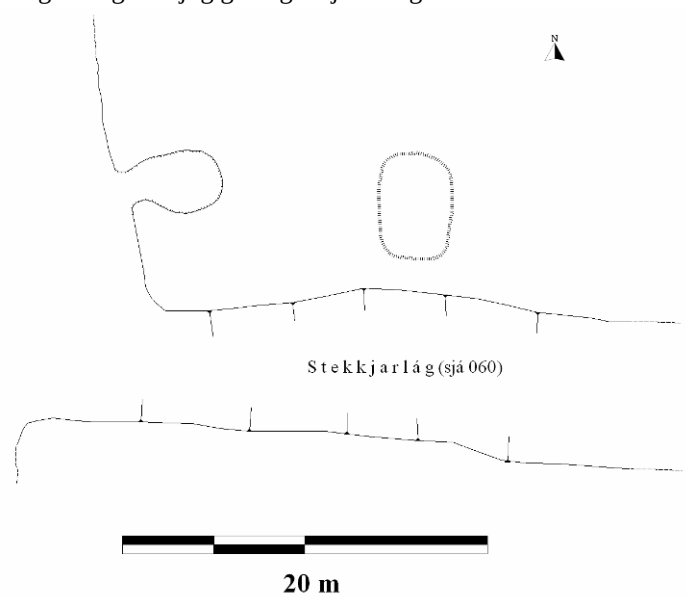
65°54.272N 17°18.221V

Tóft er utan í Hjalla, á barmi Stekkjarlágur og rúma 40 m SA af stekk 060.

Þýfð lyngbrekka en grösugar flatir eru undir henni og einnig er mjög grösugt í sjálfri láginni.

Tóftin er einföld upphækkun sem snýr N-S og líkist heystæði, 5 x 7 m stór og 0,3-0,4 m há. Hún er vaxin háu grasi. Um 10 m beint vestur og niður af henni, við Hjallarætur, er dæld og engu líkara en grafið hafi verið úr hlíðinni svo að úr verður hólfi, um 5 x 8 m stórt A-V. Það er reglulegt en þó ekki hægt að staðfesta að það sé manngert.

Hættumat: engin hætta

SP-326:050 garðlag landamerki

Í örnefnalýsingu Bláhvamms og Laufahlíðar eru rakin landamerki milli Brekknakots og Reykja: "En að norðan móti Reykjum er garður, sem liggur beint austur frá Reykjavísl sunnan í Vestara Hrahholt."

Garðurinn liggur upp frá Reykjavísl til austurs syðst í Reykjalandi, suðvestan við Hrahholt og tæpa 2,3 km suðvestur af bæ. Garðurinn liggur um lyngmóa. Hann sést illa allra vestast, við kvíslina, en verður greinilegri um 20 m austan bakkans. Hann liggur 20-30 m til ANA en sveigir þá lítillega í austur eða suðaustur og liggur utan í Stóra-Hrahholti. Garðurinn er mikill um sig, allt að 6-7 m breiður og rúmlega 1 m hár. Þar sem holtinu hallar til vesturs, að ánni, sjást 2-3 m breiðar dældir eða þælar meðfram honum beggja vegna þar sem efnið hefur verið fengið. Þær eru ógreinilegri þegar austar dregur, enda hefur garðurinn líklega sigið undan brekkunni. Alls má rekja hann um 1,1 km til austurs en hann fylgir brún holtsins að miklu leyti og er því ekki þráðbeinn og tekur á sig sveig til norðausturs. Skammt frá austurendanum liggur vegarslóði á garðinum á um 60 m kafla.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Bláhvammur & Laufahlíð, 1

SP-326:051 tóft heystæði

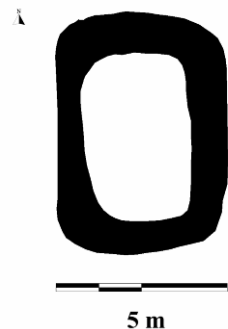
65°54.546N 17°20.699V

Tóft er á hól suðaustan við Kjóhólasund, 450 m NA af götum 025 og tæpa 900 m NA af Bótarvaði 018.

Lyngmói.

Tóftin er líklega af heystæði, 7 x 4 m stór og snýr N-S. Gróska er í veggjum sem eru litlir um sig og aðeins um 0,3 m háir. Hvergi sjást dyr.

Hættumat: engin hætta

SP-326:052 Litlureykjarétt heimild um rétt 65°53.685N 17°18.854V

"Suður af bænum var Ærhús [008] austur af honum Sigmundarhús [009], en suðaustur Garðhús [010] og hjá því Litlureykjarétt," segir í örnefnalýsingu. Garðhús 010 var byggt utan eða sunnan við túngarð eins og sést á túnakorti frá 1918. Réttin var í kverkinni milli hússins og túngarðs 015.

Þar er nú girðingarhólf, að mestu komi í flag. Þar ganga hross.

Réttin er horfin sem og túngarðurinn og aðrar minjar á þessu svæði. Réttin var aðeins eitt hólf, notuð fyrir heimafé.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Reykir, 6

SP-326:053 Hesthús heimild um hesthús

65°53.660N 17°18.726V

"Suður af Sigmundarhúsi [009] var Hesthús," segir í örnefnalýsingu. Hesthús þetta sést ekki á túnakorti frá 1918. Sigtrygg Árnason rámar í að tóft hafi verið sunnan við Sigmundarhús en þar voru síðar hafðir kálgarðar. Líklega hefur húsið verið aflagt fyrir 1918. Mjög grösugt svæði. Þar eru nú geymdar heyrúllur. Helgá rennur austan við stykkið. Ekki sést til tófta.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Reykir, 6

SP-326:054 *Holtakotsgötur* heimild um leið

65°53.984N 17°18.765V

"Allar reiðgötur sem lágu frá Stóru-Reykjum, nefndi Sigtryggur Hallgrímsson, Gestagötur. Til norðurs, Holtakotsgötur...," segir í örnefnalýsingu. Holtakotsgötur lágu, eins og nafnið bendir til, í Holtakot sem nú heitir Víðiholt og því til norðurs og norðvesturs frá Reykjum. Göturnar lágu skammt austan við Mannabeinamel 028. Sléttað tún.

Ekki sést til gatna og líklega eru þær víða komnar undir tún á leiðinni eða undir þjóðveg. Líklega hefur syðsti hluti þeirra legið á sama stað og Heiðarbótargötur 055.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar**Heimildir:** Ö-Reykir, 6**SP-326:055** *Heiðarbótargötur* heimild um leið

65°54.208N 17°18.493V

"Allar reiðgötur sem lágu frá Stóru-Reykjum, nefndi Sigtryggur Hallgrímsson, Gestagötur... til norðausturs, Heiðarbótargötur um Bótarvað [029]...," segir í örnefnalýsingu. Göturnar hafa legið til norðurs og norðausturs frá Reykjum, líklega með rótum Reykjafjalls.

Þar eru víða grösugir lyngmóar.

Göturnar sjást ekki í námunda við Bótarvað 029 og ekki er vitað hvort þær eru sjáanlegar annarsstaðar á leiðinni.

Hættumat: engin hætta**Heimildir:** Ö-Reykir, 6**SP-326:056** *Litlu-Reykjagötur* heimild um leið

65°53.749N 17°18.845V

"Allar reiðgötur sem lágu frá Stóru-Reykjum, nefndi Sigtryggur Hallgrímsson, Gestagötur... til... Suðvesturs, Litlu-Reykjagötur," segir í örnefnalýsingu. Göturnar hafa legið um túnið milli Stóru-Reykja 001 og Litlu-Reykja 002. Ekki eru þær sýndar á túnakorti frá 1918 og hefur því ekki verið um upphlaðnar traðir að ræða. Sléttað tún.

Göturnar eru horfnar.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar**Heimildir:** Ö-Reykir, 6**SP-326:057** *Þvottahver* laug þvottalaug

65°53.563N 17°18.770V

Þvottahver, horft í norðaustur

Heimildir: Ö-Reykir, 6

"Í Helgá, nokkru sunnan við Brú [044], er Þvottahver og Þvottahvershólmi," segir í örnefnalýsingu. Þvottahver er rúma 100 m suður af Brú 044.

Hverinn kemur upp við austurbakka árinna og rennur úr honum í ána í sveig.

Stór og grösugur hólmi, væntanlega Þvottahvershólmi er í ánni og virðist sem áin hafi áður runnið beggja megin við hann en nú aðeins að vestanverðu. Umhverfi er allt mjög grösugt vegna velgjunnar en austurbakkanum hefur verið raskað töluvert, enda liggur þar hitaveitustokkur. Hugsanlegt er að eystri kvísl árinna hafi verið stífluð beint norðan við Þvottahver. Þannig hefði vatn safnast í dálitla laug og verið unnt að stjórna hitanum, en væntanlega hefur verið of heitt að þvo beint upp úr bullandi hvernum.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar**SP-326:058** *Stíflugarður* stífla

áveita 65°53.442N 17°18.873V

"Í Helgá, nokkru sunnan við Brú [044], er Þvottahver [057] og Þvottahvershólmi. Upp af honum er Þvottahversmór, sem náði norður að túni og suður að Stíflugarði, en hann var gerður til að veita vatni á engjar báðu megin árinna," segir í örnefnalýsingu. Enn sjást hlutar stíflugarðsins beggja megin ár rúma 230 m sunnan við Þvottahver 057. Þrengsli eru á ánni. Austan hennar hefur verið sléttað tún allt fram á árbakkann en að vestan er um 30 m breið órækt en upp af henni tún allt vestur að

Stíflugarður, horft í suðaustur

þjóðvegi.

Garðurinn er mikið mannvirki. Austan ár er aðeins 6-7 m langur bútur eftir af honum en líklega hefur meirihlutinn verið sléttaður í tún. Hann skagar út í ána til vesturs, er allt að 3 m breiður og 1,5 m hár, algróinn. Úti í ánni er nokkuð af stórgrýti sem gæti verið úr hleðslum. Þegar komið er vestur yfir á liggur garðurinn fyrst um 15 m í vestur en beygir þá í norður og má fylgja honum hátt í 30 m til norðurs, fast í túnjaðrinum. Þar hefur hitaveitustokkur verið lagður þvert í gegnum hann en handan hans liggur garðurinn áfram um 100 m til norðurs. Líklega hefur garðurinn var byggður á fyrri hluta 20. aldar en áveitan var í notkun langt fram eftir 20. öld. Þótti mikill fengur að því að fá volgt og steinefnaríkt vatn á engjarnar.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Reykir, 6

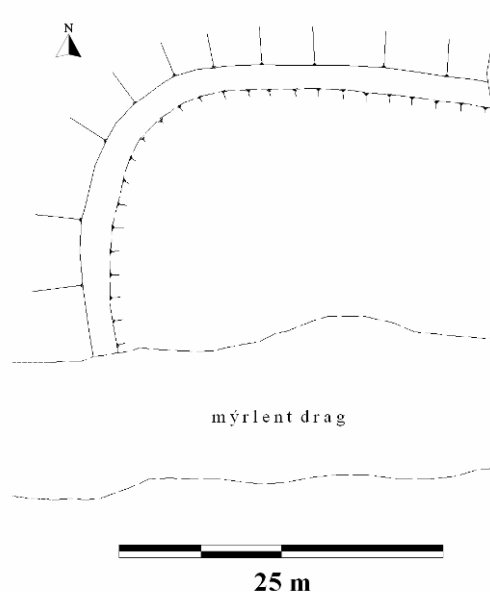
SP-326:059 *Litlu-Reykjagarður* gerði kálgarður
65°53.094N 17°18.998V

"Vestan við Strútshver var kartöflugarður, Litlu-Reykjagarður," segir í örnefnalýsingu. Garðurinn er tæpa 200 m austan þjóðvegjar, beint suðvestan við Strútshver en hann hefur verið virkjaður og byggður yfir hann píramídalaga stálskúr. Garðurinn er tæplega 1,3 km suður af Stóru Reykjum 001.

Mjög grösug og þýfð brekka í aflíðandi halla mót austri, að Helgá. Án vafa er velgja í jörðu svo nálægt hverasvæðinu. Gerðið hefur verið hlaðið í boga á tvær hliðar, að vestan og norðan. Meðfram því að sunnan er votlent drag sem liggur út í Helgá og að austanverðu er sjálf Helgáin. Alls er gerðið um 20 x 30 m stórt frá austri til vesturs. Hleðslan er mjög vegleg, allt að 1,8 m há að utanverðu en algróin. Að sögn Sigtryggs Árnasonar hlóð afi hans garðinn, væntanlega á síðari hluta 19. aldar. Lokræsi var sett undir hann og heitt vatn leitt þar í.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Reykir, 6

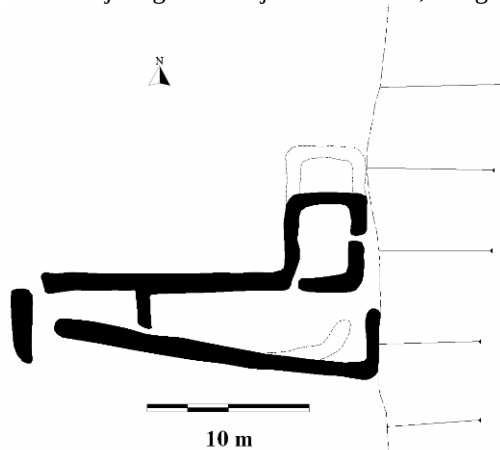
SP-326:060 *Stekkjarlág* tóft stekkur

65°54.290N 17°18.262V

"Skammt ofan við mýrarnar er Hjalli og nær hann norður frá Merkjararði að Ytrafjargili upp af Hrossapólli í Helgá. Stekkjarlág er í Hjalla norðantil," segir í

Stekkur, horft í vestur

örnefnalýsingu. Stekkjarlág er grösug dæld, tæpast gil, sem gengur upp í vesturhlíð Hjalla til austurs. Norðan við vesturenda hennar, undir Hjalla, er tóft. Hún er 1 km norður af bæ 001.

Grösugar flatir í kring en vestar, nær Helgánni, er mýrlendi sem nú hefur verið ræst fram að mestu með skurðum. Gróska er mikil á flötunum, einkum hjá tóftinni sem þó lætur lítið yfir sér. Hún snýr A-V og er 22 m löng alls, mest 12 m breið austast en þar gengur hólfr frá henni til norðurs. Það er um 6 x 5 m stórt og dyr á því inn í aðaltóftina en einnig til austurs. Norðan við hólfið vottar óljóst fyrir hólfi sem gæti hafa verið um 5 x 3 m A-V. Aðaltóftin er víðast hvar um 6 m breið og skiptist í þrennt með þverveggjum. Miðhólfið er þeirra lengst, alls um 12 m langt. Veggir eru fremur litlir um sig og einungis um 0,4 m háir.

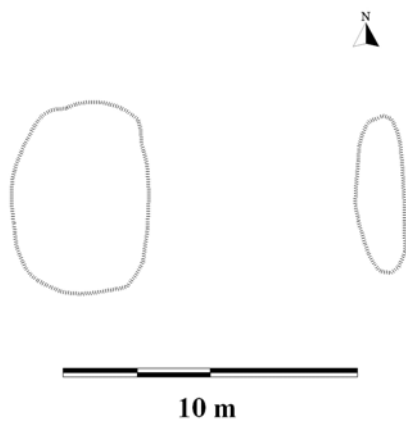
Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Reykir, 7

SP-326:061 *Geitnakofi* tóft geitakofi

65°53.905N 17°18.174V

"Í brekkunni sunnan Ytrafjargils er Geitnakofi, gömul hústóft," segir í örnefnalýsingu. Tóft er í brekkunni eins og lýsingin segir til um, 70 m SA af tóft 034 og rúma 500 m NA af bæ 001.

Lyngmóabrekka mót vestri.

Tóftin er sem iðagrænn bingur í brekkunni, svo sigin að ekki sjást veggja skil. Hún er 6 x 5 m A-V og um 0,5 m há að vestan og sunnan en fjarar út í móann á hinum hliðunum. Um 8 m norður af tóftinni er græn þúst, 2 m breið og 5 m löng A-V, e.t.v. veggjaleifar.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Reykir, 7

SP-326:062 frásögn fjárhús 65°52.979N 17°18.538V
Samkvæmt Ólafi Atlasyni voru fjárhús úr torfi og grjóti um 20 m suðaustan við nýbýlið Laufahlíð.

Þar er nú sléttuð flöt. Húsin eru alveg horfin.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Reykir, 7

SP-326:063 Aðhald gerði rétt

65°53.362N 17°18.199V

"Í Höllum er Skógargirðing og efst í þeim Svikahjalli. Suður af Svikahjalla er Aðhald, girðing fyrir stórgripi," segir í örnefnalýsingu. Aðhaldið er fast norðaustan við aðalíbúðarhúsið á Hveravöllum. Hveravellir byggðust fyrst um 1918 og líklega hefur aðhaldið ekki verið byggt fyrr en eftir það.

Það er í lyngmóabrekku mót vestri. Nú er mikil skógrækt á svæðinu.

Aðhaldið er stórt gerði sem hlaðið hefur verið út frá Þvergarði 047 til vesturs. Þvergarður þjónar sem austurhlið gerðisins og hlaðið hefur verið út frá honum á tvo vegu, að norðan og sunnan. Ekki sést hleðsla á vesturhlið. Alls er gerðið um 270 x 120 m stórt og snýr N-S. Austurveggurinn er völdugastur, allt að 2-3 m breiður. Hætt er við að Þvergarðurinn hafi skemmst á þessum kafla þegar aðhaldið var hlaðið, enda hefur verið stungið úr vesturhlið hans og efnið sett upp á brúnina til að ná sem mestri upphækkun með tiltölulega lítilli fyrirhöfn. Þannig er innri brúnin þverhnípt og allt að rúmlega 1 m há en ytri eða eystri brúnin rennur saman við móann ofar í brekkunni. Frá norðausturhorni Aðhaldsins heldur garðurinn áfram til norðurs, inn í Reykjahólsland og hefur alla leiðina verið hlaðið ofan á Þvergarð. Um 100 m norðan við merkin kvíslast garðurinn í tvennt, gamli Þvergarður sveigir til norðausturs en nýrri torfgarður heldur áfram beint í norður en ekki var hann rakinn lengra að þessu sinni. Bæði norður- og suðurhlið Aðhalds liggja hér um bil hornrétt frá Þvergarði til vesturs.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Reykir, 8

SP-326:064 Hverasvörður heimild um mógrafir

65°53.323N 17°18.432V

"Neðan við Aðhald [063] nyrst var mótekja, nefnd Hverasvörður," segir í örnefnalýsingu.

Neðan eða vestan við Aðhald er grösug brekka en svo mýri allt að Helgá. Mikill gróður er í mýrinni, hátt gras og töluvert af víði og öðrum lággróðri. Austast í mýrinni hefur verið gert plan undir dælustöð fyrir heitt vatn.

Ekki sést til mógrafa, líklega eru þær komnar á kaf í gróður. Skurðir hafa verið grafnir víða í mýrinni.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Reykir, 8

SP-326:065 Ranghali heimild um 65°53.683N 17°18.702V

"Í túninu á Reykjum er nefndur Ranghali, blettur niður á túninu. Er þar lág og tóftarbrot við endann; auðséð, að þar hafa verið jarðgöng einhvern tíma," segir í örnefnaskrá. Þessi lág átti að hafa verið niður til austurs, frá Sigmundarhúsi 009. Neðan hússins allt að Helgá er tún nyrst en girðingarhólf, sýnilega sléttað, sunnar. Milli túns og hóls er 15-20 m breitt óræktarstykki með kafagrasi, þar er geymdur gamall heyvagn o.fl.

Ekki sést neitt á yfirborði sem kemur heim og saman við lýsinguna á Ranghala. Ummerkin eru væntanlega horfin í tún.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Reykir, 5

SP-326:066 Stekkjartunga örnefni stekkur

65°53.015N 17°18.667V

"Meðfram Helgá, sunnan Ystahverslækjar hét Votatunga og sunnan hennar allt að merkjum, Stekkjartunga," segir í örnefnalýsingu. Ystahverslækur rennur sunnan og vestan við tunguna. Nýbýlið Laufahlíð stendur sunnan Hveravalla. Hjá því er Ystihver og lækurinn rennur frá honum og í Helgá nálægt Uxahver.

Grastungan er norðan við, mjög grösug og slétt. Engin tóft sést á tungunni. Vera má að hún hafi verið nytjuð

sem tún frá Laufahlíð eða Bláhvammi og jafnvel sléttuð. Þetta er 1,4 km suður af Reykjum.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir:Ö-Reykir, 8

SP-326:067 Skemma hús skemma

65°53.153N 17°18.442V

"Suður af býlinu, Hveravellir, er Kartöfluhús og skömmu sunnar Skemma. Var hún áður skemma við gamla bæinn á Stóru-Reykjum," segir í örnefnalýsingu. Skemman er nú horfin en Kartöfluhúsið stendur enn 20-30 m suður af Hveravallabænum. Það hefur líklega ekki verið byggt fyrr en um eða eftir 1918, en um það leyti byggðust Hveravellir fyrst í tengslum við garð- og kartöflurækt.

Efst í túni.

Kartöfluhúsið er steipt að innan en hlaðið torfi að utanverðu svo að ekki frysí í því. Það er gróið háu grasi og runnum að ofan og á hliðum og líkist þannig mest grösugum hól en dyr eru á miðri vesturhlið. Alls er það 15 x 7 m stórt frá norðri til suðurs. Skemman stóð fast sunnan við húsið en þó var sund á milli. Það var notað sem hestarétt. Skemman var flutt frá Stóru-Reykjum ásamt fleiru, t.d. voru innviðir stofunnar fluttir á Hveravelli og notaðir þar. Skemman hafði hlaðna vegg í timburpil. Ekki mun langt síðan hún var rifin, 7-8 ár.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir:Ö-Reykir, 9

Kartöfluhús, horft í austur

SP-326:068 Bogavörður varða landamerki

65°53.971N 17°17.241V

"Ofan Þvergarð [047], norður við merki, er Dýjahjalli og sunnar og ofar, Bogavörður. Bera þær við loft, séð frá Stóru-Reykjum. Voru þar lagðir dýrabogar og gætu vörðurnar borið nafn af þeim. Vörðurnar eru á litlum melhólum," segir í örnefnalýsingu. Vörður sem koma heim og saman við þessa lýsingu eru 740 m norður af smalakofa 070. Tveir nokkuð áberandi melhólar eru í brekkubrún, ofan við grónar hliðar.

Markagirðing milli Holtakots og Reykja liggur um nyrðri hólninn, beint niður brekkuna en hinn hólninn er um 30 m sunnan við hana. Á syðri hólnum er greinilegt vörðubrot en stendur þó ekki steinn yfir steini. Á hinum hólnum eru leifa lítillar gróðurtorfu sem dálítið grjót sést í en torfan hefur verið rofin vegna girðingarinnar og grjót líklega tekið úr henni. Því er erfitt að dæma um hvort þar er um raunverulegt vörðubrot að ræða. Vörðurnar voru skv. Sigtryggi Árnasyni taldar vera á merkjum Holtakots og Reykja.

Hættumat: engin hætta

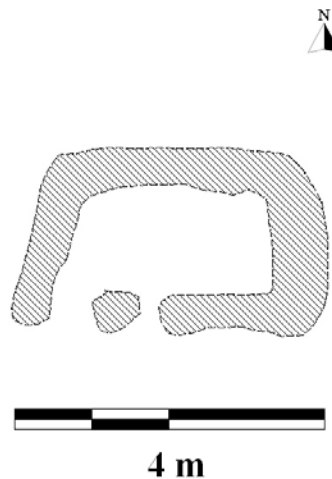
Heimildir:Ö-Reykir, 9

Syðri Bogavarðan, horft í suðvestur

Steinsmalakofi, horft í suður

SP-326:069 Steinsmalakofi tóft smalakofi 65°53.923N 17°17.304V

"[Boga]vörðurnar eru á litlum melhólum. Sunnan í þeim er Steinsmalakofi. Standa þar kofatóftir enn," segir í örnefnalýsingu. Tóft smalakofans er 100 m SSV við syðri Bogavörðuna 068 og 650 m norður af smalakofa 070. Tóftin er sunnan í hól, brött lyngbrekka er fram af honum til vesturs. Útsýni er gott frá smalakofanum til vesturs og suðurs, yfir næstum alla brekkuna.

Kofinn hefur verið byggður á sléttum stelli í suðurjaðri lítillar lautar. Hann hefur verið byggður frammi á brún lítils gils sem gengur niður brekkuna sunnan við. Tóftin er 4 x 2 m stór, snýr A-V en dyr hafa verið vestarlega á suðurhlið. Hleðslur eru úr grjóti, að mestu hrundar en þó sést að vandað hefur verið til þeirra og grjót valið af kostgæfni. Hleðslur ná mest 4 umföllum og um 0,4 m hæð. Kofinn var byggður af Þorsteini afa Sigtryggs Árnasonar, væntanlega á seinni hluta 19. aldar.

Hættumat: engin hættu

Heimildir: Ö-Reykir, 9

SP-326:070 Smalakofi tóft smalakofi

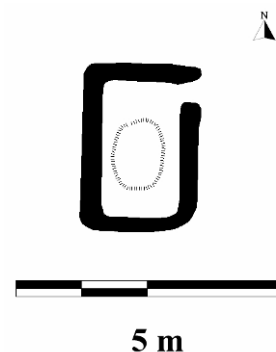
65°53.575N 17°17.343V

"Sunnar og neðar í hlíðinni er Guludý og neðan við þau Skjöllág, alldjúp og nær niður að Syðrafjargili. Sunnar og ofar er Dagmálagróf og Dagmálaflötur. Á fletinum var Smalakofi," segir í örnefnalýsingu. Kofinn er á nyrðri bakka Dagmálagrófar sem er breiður og djúpur skorningur með moldarbökkum. Kofinn er 1,2 km ASA af bæ 001 og rúma 500 m vestur af Dagmálavörðum 071.

Smalakofi, horft í vestur

Grösug brekka er neðan við kofann en ofar er bratti meiri og grýttir skorningar með rofabörðum. Um 100 m sunnar er markagirðing milli Litlu-Reykja og Reykjahóls. Vegarslóði liggur skáhallt upp brattann 20-30 m norðar og norðaustar.

Tóftin lætur lítið yfir sér og er fremur vandfundin. Hún er torfhláðin, 3 x 2 m stór og snýr N-S. Veggir eru aðeins um 0,2 m háir og 0,3 m breiðir. Inngangur hefur líkast til verið á norðausturhorni. Stór hundapúfa er í tóftinni miðri. Smalakofinn var hlaðinn af Þóri nokkrum og Árna, föður Sigtryggs Árnasonar sem fæddur er 1926. Líklega hefur þetta verið nálægt aldamótunum 1900.

Hættumat: engin hættu

Heimildir: Ö-Reykir, 9

SP-326:071 Dagmálavörða varða eyktamark

65°53.486N 17°16.660V

"Einnig Dagmálavörða upp á brún Reykjafjall," segir í örnefnalýsingu. Dagmálavörður eru tvær, Ytri- og Syðri-. Þær sjást frá bæ, uppi á fjallsbrún. Sú syðri er tæpa 100 m upp eða austur af hornstaur á markagirðingu milli

Litlu-Reykja og Reykjahóls. Ytri varðan er 215 m norðar.

Vörðurnar eru á stórgrýttum hrygg með með rofabörðum þar sem jarðvegur er allt að 1-1,5 m þykkur.

Syðri varðan er lítil, tæpur 1 m í þvermál og rúmur 1 m á hæð. Hún er óreglulega hlaðin úr flötum hellum og annarskonar grjóti. Lítil lyngtorfa er undir vörðunni en undirstöður eru ekki tiltakanlega grónar. Ytri varðan er um 215 m norðar og eilítið neðar í fjallinu. Hún er enn minni, aðeins 0,5 m há og ámóta mikil um sig. Í henni eru stórir steinar. Varðan stendur á gróðurtorfu.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Reykir, 9

Syðri-Dagmálavarða

SP-326:072 Náðargat gryfja sundlaug

Náðargat, horft í vestur

Í ánni neðan við en varla hefur verið vandaverk að stífla hana á þessum stað. Nú er lítið vatn í Náðargati en fullt hefur það getað náð allt að 1,5-2 m dýpt. Faðir Sigtryggs Árnasonar lærði sund í pollinum, það hefur líklega verið um eða upp úr aldamótunum 1900.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Hveravellir, 2; Túnakort Hveravalla 1918

SP-326:073 Baðstofuhver örnefni bústaður

65°53.170N 17°18.899V

"Yztur og stærstur er Yztihver, öðru nafni Baðstofuhver. Sagt er, að hann hafi komið upp í baðstofunni....Ekki sjást neinar byggingaminjar við baðstofuhver", segir í örnefnalýsingu. Baðstofuhver er beint framan eða vestan við bæinn á Hveravöllum, 1,1 km suður af Reykjum. Í greininni "Örnefni í Reykjahverfi" e. Skúla Þorsteinsson segir: "Hverinn breyttist mikið við það, að ræsi var grafið úr honum, oguxu þá gosin að miklum mun. Sagnir eru um það, að hverinn hafi komið upp í horni á baðstofu á bæ og hafi því orðið að flytja hana. En hitt er miklu líklegara, að þar hafi verið baðhús, og formenn hafi fengið sér þar heit gufuböð."

Stór hver, allt að 6 m í þvermál. Frárennsli frá honum til vesturs hefur verið heft með stíflu og nýlegum grjóthleðslum. Brekka er upp af hvernum til austurs og suðurs en annars graslendi í kring. Girt hefur verið í kringum hann. Engar fornleifar sjást í námunda við hverinn. Rétt er að geta þess að bærinn Hveravellir byggðist ekki fyrr en um 1918.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Hveravellir, 2; Skúli Þorsteinsson, 60

SP-326:074 gata leið

65°52.848N 17°20.748V

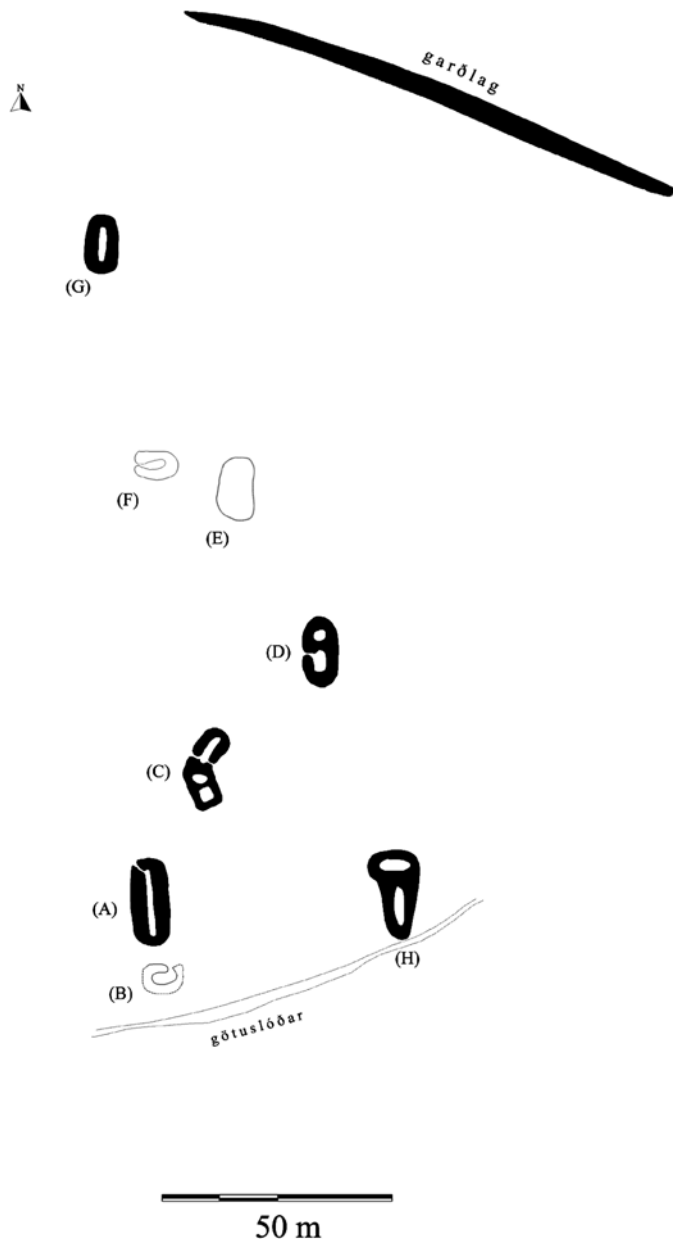
Töluverðar götur liggja meðfram Reykjakvísl vestan í Stóra Hrakholti í stefnu N-S. Þær liggja gegnum garð 076. Lyngmói. Göturnar sjást vel, eru allt upp í 5-6 samhliða slóðar, nokkuð djúpir. Hugsanlega er þetta kvísl úr Ferðamannagötum 014. Kvísl úr þessum götum liggur yfir Loddavað 024.

Hættumat: engin hætta

SP-326:075 tóftir+garðlag

65°53.558N 17°20.685V

Fornlegar tóftir sem hvergi er getið í heimildum eru norðan við Stóra Hrakholt, austan við Fellssund sem gengur inn í rætur holtsins að norðanverðu. Þær eru tæpa 700 m vestur af Stekkjarás 017. Lyngmói. Neðan hans er Fellssund, langt og mjótt.

Að minnsta kosti 8 tóftir auk garðlags fundust á svæðinu sem er um 170 x 40 m stórt. Verður minjunum hér lýst hverri fyrir sig og þær merktar með bókstöfum. Allar eru þær mjög signar og rísa ekki hærra en um 0,4 m. Hvergi sér í grjóthleðslur. Lýsingin hefst syðst á svæðinu. (A) er stærsta tóftin. Hún er 20 x 7 m stór, snýr N-S og er einföld. Veggir eru þykkir og miklir, rúmlega 2 m breiðir og mjög signir, vaxnir lyngi. Líklega hafa dyr verið á norðvesturhorni. Langveggir eru fremur beinir. 5 m suður af henni er óljós tóft, (B). Hún er um 8 x 5 m stór og snýr A-V, dyr eru austarlega á norðurvegg. Hún er dálítið niðurgrafin en ytra byrði veggja er ógreinilegt og rennur saman við móann umhverfis. Tóft (C) er tæpa 15 m NA af tóft (A). Hún er um 16 m löng og 6 m breið en sveigir um miðjuna frá SA til NA og er þannig vinkillaga. Tóftin skiptist í þrennt. Syðst er fremur ferkantað hólfið, niðurgrafið og rúmur 2 m í þvermál. Miðhólfið er óljóst, sporöskjulaga og um 2 m í þvermál einnig. Nyrsta hólfið er 6 m langt og rúmur metri á breidd frá SV til NA. Hugsanlega hafa verið op á því sunnarlega bæði til austurs og vesturs en gætu þó verið sprungur vegna

frostlyftingar. Annars sjást hvergi dyr á tóftinni og ekki virðist hafa verið innangengt milli hólfa. Lögun tóftarinnar er óvenjuleg og vekur grunsemdir um að hún hafi ekki öll verið byggð í einu. Um 5 m norðan við hana er áberandi dæld, um 1 m í þvermál, hugsanlega kolagröf eða leifar af brunni. (D) er tóft sem er um 20 m NA af tóft (C). Hún er ógreinileg og fellur að miklu leyti saman við móann. Stærð er um 14 x 8 m frá N-S en tóftin virðist breiðust um sig miðja. Hún er greinilega tvískipt: Syðra hólfið er heldur stærra en það nyrðra, um 5 x 2 m að innanmáli frá N-S. Dyr hafa verið á því norðarlega til vesturs. Ekki sér fyrir opi inn í nyrðra hólfið sem er ógreinilegra, sporöskjulaga og rúmur 2 m í þvermál. (E) er regluleg upphækkun um 20 m NNV af (D). Ekki er fyllilega ljóst hvort það er tóft en hún virðist nokkuð regluleg, 13 x 7 m stór og snýr N-S. 10 m vestur af norðurenda hennar er tóft (F). Hún er einföld, snýr A-V og er 7 x 5 m stór. Dyrarop er í vestur. (G) er óregluleg tóft 50 m NNV af (F). Hún snýr N-S og er 10 x 6 m stór, virðist einföld en ekki sjást dyr á henni. Að lokum er tóft (H) rúma 40 m austur af norðurenda tóftar (A). Hún er alls 10 x 18 m stór en suðurendinn er afar óljós, miklir götuslóðar liggja úr vestri og yfir hann. Greinilegasti hluti tóftarinnar er nyrst, þar er hólfið sem snýr A-V og er um 7 x 2 m að innanmáli. Í syðri hlutanum virðist vera hólfið sem hefur snúið þvert á það eða N-S og gæti verið heldur stærra. Dyr sjást hvergi. Sigið og fornlegt garðlag liggur norðan við tóftirnar. Vesturendi þess er

20 m NA af tóft (G). Garðurinn er alveg útflattur og fremur ógreinilegur, allt að 3 m breiður en vart nema 0,2-0,3 m hár. Hann liggur í austur en fjarar út eftir rúma 40 m. Fast norðan við austurenda hans er sérkennileg hundapúfa, e.t.v. leifar einhvers mannvirkis. Svo margar tóftir saman á einum stað auk garðlags gætu hæglega verið af býli. Miðgötur 026 liggja til vesturs fast sunnan við tóftirnar.

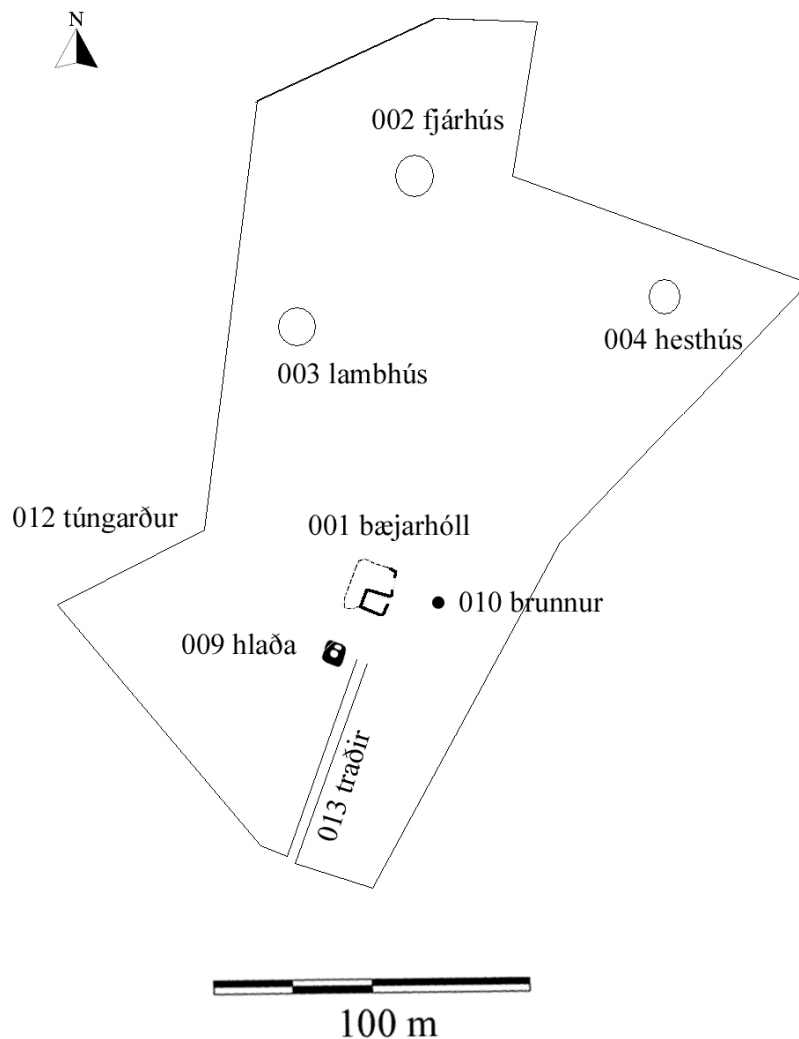
Hættumat: engin hættu

SB-327 Holtakot (Víðiholt)

"Holtakot, forn eyðihjáleiga út frá heimajörðunni [Reykir] fyrir vestan Helgaá, hún hefur í auðn legið yfir 70 ár, og vita menn því ekki byggíngarkosti að undirretta. Ekki þykir mönnum líklegt að þessi hjáleiga muni aftur byggjast, þó túnstæði sé nokkurt, þá er það fordjarfað af lágvarandi órækt." JÁM XI, 246.

1918: Tún 2.1 ha, 5/6 slétt. Sáðreitir 40 m²

Holtakot

SB-327:001 Holtakot tóft bústaður

65°54.668N 17°19.000V

"Býlið er frekar lítið og aðallega vestan Helgár, og nær túnið næstum því austur að ánni," segir í örnefnalýsingu. Gamla bæjarstæðið í Holtakoti er inni í kúagirðingu um 100 m NV af fjósi og hlöðu sem standa á eystri bakka bæjarlækjar. Það er hátt í 300 m NNV af núverandi íbúðarhúsi.

Þýfi og töluvert hátt gras eru inni í girðingunni. Bæjarstæðið er á tungu milli tveggja lækja, bæjarlækurinn rennur austan við en annar lækur að vestan.

Flutt var úr gamla bænum 1951 en hann hékk þó uppi til 1965. Töluverðar rústir eru á bæjarstæðinu. Mest áberandi nú er hlaðinn kjallari og leifar af strompi í honum. Kjallarinn snýr A-V og er alls um 5 x 6 m stór. Veggir eru uppistandandi að mestu, vel hlaðnir úr köntuðu grjóti. Hæstir eru norður- og vesturveggur, allt að rúmir 1,5 m. Austurveggur virðist hafa verið steypdur að hluta, þar sjást steypuhnullungar. Kjallarinn er niðurgrafinn og hefur nú verið girtur af með rafmagnsgirðingu. Strompurinn er nálægt miðjum vesturenda, steinsteypdur og um 1,2 m hár. Kjallari þessi var undir timburhúsi sem var byggt við leifar gamals torfbæjar árið

1925. Hann er grafinn niður í suðausturhorn rústar sem er alls um 13 x 15 m stór. Ekki sjást í henni hólfi, enda er hún sigin og á kafi í grasi. Á nokkrum stöðum sjást þó hlaðnir kantar á brúnum, einkum á austurhlið og eru það yfirleitt 1-2 umför grjóts. Norðausturhorn er einnig mjög greinilegt. Samkvæmt Jóni Jóhannssyni var mjög þykkur torfveggur vestan við timburhúsið, allt að 2,5 m. Handan hans var sofa á palli og holrými undir henni, e.t.v. nógu stórt fyrir eina kú. Þannig gæti stofan hafa verið fjósbaðstofa þótt ekki sé Jóni kunnugt um það. Norður af henni var gömul baðstofa sem enn var notuð fram undir 1950. Austan hennar var fjós fyrir þrjár kýr. Á því var burst sem sneri í norður og vestan hennar önnur burst á gömlu baðstofunni. Aftan eða norðan við timburhúsið voru göng sem lágu frá austri til vesturs og var innangengt úr þeim í allar þessar byggingar: fjósið, baðstofuna og stofuna. Ekki er gott að átta sig á stærð bæjarhóls og virðist ekki mikil upphleðsla undir rústinni. Frá henni hallar til norðurs en þar er gil með litlum læk. Á hinn bóginn fer land hækkandi til suðurs og gætu þar leynst leifar af bæjarhól. Sunnan við bæinn var blómagarður en sunnan hans stakstæð hlaða (sjá 009).

Heimildir:Ö-Víðholt, 1; Túnakort 1918

SP-327:002 heimild um fjárhús

65°54.722N 17°19.010V

Samkvæmt túnakorti frá 1918 var útihús 100 m norður af bæ 001. Þar er slétt tún sem nú er beitt. Húsið er horfið, það var fjárhús.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir:Túnakort 1918

SP-327:003 heimild um lambhús

65°54.698N 17°19.028V

Samkvæmt túnakorti frá 1918 var útihús um 50-60 m NV af bæ 001.

Húsið hefur verið handan við gil sem nú er þurrt og gengur til norðausturs. Á bakka þess er nú tún, nú bithagi kúa. Húsið er alveg horfið en Jón Jóhannesson man eftir því, það var lambhús.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir:Túnakort 1918

SP-327:004 *Hesthúshóll* heimild um hesthús

65°54.700N 17°18.930V

Samkvæmt túnakorti frá 1918 var útihús um 60-70 m austur af lambhúsi 003. Í örnefnalýsingu segir: "...Hesthúshól[l] ... er í túni norðan við lægð þá, sem liggur upp af Syðranesi norðan við Gerðishól [008]," og mun um einn og sama stað að ræða. Húsið hefur staðið á grösugri, langri tungu, þeirri sömu og bæjarhóll 001 er á. Kafagras er á tungunni og ekki unnt að greina rúst þar en þó telur Jón Jóhannsson að enn móti fyrir húsinu þegar gróska er minni.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

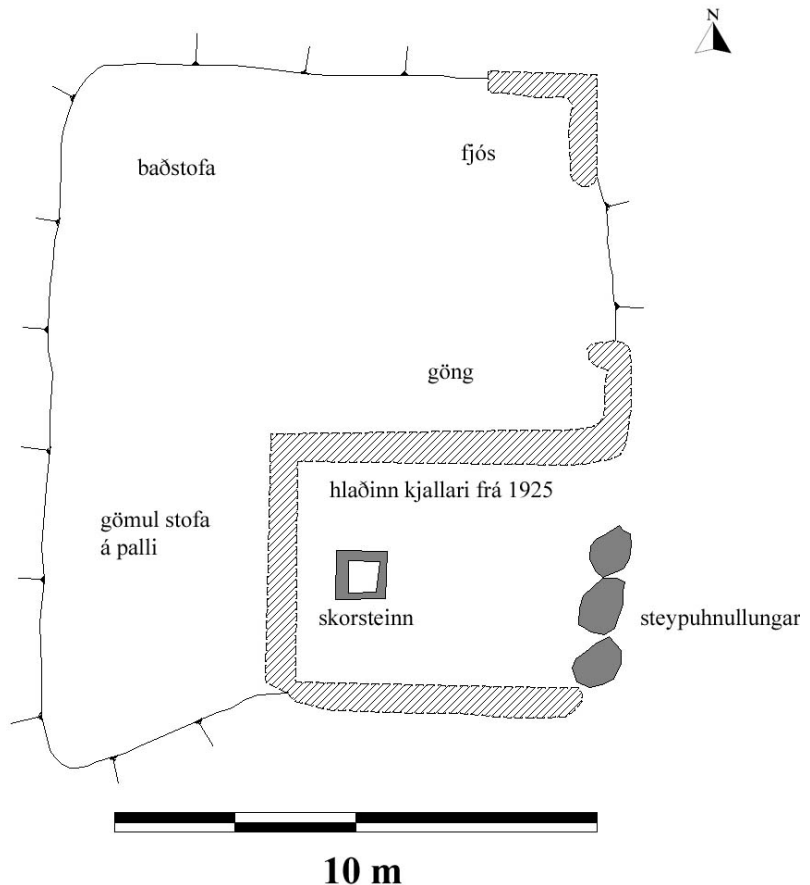
Heimildir:Túnakort 1918; Ö-Víðholt, 3

SP-327:005 tóft heystæði

65°54.769N 17°20.904V

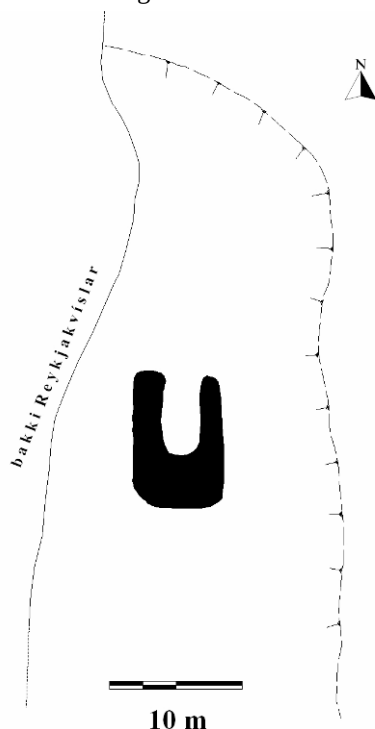
Tóft er norðan í Kjóhól en hann er á merkjum móti Reykjum, 1,45 km vestur af bæ 001.

Lyngmói. Jarðvegur er þunnur á hólnum og skammt niður á mel. Mýrar eru víðast hvar umhverfis hólinn.

Tóftin er 7 x 4 m stór, einföld og lyngi vaxin og snýr N-S. Hún er í halla mót norðri. Veggir eru ræfilslegir, 0,2 m háir og mjög litlir um sig. Hæpið er að þeir séu úr húsi eða aðhaldi. Líklegt er að tóftin sé af heystæði.

Hættumat: engin hætta

SP-327:006 Holtakotsstekkur tóft stekkur 65°54.839N 17°21.082V

"Vestast í Vesturflóa er Litli-Kjöhóll. Þar er Holtakotsstekkur vestur við kvíslina," segir í örnefnalýsingu. Tóftin er vestan við Stóra-Kjöhól, 1,6 km vestur af bæ 001. Merkjagirðing milli Reykja og Holtakots liggur um hann en nær ekki alveg að kvíslinni. Tóftin er um 20 m suðvestur af girðingarendanum.

Flatlendi er við ána og mjög grösugt. Upp af graslendinu er hár bakki og er því staðurinn ágætt aðhald.

Greinileg tóft en þó á kafi í grasi. Hún snýr N-S með op í norður, 10 x 6 m stór og virðist einföld. Hún lítur ekki út fyrir að vera gömul. Veggir eru allt að 2 m þykkir og 0,6 m háir, ekki sést í grjóti í þeim. Suðurgafli er enn þykkari en langveggirnir og ekki ólíklegt að þar hafi verið lítil kró sem hrúðið hefur saman og gróið yfir.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Víðholt, 2

SP-327:007 tóft heystæði 65°54.883N 17°20.692V

Tóft er 265 m NA af tóft 005.

Hún er á aflöngu holti sem liggur frá norðri til suðurs í mýri.

Tóftin er sunnarlega á holtinu, mjög líklega af heystæði. Hún er sporöskjulaga og gróskumikil, 6 x 4 m stór frá norðri til suðurs og um 0,3 m há.

Hættumat: engin hætta

SP-327:008 Gerði örnefni

65°54.638N 17°18.914V

"Neðst á túni, þar sem nýi bærinn stendur, heitir Gerði," segir í örnefnalýsingu. Síðar í sömu lýsingu segir: "Sunnan við Berjalaut með Helgá eru engjar, sem nefndar eru Nes; fyrst er Ytra-Nes, svo er smályngholt, þá Syðranes, sem gengur inn milli Gerðis, sem fyrr var getið, og Hesthúshóls [004], sem er í túni norðan við lægð þá, sem liggur upp af Syðranesi norðan við Gerðishól." Gerðishóll er þar sem ný útihús Víðhyllinga eru, um 80 m ASA af bæjarhól 001 og hér um bil beint norður af núverandi íbúðarhúsi.

Húsin standa á töluverðum hól á austurbakka bæjarlækjarins. Frá honum hallar til austurs og norðausturs.

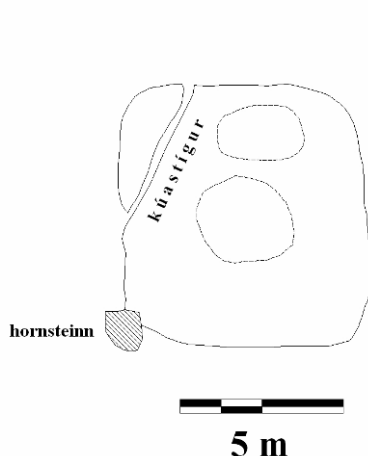
Engar mannvirkjaleifar eru nú sjáanlegar. Jón Jóhannsson telur sig muna eftir aflöngum hól á Gerðishól sem gæti hafa verið upphlaðnar mannvistarleifar. Þess má geta að um 50 m NA og niður af útihúsunum er nokkuð áberandi, græn hæð í túninu, hugsanlega leifar af útsléttuðum rústum.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Víðholt, 1, 3

SP-327:009 tóft hlaða

65°54.658N 17°19.002V

Á túnakorti frá 1918 sést að útihús var fast sunnan við blómagarð sem var áfastur gamla bænum (001) að sunnanverðu. Þetta var hlaða og tóft hennar sést enn, 10-15 m sunnan bæjarrústina 001. Grösugur kúhagi.

Tóftin er í þokkalegu ástandi, vel greinileg en rof er þó víða í veggjum. Þeir eru farnir að síga og lögun tóftarinnar því býsna óljós. Hún hefur verið um 8 x 8 m stór. Tóftin rís hæst norðaustast, allt að 1,3 m. Dæld er í miðju hennar, um 3 m í þvermál og önnur þar fast norðan við en hún virðist að mestu tilkomin vegna rofs. Grjót sést ekki nema hvað hornhleðsla á utanverðu suðvesturhorni er greinileg. Kúastígur liggur þvert yfir norðvesturhorn tóftarinnar.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

SP-327:010 heimild um brunn

65°54.662N 17°18.982V

Brunnur var um 10 m austan við hlaðinn kjallara á gamla bæjarstæðinu 001.
Þar er landi tekið að halla til austurs, að bæjarlæk.
Brunnurinn var fylltur upp og er gróið yfir hann. Eftir er 0,3 m djúp dæld í þýfinu.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar

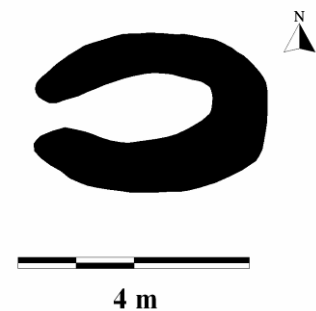
SP-327:011 garðlag 65°54.896N 17°19.034V
425 m NNV af bæ 001 er löng óræktarræma í túni, á suðurbakka gils. Í óræktinni vottar óljóst fyrir garðleifum.
Órækt, strjált gras og harðlendi.
Hvergi sér í grjót á staðnum nema eftir óræktinni endilangri. Þar er grjóthryggur, líklega gamalt garðlag, sem rekja má um 30 m til suðvesturs. Norðaustast á honum er rof og sér þar í meira grjót, líklega leifar af grjóthleðslu.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar

SP-327:012 heimild um túngarð 64°54.665N 17°19.128V
Túngarður var með túninu að sunnan og vestan. Þar eru nú mörk túnræktar og akurs þar sem ræktað er fóðurkál.
Túngarðurinn er með öllu horfinn.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar

SP-327:013 heimild um traðir 65°54.615N 17°19.024V
Traðir lágu heim að bæ 001 úr suðri. Þær sjást á túnakorti frá 1918. Sunnan við bæjarrústirnar er nú kúagirðing, grösug og þýfð. Þar sem traðirnar voru er nú troðinn slóði að bæjarrústum 001 og leifar þeirra sjást því ekki.
Þær hafa verið hér um bil 50 m langar.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar

SP-327:014 náma mógrafir 65°54.572N 17°19.051V
Mór var tekinn í grunnu dragi sem er 40-50 m beint vestur af núverandi íbúðarhúsi og 180 m suður af gamla bæ 001. Mýrlent drag. Greinilega mótar fyrir gröfum efst og syðst í draginu. Þær eru samfelldar, um 50 x 30 m stórar og 0,7 m djúpar. Mór var tekinn á þessum stað fram til um 1950, m.a. fékk fólk úr Árbót að taka þar mó.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar

SP-327:015 tóft heystæði 65°55.136N 17°20.497V
Tóft er um 50 m austan við Reykjakvísl, 1,4 km vestur af bæ 001. Hún er örfáum metrum austan við vegarslóða sem liggur meðfram ánni.
Lyngmói. Tóftin er 4 x 3 m stór og snýr A-V. Op virðist hafa verið á henni í vestur. Veggir eru lyngvaxnir, um 0,4 m háir en gróska er innan þeirra. Tóftin er líklega af heystæði.
Hættumat: hætta, vegna vegagerðar

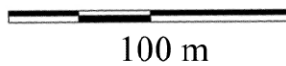
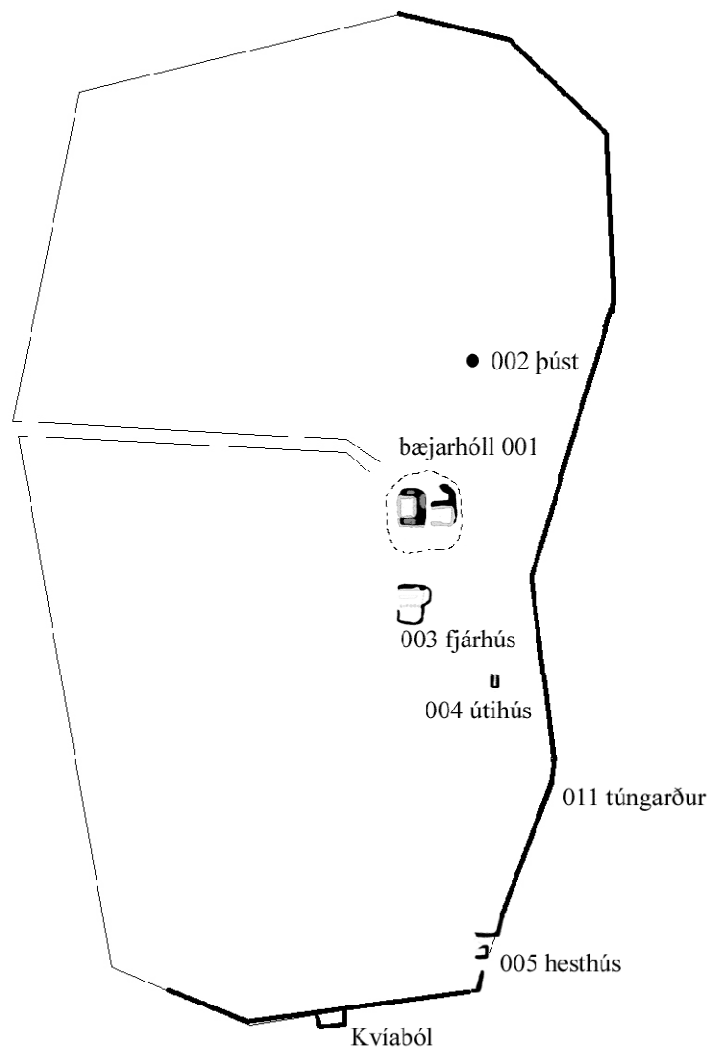

SB-328 Brekknakot

"Brekknakot, eyðihjáleiga. Bygð fyrir manna minni í úthögum suður með fjallinu, og varaði bygðin inn til næstu 12 ára, og tíundaðist fyrir v.ð." JÁM XI, 246. "Frá miðri 18. öld var búið samfellt á Brekknakoti til ársins 1945." HJ, 522. Brekknakot var lagt undir Bláhvamm og Laufahlíð.

1918: Tún 2.8 ha, $\frac{3}{4}$ slétt. Sáðreitir 525 m²

Brekknakot

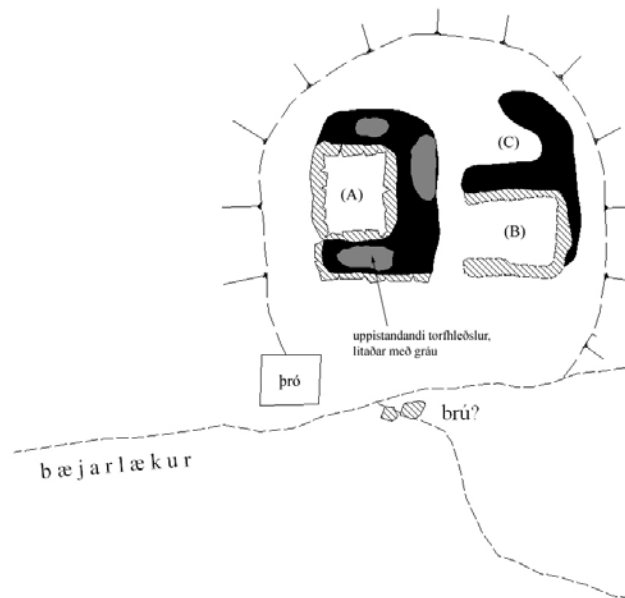
SP-328:001 *Brekknakot* bæjarhóll bústaður Brekknakot var rúma 1100 m suður af Laufahlíð, sem er byggð út úr Reykjalandi. Túnstæði kotsins er óspillt sem og bæjarrústin. Bærinn fór í eyði 1945. Túnið er við rætur Reykjafjalls, í grösugri hlíð sem hallar mót vestri. Hún er víða skorin af lækjafarvegum og giljum. Bærinn hefur staðið, eins og sést á túnakorti frá 1919, hér um bil í miðju túni, norðan við töluvert gildrag sem heitir skv. örnefnalýsingu Bæjargil.

65°52.494N 17°18.334V

Miklar byggingaleifar sjást á bæjarhólnum, m.a. gnæfa þar leifar rofinna torfveggja sem eru að hrúni komnir. Leifarnar verða hér merktar með bókstöfum til hægðarauka. A) Neðst eða vestast á hólnum er djúpt, hlaðið hólf, líkast til kjallari undan timburhúsi. Veggir hans eru þykkir, allt að 3 m, hlaðnir að utan og innan úr grjóti en þykkt torflag er þar á milli. Kjallarinn er allt að 2 m djúpur en alls er tóftin 12,5 x 8 m stór að utanmáli en um 5 x 7 m að innanmáli, frá norðri til suðurs. Efri hluti veggja hefur verið hlaðinn úr torfi eingöngu. Hluti torfhleðslanna stendur enn en er mikið rofinn, enda leita kindur skjóls í rústunum. Hleðsla á norðurvegg er 0,5 m há, alveg rofin að innanverðu og sést þar að hlaðið hefur verið úr klömbruhnaus. Á suðvesturhorni er allt að 1,8 m hár torfbunki, 3 m langur og 2 m þykkur. Hann er hlaðinn úr streng, mikið rofinn. Gat er nú í gegnum hann, líklega nógu stórt fyrir kind að skjótast í gegn. 7-8 m suður af suðvesturhorni eru leifar af steyptri þró, e.t.v. haughúsi, um 5 x 4 m, en fast sunnan við hana rennur bæjarlækurinn. Um 3 m beint ofan og austan við hólf (A) er hólf (B). Það er grjóthlaðið, allt að 1,7 m djúpt og opið í vestur. Það er 8 x 4,5 m að innanmáli A-V en veggir allt að 2-3 m þykkir þótt ytri brúnir þeirra sjáist ekki allsstaðar. Op hefur verið á því innst til suðurs, yfir í þriðja hólf, (C), sem nú er uppfyllt af torfhrúni. Það hefur verið á að gíska 5 x 8 m A-V með op í vestur. Alls er bæjarhóllinn um 40 x 40 m stór. Austurhlíð túngarðs 011 er um 30 m austan hans. Rof er í hann beint ofan við bæjarrústirnar og þar í gegn liggur farvegur, nú auður. Hugsanlegt er að kvísl úr bæjarlæknum hafi verið veitt þar inn í túnið, að bæjarhúsunum.

Hættumat: engin hættu

Heimildir: Túnakort 1919

Klömbruhnaus í innanverðum norðurvegg

SP-328:002 þúst útihús

65°52.532N 17°18.273V

Samkvæmt túnakorti frá 1919 var útihús rúma 50 m norður af bæ 001. Þar er greinileg þúst.

Grösugt tún í halla mót norðri. Á mörkunum er að hægt sé að kalla bunguna tóft, hún er fremur þúst. Hún er á dálitlum hól eða hrygg. Veggirnir eru ekki greinilegir. Hún snýr A-V og er um 7 x 15 m stór, þýfð en hvergi sést grjót.

Hættumat: engin hættu

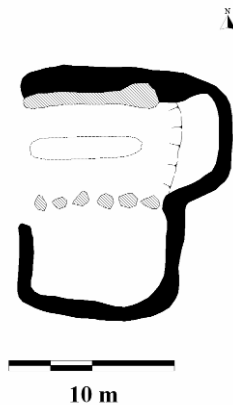
Heimildir: Túnakort 1919

SP-328:003 *Lækjarhús* tóft fjárhús

65°52.472N 17°18.318V

Samkvæmt túnakorti frá 1919 var útihús fast sunnan við bæ 001. Það hefur verið sunnan Bæjargils og sjást þar leifar af tóft. Líklega eru þetta Lækjarhús sem getið er í örnefnalýsingu. Ekki er greint frá hlutverki þeirra en líklegast að það hafi verið fjárhús.

Lág, grösug bunga í túni.

Tóftin er nokkuð úr lagi gengin og á kafi í grasi. Hún er alls um 14 x 12 m stór og hefur greinilega verið tvískipt, enda mótar fyrir hlöðnum vegg hér um bil fyrir miðju. Bæði hólfin hafa verið opin til vesturs. Norðurhlutinn hefur verið lengri, um 12 m en sá syðri ekki nema um 8 m. Eftir endilöngu nyrðra hólfi mótar fyrir upphækkun sem gætu verið leifar af garða. Innanverður norðurveggur er mjög rofinn, þar sést vel í grjóthlaðnar undirstöður, um 3 umför en ofan á þeim er um 0,6 m há torfhleðsla.

Hættumat: engin hætta

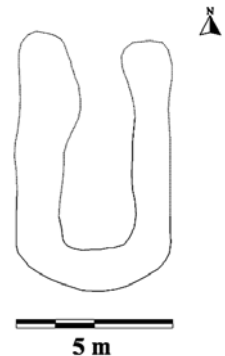
Heimildir: Túnakort 1919, Ö-Bláhvammur & Laufahlíð, 7

SB-328:004 tóft útihús 65°52.462N 17°18.296V

Samkvæmt túnakorti frá 1919 var útihús um 30 m suðaustur af útihúsi 003. Þar er tóft. Efst í túni sem hallar mót vestri. Túngarður 011 er 6-7 m austan við tóftina. Tóftin er töluvert sigin og hlaupin í þúfur. Ólíklegt virðist að húsið hafi verið notað til 1945, en þá fór Brekknakot í eyði. Tóftin snýr N-S og er norðurhlutinn óljósari en sá syðri. Alls er hún um 8 x 5 m. Mikið þýfi er norðan og norðvestan við tóftina og ekki útilokað að hún hafi náð lengra. Hvergi sér í grjót, dyr hafa líklega snúið í norður.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Túnakort 1919

SB-328:005 tóft hesthús

65°52.405N 17°18.284V

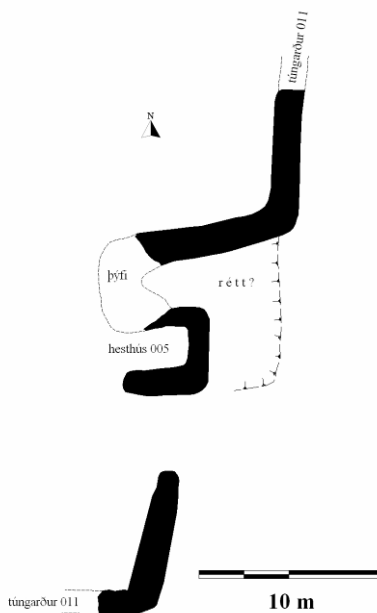
Samkvæmt túnakorti var útihús í suðausturhorni túns, um 180 m SSA af bæ 001. Líklega er Hesthústunga kennd við þetta hús en um hana segir í örnefnalýsingu: "Bæjarlækur kemur af Bæjargili, sem er beint upp af bænum. Litlu sunnar er annað gil. Eftir því er Hesthúslækur. Það af túninu, sem er sunnan við hann, heitir Hesthústunga, en Hesthúseyri þar niður af."

Efst í horni túns. Ofar eru óræktaðar en grösugar brekkur.

Greinileg tóft af litlu útihúsi, 5 x 5 m stóru. Túngarðurinn 011 tengist því að norðvestan og liggur svo áfram frá því um 10 m til suðurs áður en hann beygir til vesturs. Tóftin er hlaupin í þúfur norðvestan til og veggir algrónir. Þó sést að dyr hafa snúið í vestur. Austan við húsið mótar fyrir dæld, í krika milli þess og túngarðsins. Hún er um 5 x 8 m stór N-S, niðurgrafin og virðist sem austurbakkinn sé upphlaðinn. Hugsanlega hefur þetta verið lítil rétt eða aðhald.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Túnakort 1919; Ö-Bláhvammur og Laufahlíð, 4

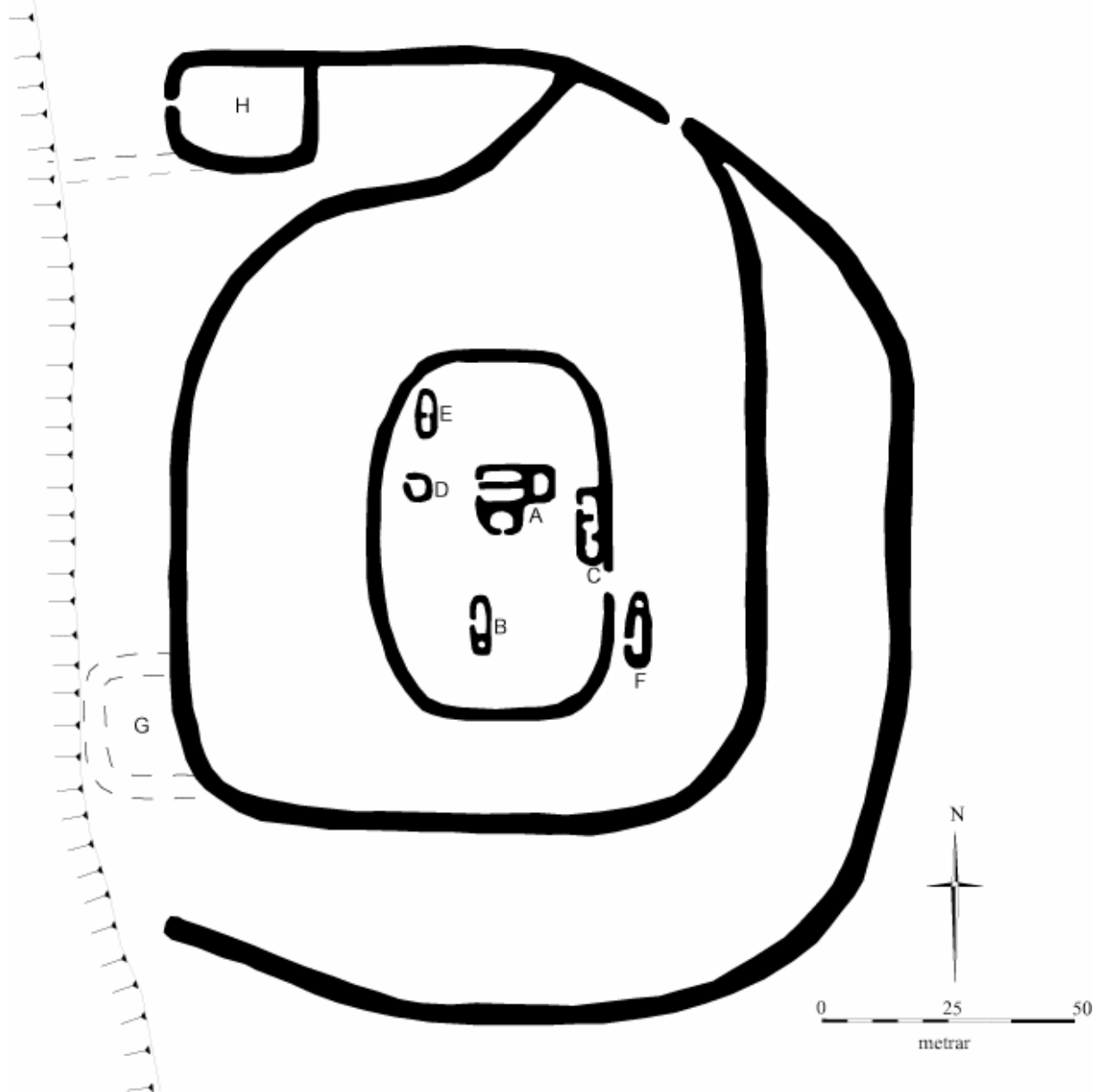
SB-328:006 Skálholt tóftir+garðlag beitarhús

65°52.245N 17°19.668V

"Vestan við Nónás byrjar ás, sem nær til norðurs austan við kvíslina að svonefndri Lambalág. Ásinn er nefndur Beitarhúsaás, því á honum eru beitarhúsatættur. En þar sem þær standa, var áður fornt býli, sem nefnt var Skálholt. Þar sér enn fyrir túngarði." segir í örnefnaskrá. Rústir Skálholts eru enn greinilegar um 1,1 km VSV við Brekkukotsbæinn 001 og um 400 m neðan við þjóðveg, norðarlega á ás. Beitarhúsaás er lyngivaxinn, lágur ás. Umhverfis eru lyngivaxnir móar. Aðeins vestar rennur Kvíslin og meðfram henni er grösugur árbakki.

Í Jarðabók Árna og Páls er býlinu lýst á eftirfarandi hátt: "Skálholt, fornt eyðiból sunnarlega í þessarar jarðar landi, þar eru sýnileg byggingamerki tóftarústa og garðleifa. Ekki má hér aftur byggja, því túnið er alt viði vaxið.". Merki Skálholts eru enn greinileg. Þar voru síðar byggð upp beitarhús og eru þær minjar sem nú sjást á yfirboði því bæði frá býlinu og beitarhúsum. Á þessum stað sjást leifar 6 tófta, tveggja gerða og þrefalds vallargarðs. Byrjað verður að lýsa innsta vallargarðinum og rústum innan hans og svo haldið út á við. Hverri tóft verður gefinn bókstafur til einföldunar. Innsti vallargarðurinn er mjög heillegur og afmarkar svæði sem er 75 X

50 m. Garðurinn er lyngivaxinn en fremur stæðilegur eða 2,5 m á breidd en 0,4-0,5 m á hæð. Hann hefur líklega verið lagfærður þegar beitarhúsin voru byggð á rústum Skálholts. Op er sunnarlega á austurhlið vallargarðsins. Innan þessa vallargarðs eru 5 rústir og sú sjötta er fast utan hans. Tvær rústanna (A og B) hafa greinilega verið byggðar (upp) þegar beitarhús voru byggð en hinar gætu verið eldri. Stærst tóftanna er stæðileg tóft (A) sem er

um 10 m vestan við austurhlið vallargarðsins. Hún er greinilega af beitarhúsum, 16 X 11 m að stærð og snýr austur-vestur. Þrjú hólfi eru í tóftinni. Stærsta hólfið snýr austur-vestur og gengur garði eftir því endilöngu. A vesturvegg þess er op en austur af því er innangengt í lítið hólfi sem líklega hefur verið hlaða. Sambyggt þessum hólfið að sunnan er lítið hólfi með op á suðurhlið. Tóftin er nokkuð stæðileg (hæð um 0,5 m) og grasi gróin. Um 10 m sunnan við (A) er önnur tóft, (B). Hún snýr norður-suður og er 12 X 5,5 m að stærð. Tóftin er tvískipt og er op á vesturvegg nyrðra hólfsins, sem er stærra. Tóftin er grasi gróin og næstum jafn stæðileg og (A), þó er norðurhluti hennar mun signari en suðurhluti eða 0,2-0,3 m á móti 0,6 m. 3-4 m austan við (A) er aflöng tóft (C) byggð fast upp við vallargarðinn. Tóftin skiptist í þrjú hólfi og er 15-16 X 6-7 m að stærð. Hún snýr norður-suður og er op á milli hólfa, sem og á útvegg nyrsta hólfsins. Tóftin er grasi gróin en nokkuð signari en A og B. Suðurenda tóftarinnar ber við opið á vallargarðinum. Tóftin er um 0,3 m á hæð. Tæpum 10 m vestan við (A) er fjórða tóftin (D). Hún er einföld og 6 X 6 m að stærð. Op er nyrst á vesturvegg hennar. Innri veggir tóftarinnar eru nokkuð óskýrir og hrundir. Hún er vaxin grasi og hæð veggja er 0,4 m. 10-15 m norðvestan við norðvesturhorn (A) er og 2-3 m austan við norðvesturhlið vallargarðsins er svo fimmta tóftin innan vallargarðs (E). Þessi tóft er mjög sigin og nokkuð ógreinileg. Hún er 12 X 7 m að stærð, snýr norður-suður og virðist tvískipt. Op virðist á milli hólfa en ekki er greinilegt op á útveggjum hennar. Tóftin er vaxin grasi og lyngi og er 0,3 m á hæð. 2-3 m utan austurhliðar innsta vallargarðsins er aflöng tóft (F). Hún snýr norður-suður og er tvískipt. Ekki

er greinilegt op milli hólfa en op virðist hafa verið á vesturhlið syðra hólsins, sem er mun stærra. Tóftin er lyngivaxin og sigin, mest 0,3 m á hæð. Vallargarðurinn sem liggur í miðjunni, milli innsta og ysta vallargarðs, hann afmarkar svæði sem er 160 m norður-suður en um 120 m austur-vestur. Garðurinn er lyngivaxinn, 0,3 m á hæð en um 5 m á breidd. Hann er heillegur og aðeins er op á hann nyrst, þar sem hann liggur nokkuð óreglulega, að ysta túngarði. Þar sem þeir sameinast er op. Sambyggt við miðjugarðinn er gerði (G) suðvestast. Gerðið er byggt við garðinn utanverðan. Það er 20 X 15 m að stærð og er mjög sigið og ógreinilegt. Ekki er nú hægt að greina op á gerðinu sem snýr norður-suður. Ysti vallargarðurinn er um 200 m á lengd (norður-suður) en um 260 m (austur-vestur). Garðurinn er um 5 m á breidd en 0,3 m á hæð. Hann er vaxinn lyngi. Garðurinn er fremur heillegur þó að vestasti hluti hans sé fremur ógreinilegur. Að sunnan verður garðurinn óljós til vesturs nálægt gerðinu (G). Að norðan má rekja garðinn lengra til vesturs eða langleiðina að kvíslinni. Á norðurhlið garðsins er gerði (H), sambyggt garðinum að innanverðu. Gerðið er 30 X 20 m að stærð og op er á vesturvegg þess miðjum. Það er um 0,3 m á hæð, sigið og lyngivaxið. Gerðið er semsé byggt milli ysta vallargarðsins og þess sem í miðjunni er. Ysti vallargarðurinn myndar norðurhlið gerðisins en vestan við gerðið heldur vallargarðurinn hins vegar áfram frá suðurvegg þess en er aðeins óskýrari eftir því sem vestar dregur.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Bláhvammur & Laufahlíð, 1; JÁM XI, 246

SP-328:007 *Messugötur* gata leið 65°52.189N 17°19.792V

"Litlu sunnar er Þvergrófin, eins og Litlagróf er stundum nefnd, vestan við Þormóðsmýri, er lág, sem heitir Messulág. Þar um liggur vegur til kirkju að Grenjaðarstað." segir í örnefnaskrá. Á öðrum stað í sömu skrá segir: "Vestan við Messulág eru Messugötur niður að Messuvaði.". Messugötur eru greinilegar frá Messuvaði 008, á árbakkanum neðan við Skálholt 006. Þær liggja að Skálholti og áfram til austurs langleiðina (í um 650 m) að þjóðvegi en hverfa um 70 m neðan við þjóðveg. 30-40 m ofan þjóðvegur má hins vegar aftur greina mjög óljós merki gatnanna sem liggja um 350 m til austurs, í átt að túngarði Brekknakots, áður en þær fjara alveg út um 100 m neðan við túngarð. Lyngivaxinn árbakki. Nokkrir grunnir, samsíða slóðar.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Bláhvammur & Laufahlíð, 2-3, 7

SP-328:008 *Messuvað* heimild um vað 65°52.153N 17°19.857V

"Það sama mun mega segja um Messuvað... sem er sunnan og vestan við beitarhúsin." segir í örnefnaskrá. Beitarhúsin sem á er minnst eru beitarhúsin sem síðar voru byggð upp á Skálholti 006. Messugötur 007 lágu að Messuvaði. Enn sjást merki nokkurra samsíða slóða vestan við Skálholt. Þeir eru misskýrir en greina má hvar slóðarnir liggja að ánni rétt suðvestan við Skálholt.

Þar sem slóðarnir liggja að ánni er hún lygn. Árbakkar beggja vegna ár eru þó fremur brattir og ekki sérstaklega þægilegir yfirferðar. Eini slóðinn sem greinilegur er vestan ár er bíslóði sem liggur meðfram árbakkanum til norðurs.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Bláhvammur & Laufahlíð, 3

SP-328:009 náma mógrafir 65°52.606N 17°18.401V

"En rétt norðan við túnið umhverfis svarðgrafirnar er nefnt Hall," segir í örnefnalýsingu. Samkvæmt sömu lýsingu voru geirarnir uppeftir brekkunni vanalega nefndir Geirar. Mógrafirnar eru ágætlega afmörkuðum mýrarbletti rúma 200 m norður af bæ 001.

Þar er fremur slétt mýri. Mógrafirnar sjást enn vel. Grafasvæðið er samfelld og reglulegt, tæplega 30 x 30 m stórt. Svæðið umhverfis hefur verið ræst fram að nokkru leyti og skurðir verið grafir úr gröfunum bæði til norðurs og suðurs.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Bláhvammur & Laufahlíð, 4

SP-328:010 Geitakofi tóft geitakofi
65°52.609N 17°18.174V

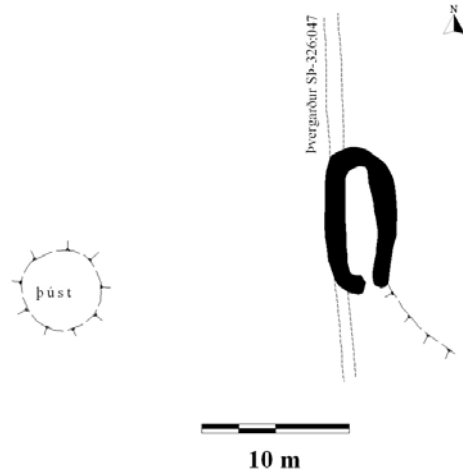
"Norðaustur frá túninu eru grónar rústir nefndar Geitakofi," segir í örnefnalýsingu. Tóft sem gæti átt við lýsinguna er 100 m norðaustur af NA-horni túngarðs 011.

Þýfður og mjög grösugur mói.

Tóftin hefur verið byggð utan í svonefndan Þvergarð SP-326:047 austanverðan, mikinn garð sem liggur norður eftir öllu Reykjafjalli. Hún hefur þó líklega ekki verið byggð um leið og hann, enda virðist vesturveggur tóftarinnar liggja ofan á garðinum. Alls er tóftin 10 x 5 m stór og opin í suður, einföld að gerð. Veggir eru algrónir og um 0,4 m háir. Rúmum 15 m vestan við tóftina er þúfnabingur, um 6 m í þvermál og gætu verið leifar af gamalli tóft.

Hættumat: engin hætt

Heimildir: Ö-Bláhvammur & Laufahlíð, 4

SP-328:011 garðlag túngarður

65°52.515N 17°18.246V

Túngarður er umhverfis túnið á Brekknakoti, nema að vestan en þar markast túnið af skurði.

Túnið er í halla mót vestri en allra vestasti hluti þess er á jafnsléttu.

Garðurinn er víðast hvar vandaður og stæðilegur en austurhliðin ber þó af. Lýsing garðsins hefst annars syðst og vestast. Þar liggur hann í sveig frá skurði sem Hesthúslækur (sjá 005) rennur í og fyrst til suðausturs en síðan beint í austur. Eftir um 60 m er hlaðin rétt við hann utanverðan, það er líklega Kvíaból sem um getur í örnefnalýsingu: "Kvíaból er ofan við Hesthústungu [005]." Mikil fastheldni var í Brekknakoti og fært frá allt til 1940. Réttin er einföld, 14 x 6 m stór A-V. Ekki er ljóst hvar rekið hefur verið inn í hana. Áfram heldur garðurinn til austurs um 40 m áður en hann sveigir til austurs en þar í horninu er hesthústóft 005. Þannig er suðurhlið garðsins alls rúmlega 120 m löng. Austurhliðin er alls rúmir 300 m á lengd og lítið um hana að segja, nema þar rís garðurinn hvað hæst, alls 1,6-1,7 m og er nær ekkert siginn. Hann er breiðastur neðst og engu líkara en þar sé hlaðinn stallur undir honum, hugsanlega til að ná sléttum undirstöðum. Hvergi sér í grjót og mögulegt að hann sé eingöngu úr torfi. Um miðbik austurhliðar gengur hleðsla frá innanverðum garðinum til vesturs og í krika sunnan hennar er myndarleg birkihrísla. Alls er hleðsla þessi um 10 m löng og við enda hennar sunnantil eru tvö óregluleg en töluvert djúp hólfið, annað 7 x 3 m en hitt 7 x 5 m. Bæði snúa þau N-S. Hugsanlega hafa þetta verið útihús, jafnvel má giska á hlöður vegna niðurgrafterins. Norðurhlið garðsins er rúmlega 110 m löng og því er hann alls a.m.k. 520 m langur.

Hættumat: engin hætt

Heimildir: Ö-Bláhvammur & Laufahlíð, 7

Austurhlið túngarðs, horft í suður

SP-328:012 Kvíagil örnefni kvíar

65°52.268N 17°18.329V

"Um 200 m sunnan túns er Kvíagil, og Kvíagilseyri er neðan og talsvert sunnan þess," segir í örnefnalýsingu. Kvíagil er áberandi gildrag sem gengur niður úr Reykjafjalli 230 m suður af túngarði 011.

Lyngvaxnar móabrekkur.

Engin tóft sést við gilið. Þess má þó geta að tóft 021 er aðeins um 120 m sunnan þess.

Hættumat: engin hætt

Heimildir: Ö-Bláhvammur & Laufahlíð, 4

SP-328:013 garðlag landamerki

65°51.976N 17°18.721V

Landamerki: að sunnan móti Klambarseli er frá Klambarkvísl (er nefnd svo í merkjabréfi) garður við kvíslina nokkru fyrir sunnan Messuvað." segir í örnefnaskrá. Í athugasemdum við örnefnaskrá Bláhvamms og

Laufahlíðar segir: "Merkjagarður [013] liggur aðeins yfir Nónás en í Flóa er gamall stíflugarður". Merkjagarðurinn var um 700-800 m suðaustan við bæ 001 og lá austur-vestur. Hann hefur nú verið skemmdur á stórum kafla. Ofan þjóðveggar er nú að mestu skurður þar sem garðurinn var en þó sést hann þar á um 40 m áður en hann hverfur í skurð í flóanum neðan þjóðveggar. Ofan þjóðveggar er garðurinn aftur merkjanlegur á 30-40 m kafla á Nónás áður en hann fjarar út.

Sést á afliðandi, lyngivöxnu svæði austan þjóðveggar og útflattur á stuttum kafla vestan hans. Nú er girðing á merkjum.

Neðan þjóðveggar er garðurinn alveg útflattur og um 4 m á breidd en 0,4 m á hæð. Óljós merki garðsins má aftur greina nokkru vestan þjóðveggar, á Nónás. Nú hefur girðing verið sett á merki á þessum stað og er greinilegt að við það hefur verið rutt nokkuð úr garðinum á þessum slóðum. Samtals eru því garðleifarnar greinilegar á um 360 m löngu svæði en óljós merki hans má greina enn lengra eða allt að kvíslinni.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Bláhvammur & Laufahlíð, 1 og 6

SB-328:014 Skólavarða varða

65°52.506N 17°17.526V

"Skólavarða er varða á Efribrún beint upp af Brekknakoti, byggð af skólabörnum," segir í örnefnalýsingu. Varðan sést frá bæ 001, hún er um 600 m beint austur af honum.

Stórgrýttir melar og grasgeira skiptast á. Varðan er býsna stór um sig, allt að 3 x 2 m A-V en ekki að sama skapi vel hlaðin, líkist meira óreglulegri grjóthrúgu. Í henni eru fremur stórir steinar. Ekki fylgir sögunni hvenær varðan var hlaðin en hún virðist fremur ung, t.a.m. eru steinar í hleðslum ekki mosagrónir. Hæð er um 0,5 m.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Bláhvammur & Laufahlíð, 6

SB-328:015 Smalavörður varða

65°52.628N 17°17.722V

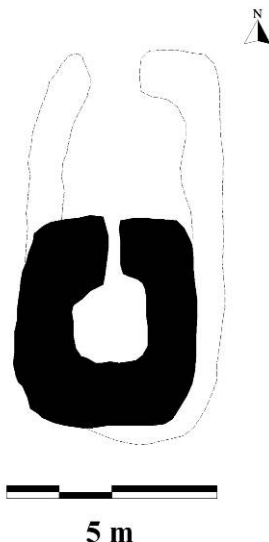
"Smalavörður eru 2 vörður á Neðribrún, beint upp af Geirum, Neðrigeirum og Efrigeirum," segir í örnefnalýsingu. Vörðurnar eru um 530 m NA af bæ 001 í beinni loftlínu og um 270 m NV af Skólavörðu 014.

Gróðurryr melur en grasgeirar eru í brekku neðan við brúnina.

Nyrðri varðan er þokalega hlaðin á gróðurtorfu, um 1 m í þvermál og rúmlega 1 m há, uppmjó. Syðri varðan er um 7 m suðaustar. Hún er einfaldlega grjóthrúga sem lítur út fyrir að vera yngri en sú nyrðri og er alveg laus við skófir. Hún er um 0,5 m há.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Bláhvammur & Laufahlíð, 6-7

SB-328:016 tóft 65°52.836N 17°19.192V

Tóft er um 30 m vestan þjóðveggarins um Reykjahverfi, 910 m VNV af Brekknakoti 001. Hún er um 100 m sunnan við landamerki Brekknakots og Reykja.

Þýfður grasmói. Þúfuholt með stórum, stökum steini er um 30 m sunnar og raflínustaurar liggja tæpum 70 m vestar.

Greinleg tóft, 3 x 5 m stór, snýr N-S með dyr í norður. Hún er grösug og veggir stæðilegir, allt að 2 m breiðir. Líklega hefur tóftin verið byggð á eldra mannvirki því að signir veggir gægjast framundan norðurenda og einnig örlar á hleðslu undan austurvegg. Það mannvirki hefur þá verið allt að 9 x 5 m stórt, snúið N-S og líklega einnig með dyr í norður.

Hættumat: engin hætta

SB-328:017 varða landamerki

65°52.912N 17°16.979V

Landamerkjavarða er á fyrrverandi landamerkjum Reykja og Brekknakots, en það eru nú merki Laufahlíðar og Brekknakots. Varðan er á efri brún Reykjafjalls, 1,3 km NA af bæ 001. Stórgrýttir melar með gróðurgeirum á milli.

Víða eru smávörður í brúninni. Sú sem helst kemur til greina sem landamerkjavarða er inni í girðingu rúma 50 m suður af girðingarhorni þar sem mætast þvergirðing efst í fjallinu og girðing milli Laufahlíðar og Brekkukots. Þar er gróðurtorfa með litlum hól en grjót gægist upp úr toppi hans, greinilega aðflutt. Hóllinn er um 2 m í þvermál og um 0,4 m hár.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Bláhvammur & Laufahlíð, 7

SP-328:018 *Vigfúsarkofi* örnefni útihús

"Vigfúsarkofi er gamalt örnefni í Brekknakotstúni, smáhóll norðaustur af Lækjarhúsi," segir í örnefnalýsingu. Ekki er ljóst hvar Lækjarhús var en hér að framan var þó leitt að því líkum að það væri fjárhústóft 003. Norðaustur af henni sjást engar húsaleifar og ekki unnt að staðsetja Vigfúsarkofa með vissu.

Hættumat: engin hætt

Heimildir: Ö-Bláhvammur & Laufahlíð, 7

SP-328:019 tóft 65°52.372N 17°18.344V

Tóft er um 40 m sunnan við Kvíaból, en það er lítil rétt sem er sambyggð suðurhlíð túngarðs (sjá 011).

Þýfður lyngmói er umhverfis tóftina og ekki alveg útilokað að sé um þúfnamyndun að ræða.

Tóftin snýr norður-suður og er 9 x 6 m stór. Veggirnir eru sundurskornir af þýfi, alveg lynggrónir, mest 0,5 m háir en allt að 2 m breiðir. Geilar eru bæði í norður- og suðurvegg og ekki ljóst hvort dyr hafa verið á öðrum hvorum staðnum.

Hættumat: engin hætt

Heimildir: Ö-Bláhvammur & Laufahlíð, 7

SP-328:020 *Konráðsvald* heimild um vald

65°52.847N 17.20.798V

"Konráðsvald er í kvíslinni, þar sem merki Reykja og Brekknakots koma í hana. Það er kennt við Konráð Vilhjálmsson, en hann fór þar yfir að hitta konuefni sitt í Brekknakoti." segir í örnefnaskrá. Merkjagardur SP-326:076 er á merkjum nær alla leið í kvíslina. Valdð var nálega þar sem gardurinn endaði, við kvíslina. Það var um 2 km norðvestan við bæ 001.

Grasgefinn árbakki beggja vegna ár. Áin er lygn á þessum stað en ekki sérstaklega grunn. Ekki eru götur greinilegar að eða frá ánni.

Hættumat: engin hætt

Heimildir: Ö-Bláhvammur & Laufahlíð, 7-8

SP-328:021 tóft stekkur

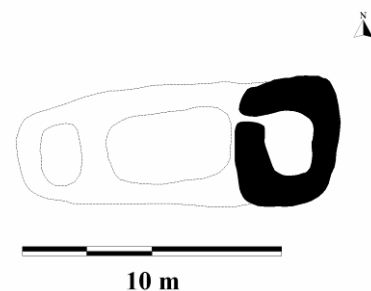
65°52.202N 17°18.317V

Tóft sem gæti verið af stekki er við fjallsrætur, um 540 m suður af bæ 001.

Tóftin er í lítilli og grunnri geil sem gengur inn í grasmóa. Yfir hana liggja raflínustaurar.

Tóftin snýr A-V og er alls um 13 x 5 m stór. Austasti hluti hennar er greinilegastur, hólf sem er um 3 x 5 m N-S. Þar eru veggir allt að 0,3 m háir en algrónir, op virðist í vestur. Frá því heldur tóftin áfram um 10 m til vesturs en er þar ógreinilegri. Þar vottar þó óljóst fyrir tveimur hólfum. Dálítil gróska er í veggjum. Lögun og gerð tóftarinnar minnir á stekki.

Hættumat: engin hætt

SP-328:022 garðlag

65°52.476N 17°19.897V

Um 380 m norðan við Skálholt 006 er garðlag sem liggur hér um bil austur-vestur skammt frá kvíslinni og að þjóðvegi. Garðlagið er um 700 m norðan við bæ 001.

Garðurinn er 2-3 m á breidd og 0,4 m á hæð. Hann er vaxinn grasi og lyngi. Garðurinn er á köflum mjög siginn og ógreinilegur og hlaupinn í þúfur. Sums staðar er hann allt að 8 m á breidd. Hann má þó greina þar til um 30 m neðan þjóðveggar þar sem hann hverfur alveg. Neðan þjóðveggar er garðurinn samtals nálega um 650 m langur. Ofan þjóðveggar má þó sjá mjög óljóst hvar garðurinn hefur legið á um 150 m kafla áður en hann hverfur endanlega.

Hættumat: hætt, vegna ábúðar

SP-328:023 garðlag

65°52.320N 17°19.849V

Um 100 m norðan við þar sem ysti vallargarður Skálholts 006 liggur að Kvíslinni má greina garðlag sem liggur meðfram kvíslinni um 20 m austan hennar.

Á mörkum lyngivaxinna móa og grasi vaxins árbakka. Messugötur 007 eru ofan garðsins.

Garðurinn er um 1,5 m á breidd neðst en mjókkar upp. Hann er um 0,4 m á hæð og er vaxinn lyngi. Garðinn má greina frá ánni þó hann sé óskýr allra næst henni (síðustu 60 m eða svo). Hann liggur svo til norðurs meðfram árbakkanum en verður þá óskýrari og er nærri ógreinilegur eftir um 100 m. Þó má sjá að hann hefur legið lengra eða allt að garðlagi 022.

Hættumat: engin hætta

SB-328:024 heimild um áveitu

65°52.016N 17°18.351V

Í athugasemdum við örnefnaskrá Bláhvamms og Laufahlíðar segir: "Merkjagarður [013] liggur aðeins yfir Nónás en í Flóa er gamall stíflugarður". Flóinn er 500-700 m suðvestan við bæ 001 og nær norður að merkjum og vestur að þjóðvegi. Deiglent sléttlendi sem hefur að miklu leyti verið framræst.

Nú hafa miklir skurðir verið grafnir í Flóann og merki stíflugarða ekki lengur greinileg.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

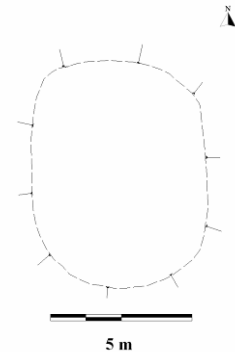
Heimildir: Ö-Bláhvammur & Laufahlíð, 6

SB-328:025 tóft 65°52.814N 17°19.531V

Fornleg tóft er í móa beint suður af Litla-Hrakholti, 1,9 km SV af bæ 001.

Stórþýfður lyngmói. Tóftin er lyngi vaxin og alveg útlött, lítur út eins og sléttur, upphækkaður stallur í móanum, engin dæld sést miðju. Hún er 8 x 6 m stór N-S og um 0,4 m há. Hugsanlega er tóftin af gömlu heystæði.

Hættumat: engin hætta

SB-328:026 tóftir 65°52.930N 17°19.526V

Tvær tóftir eru rúma 200 m norður af tóft 023, um 600 m vestur af nýbýlinu Laufahlíð.

Lyngmói. Tóftirnar eru á austurbrún holts en neðan þess liggur mýrarsund í sveig um annað holt sem er stakstætt. Tóftirnar hafa lítilfjörlegar veggheðslur og gætu verið af heystæðum. Sú vestari er 4 x 5 m stór, snýr N-S. Suðurgafllinn er nær horfinn nema þar hafi verið op. Hæð veggja er um 0,2 m. Hin tóftin er 4-5 m austar, alls 4,5 x 8 m stór frá norðri til suðurs. Norðurgafllinn er illgreinilegur og hugsanlegt er að tóftin hafi skipst í tvennt með þvervegg, hér um bil í miðju. Veggir eru 0,2 m háir og um 0,8 m breiðir.

Hættumat: engin hætta

Tóftirnar, horft til austurs

Tóftin, horft til norðurs

SB-328:027 tóft

65°52.998N 17°19.573V

Fornleg tóft er austan í Minna-Hrakholti, tæpa 800 m beint vestur af nýbýlinu Laufahlíð og 130 m norður af tóftum 074. Fremur slétt lyngmóaholt. Frá því hallar lítilliga til austurs, að mýri sem er um 30 m austan við og nær allt að þjóðveginum sem er um 200 m fjær. Tóftin er 12 x 8 m stór frá N-S. Hún er einföld, mjög fornleg og sigin. Veggirnir eru allt að 2-3 m þykkir, lyngivaxnir og ná mest um 0,4 m hæð. Ekki er ljóst hvar dyr hafa verið. Langveggir eru svo til beinir en hornin bogadregin.

Hættumat: engin hætta

5. Fornleifar og byggð

Frá botni Skjálfanda liggja tveir dalir til suðurs. Vestar er Aðaldalur, breiður og búsældarlegur en austar Reykjahverfi, mun grynna dalverpi sem liggur hærra. Landfræðilega séð nær hverfið allt suður frá Geitafelli sunnan Langavatns og norður fyrir Saltvík en nú liggja mörk Reykjahrepps annars vegar um syðsta odda Reykjafjalls móti Aðaldælahreppi og hins vegar um Kaldbaksnef sunnan Húsavíkur á móti Húsavíkurhreppi. Að vestanverðu takmarkast svæðið af Hvammsheiði, sem gengur fram milli Aðaldals og Reykjahverfis en eystri helmingur hennar tilheyrir Reykjahverfi. Við rætur heiðarinnar rennur á til norðurs allt sunnan úr Langavatni, hún nefnist Reykjakvísl syðst í hverfinu en Mýrarkvísl þegar norðar dregur. Hún rennur í Mýrarvatn skammt suðvestan við Laxamýri. Að austanverðu við sveitina er Reykjaheiði en sunnan við hana Lambafjöll, þar sem Kistufjall trónir hæst (843 m).

Bæirnir í Reykjahverfi raðast nánast í beina línu frá norðri til suðurs við brekkurætur Reykjaheiðar/Reykjafjalls. Ofan byggðarinnar eru þurrar og harðlendar móabrekkur og heiðalönd, vaxin víði og fjalldrapa. Þegar ofar dregur verður gróðurlendi slitróttara og sumstaðar er töluverður uppblástur. Engar skógarleifar sjást nú í Reykjahverfi en áður mun það hafa verið skógi vaxið, a.m.k. að hluta. Vísbending um það eru t.d. kolagrafir efst uppi á Skarðahálsi, norðan Skarða. Víða renna lækir í grófum niður brekkurnar og enda flestir í áðurnefndri kvísl. Þeirra mestir eru Skarðagróf, Þverá og Skógaá. Helgá rennur úr hverum sunnan Reykja sem bærinn og sveitin öll draga nafn sitt af. Hún er volg og mikil gróska á bökkunum. Land vestan bæjanna, allt niður að kvísl er víðast hvar mýrlent en þó þurr holt inn á milli. Vestar, handan kvíslarinnar tekur Hvammsheiði við, ávöl og lyngivaxin.

Bæjarhólar og býli

Bæjarhólar myndast þar sem bæir hafa staðið á sama stað um aldir. Hólarnir verða til úr byggingarefni, s.s. torfi og grjóti, gólfögum sem hafa hlaðist upp í tímans rás og öskuhaugum og geta orðir margir metrar á þykkt. Í bæjarhólum er helst að leita upplýsinga um húsakost, fæðu og almenn lífsskilyrði til forna og þar eru mestar líkur á að finnist merkir gripir. Bæjarhólar eru því oft mikilvægustu minjastaðirnir en jafnframt þeir sem einna verst hafa farið í uppbyggingu í landbúnaði eftir miðja 20. öld. Ný bæjarhús eru oft reist á sama stað og bæirnir hafa staðið um aldir. Þar sem kjallarar eru niðurgrafir geta minjarnar á hólunum gereyðilagst.

Alls voru skráðir 6 bæjarhólar og bæjarstæði sumarið 2003 og eru mörg hver illa farin vegna yngri bygginga. Í Heiðarbót er greinilegur bæjarhóll (Sp-324:001) en á honum stendur

íbúðarhús með kjallara og er bílastæði við það. Á Þverá (Sp-325:001) stendur gamalt, steinsteypt íbúðarhús þar sem gamli torfbærinn var áður. Ekki vottar fyrir bæjarhól þar. Hólrani sem er sunnan og vestan við bæinn heitir „Bæjarhóll“ (Sp-325:025) en hann virðist þó að mestu náttúrulegur og líklegt að hann dragi nafn sitt af nálægð við bæinn. Á Stóru-Reykjum (Sp-326:001) sést ekki bæjarhóll en fast vestan við gamla bæjarstæðið stendur nú húsið Reykjarhóll. Hugsanlegt að mannvistarleifar leynist undir sverði austan við húsið en þar hefur verið sléttað. Litlu-Reykir (Sp-326:002) byggðust upp á fjárhússtæði um miðja 19. öld eftir að hafa legið í eyði um skeið. Þar stendur nú steinsteypt íbúðarhús og sést ekkert til eldri leifa. Í Víðiholti, sem áður hét Holtakot, er óspillt rúst gamals torfbæjar (Sp-327:001) inni í kúagirðingu norðvestan við núverandi íbúðarhús. Á síðasta stigi byggðar var þar timburhús sambyggt torfbæ, fram til um 1950. Bæjarhóll er ekki greinilegur undir bæjarrústinni en dálítill hólmyndun er sunnan við húsin. Bæjarhóll Brekknakots (Sp-328:001) er í prýðilegu ástandi og á honum rústir, en bærinn fór í eyði 1945.

Líkt og sumarið 2002 voru fjölmargar rústir býla skráðar, flestar í landi Þverár. Sumar eru þekktar úr eldri heimildum, einkum Jarðabók Árna og Páls sem rituð var 1712 en aðrar fundust við vettvangsgöngu. Um sumar þeirra gildir að ekki verður fullsannað að þær séu af býlum nema með uppgrefti.

Á tveimur svæðanna eru verulega umfangsmiklar rústir auk tvö- og jafnvel þrefalds túngarðs umhverfis rústastvæðin. Þetta er annars vegar á Skálholti í landi Brekknakots (Sp-328:006) og hins vegar á nafnlausu býli í Þverárlandi, sunnan við Írhól (Sp-325:060). Nafnlausar rústir í Hvammsheiði (Sp-325:021) eru sérlega áhugaverðar. Þar eru nokkrar stórar en mjög sokknar rústir í beinni röð á harðlendum hrygg. Garðlag umlykur þær að mestu leyti en hefur sennilega verið byggt nokkru síðar en þær, enda virðist það liggja yfir tóftarveggi á nokkrum stöðum. Engar heimildir greina frá rústunum og ekki vitað til þess að þær hafi sérstakt heiti.

Hin rústasvæðin eru ekki jafn umfangsmikil en hafa þó öll helstu einkenni býla, þ.e. nokkrar rústir saman í hnapp auk garðlags. Hinn mikli fjöldi slíkra rústa sem skráður hefur verið í Reykjahverfi er einstakur en hæpið að draga af honum miklar ályktanir á þessu stigi. Hugsanlegt er að hjáleigubbyggð hafi verið mjög þétt strax á fyrstu öldum byggðar en síðar verið lögð niður þegar landgæði tók að þverra. Aðrar skýringar koma einnig til greina, t.d. að rústirnar séu e.k. útstöðvar frá stórbýlunum sem hafi verið lagðar niður með breyttum búskaparháttum. Nánar var fjallað um býlin í kafla um byggðasögu framar í skýrslunni.

Kuml og kirkjur

Á miðöldum voru var algengt að bænhús eða hálfkirkjur væru á um þriðja hverjum bæ á Íslandi. Oftast hafa þær verið fast upp við bæjarstæði og eru því víðast hvar horfnar vegna bygginga og umsvifa í búskap. Hálfkirkja var á Reykjum (Sp-326:003), þar sem nú heitir Kirkjuflöt. Þar sjást engar mannvistarleifar á yfirborði en þegar hús var byggt á flötinni 1914 komu upp mannabein. Í Heiðarbót heitir „Kirkjuhóll“ (Sp-324:020) skammt norðaustan við gamla bæinn. Þar sést móta fyrir hleðslu á háhólnum. Þegar grafið var fyrir hlöðu á hólnum var komið niður á hleðslur og mannabein. Engar ritaðar heimildir um bænhús í Heiðarbót eru þekktar en ummerkin benda sterklega til slíks.

Engin staðfest kuml hafa fundist á skráningarsvæðinu. Þó greindu heimildamenn frá tveimur beinafundum sem gætu hæglega verið úr kumlum. Annars vegar er það á Þverá, um 400 m vestan við gamla bæinn (Sp-325:045). Á 7. áratugnum var þar sléttað úr dálitlum hól með jarðýtu en þegar verkið var langt komið sáu menn að mannabein voru á víð og dreif um flagið og sást móta fyrir gröf sem sneri norður-suður. Ekki er vitað til að gripir hafi komið upp og ummerkin voru ekki rannsökuð. Hins vegar hafa fundist bein norðan Reykja, í svonefndum Mannabeinamel (Sp-326:028) en mönnum ber ekki alveg saman um hvort hann er austan eða vestan þjóðvegjar. Beinin voru husluð aftur á sama stað en ekki er vitað til að gripir eða annað markvert hafi fundist með þeim.

Þjóðsagnakennd frásögn er um tvo hóla á Heiðarbót. Þeir heita Þorkell og Arnbjörn (Sp-324:019 og 020) og munnmæli herma ýmist að í þeim séu heygðir tveir fornmennt eða að í öðrum hólum sé maður ásamt fulltygjuðum hesti en í hinum skip.

Útihús og túngarðar

Útihús í túnnum nærri bæjum eru víðast hvar horfin vegna seinni tíma rasks á vélaöld, einkum túnasléttunar og byggingarframkvæmda. Þetta á við um Heiðarbót, Þverá og Reyki þar sem öll ummerki um útihús innantúns eru horfin utan örlítilla hleðsluleifa (Sp-326:010) á Reykjum. Bæjarstæði Holtakots (nú Víðiholts) hefur verið flutt og sést stök hlöðutóft fast við gamla bæjarstæðið (sjá Sp-327:009). Önnur útihús hafa verið sléttuð. Túnstæði Brekknakots er alveg óspillt með bæjarrúst og túngarði en bærinn fór í eyði 1945. Þar sjást óljós þúst af óþekktu útihúsi (Sp-328:002), fjárhústóft (Sp-328:003), óþekkt útihústóft (Sp-328:004) og lítil tóft sem líkast til er af hesthúsi (Sp-328:005).

Leifar túngarða sjást á nokkrum stöðum. Í Heiðarbót markar stæðilegur túngarður (Sp-324:009) þrjár hliðar túns en Þverá afmarkar túnin að sunnanverðu. Auk þess eru mikil garðlög utan við núverandi tún sem gætu hafa markað eldra túnstæði (Sp-324:040). Á Þverá eru leifar af túngarði (Sp-325:022) sem hefur verið skemmdur við vegagerð og sléttaður út að

hluta. Hann var hlaðinn af Árna Jónssyni bónda um 1890. Í Holtakoti var túngarður sem nú er horfinn. Á Reykjum var túngarður umhverfis tún nema að austanverðu þar sem Helgá rennur. Nú sjást aðeins leifar af vesturhlið garðsins, inni í girðingarhólfi vestan þjóðveggar á um 50 m löngum kafla (Sp-326:015). Garðurinn er veglegur og miklar undirstöður undir honum, gefur útlitið til kynna að hann gæti verið forn að stofni til. Dálítill túngarðsbútur er einnig norðan túns, við Helgá en ekki víst hann hafi tengst fyrrnefnda garðbrotinu. Í Brekknakoti er óskemmdur túngarður (Sp-328:011) umhverfis tún sem markast af mýri að vestanverðuog hefur túnstæðinu ekkert verið raskað, enda lagðist búskapur af fyrir vélaöld.

Garðlög

Eins og áður hefur komið fram sjást geysimikil forn garðlög víða á skráningarsvæðinu og mynda þau, að því er virðist, samfellu. Verða nú talin upp þau helstu. Garðar sem þjóna nú hlutverki landamerka eru þrír. Í fyrsta lagi milli Reykja og Þverár (Sp-326:011), í öðru lagi milli Reykja og Brekknakots (Sp-326:050) og í þriðja lagi milli Brekknakots og Klambrasels (Sp-328:013). Allir liggja þeir frá austri til vesturs, upp frá Reykjavísl. Miðja vegu milli tveggja síðarnefndu garðanna, beint vestur af Brekknakoti, er enn einn garður (Sp-328:022) sem liggur samsíða þeim en ekkert er vitað um hlutverk hans, nema hann hafi átt að afmarka heimaland býlisins Skálholts. Mikill garður liggur langsum norður eftir hliðinni ofan bæja. Hann er víðast hvar nefndur Þvergarður á svæðinu (sjá Sp-325:014, Sp-326:047). Garðurinn sést fyrst um 200 m sunnan við ána Þverá og má rekja hann óslitið allt að áðurnefndum landamerkjagarði Þverár og Reykja og aftur þaðan suður fyrir Reyki. Garðurinn virðist enda í brekkunni ofan við Hveravelli, en þar hefur suðurendi hans hann í seinni tíð verið notaður sem ein hlið í skepnuaðhald, Aðhald. Aftur sést bútur af garðinum í brekkunni ofan við Brekknakot. Tvo garða til viðbótar er vert að nefna austan kvíslar. Í Heiðarbót sjást mikil garðlög skammt utan við túnið (Sp-324:040) og liggja þau m.a. í sveig um það. Hluti garðlaganna er líklega leifar af fornum túngarði. Vestur af bænum sjást síðan garðleifar (Sp-324:011) umhverfis engjastykki sem tilheyrði Þverá, Þverárteig. Í Hvammsheiði eru tvö geysimikil garðlög sem liggja þvert yfir heiðina en eiga upptök sín hjá bæjum eða býlum við Laxá. Vesturendi þess nyrðra (Sp-325:023) er skammt ofan við eyðibýlið Litlu-Núpa og liggur það allt að býlirústum í Íradal sem líklega eru yngri en garðlagið. Syðri garðurinn byrjar ofan við Núpa en endar fyrirvaralaust í miðri heiði, skammt frá rústum (Sp-325:021) sem þar sjást.

Mótekja og torfrista

Mógrafir voru skráðar á öllum jörðunum á skráningarsvæðinu, tvennar í landi Þverár (Sp-325:036 og 040) og Reykja (Sp-326:043 og 064). Engar grafanna eru umfangsmiklar og ekki víst að mótekja hafi neins staðar verið stunduð í stórum stíl. Þar sem þykkt mólaga er tiltekin er hvergi getið um meira en 5-7 spaðastungur. Einna mestar eru Svarðgrafir á Þverá (Sp-325:040). Í Brekknakoti var mór tekinn fast norðan við tún, við brekkurætur og þar sjást mjög greinilegar mógrafir (Sp-328:009). Þokkaleg mótekja hefur verið í Holtakoti, í gili skammt frá bæ (Sp-327:014), en þar fengu bændur úr Árbót í Aðaldal að taka mó fram á 20. öld. Torf hefur vafalaust víða verið rist en þrír torfristustaðir eru nú þekktir á svæðinu, tveir á Þverá: Reiðingalág (Sp-325:055) og Torfdalur (Sp-325:055) og einn skammt utan túns í Heiðarbót (Sp-324:028), þar sem rist var torf á hey og þök.

Stekkir og kvíar

Fjölmargar heillegar stekkjartóftir eru enn á skráningarsvæðinu. Í Heiðarbót var fært frá í Bótarstekk (Sp-324:010) allt til 1933-34 og sjást leifar hans vel. Annar stekkur var á Stekkjarholti (Sp-324:012) en hann er horfinn því að þar var byggt refahús. Lítil stekkjartóft er á Stekkjarnesi (Sp-324:022) við Þverá. Þá er enn ein tóft (Sp-324:043) sem líkist stekk en engar heimildir eru um.

Á Þverá er tóft svonefnds Stekkjar (Sp-325:037) alveg heil ofan bæjar. Annar stekkur er í Stekkjarhvammi (Sp-325:046), þar hefur verið byggður sumarbústaður og er stekknunum haldið við og hann sleginn reglulega ásamt flötinni umhverfis.

Á Reykjum var Reykjastekkur (Sp-326:021), byggður upp á gamalli beitarhúsatóft eftir 1906. Stekkjarbrot er á Stekkjarás (Sp-326:017), líkast til byggt upp á eldri rústum. Gvendarstekkur (Sp-326:030) var við Helgá og sést enn vel. Þá er vel varðveitt stekkjartóft í Stekkjarlág (Sp-326:060). Örnefnið Stekkjartunga (Sp-326:066) skammt frá nýbýlinu Laufahlíð bendir til stekkkjar en þar sjást nú engar leifar mannvirkja.

Holtakotsstekkur (Sp-327:006) er niður við Mýrarkvísl og tóft hans enn glögg. Engar heimildir greina frá stekk í landi Brekknakots en þar er þó stekkkjarleg tóft við fjallsrætur suður af bænum (Sp-328:016).

Ekki er vitað um heila kvíatóft á skráningarsvæðinu. Það kemur ekki sérstaklega á óvart, enda hafa kvíar oft verið í túnjörðum og verið skemmdar við túnasléttun eða þegar tún voru færð út. Örnefni benda þó til nokkurra kvía. Á Þverá voru fjárhús nefnd Kvíhús (Sp-325:018) með áfastri fjárrétt. Kvíholt (Sp-325:034) er einnig í Þverárlandi en engar tóftir sjást á því eða í næsta nágrenni. Kvíaból (Sp-326:016) er við vestanvert tún á Reykjum, þar sjást

leifar túngarðs en engin kvíatóft. Vitað er að 1923 voru þar færíkvíar og því ekki víst að um hlaðið mannvirki hafi verið að ræða. Nálægt Kvíabóli voru Kvíhús (Sp-326:036), nú horfin. Annað Kvíhús (Sp-326:007) var austar í Reykjatúni, einnig horfið. Kvíagil (Sp-328:012) er sunnan við Brekknakot en þar sést ekki tóft.

Beitarhús og sel

Þrennar beitarhúsarústir voru skráðar sumarið 2003. Beitarhús voru suður af svonefndum Grjótum í landi Þverár og sjást þar töluverðar rústir (Sp-325:019), bæði af sjálfum húsunum og einnig af stekk eða rétt. Einnig voru beitarhús í landi Brekknakots, á Beitarhúsaás (Sp-328:006) og voru þær reistar á rústum býlisins Skálholts. Þá voru beitarhús (Sp-326:021) í landi Reykja, við Mýrarkvísl, notuð fram til 1906 en þá var byggður þar stekkur.

Engar seljarústir eru á skráningarsvæðinu svo vitað sé og telst það fremur óvenjulegt, einkum þegar þokkalega stór býli með ágætt landrými eiga í hlut, líkt og Þverá og Heiðarbót. Reykir áttu selstöðu austan Lambafjalla, í Mælifellshögum en þeir tilheyra Þeistareykjum og því Aðaldælahreppi og var staðurinn ekki skráður sumarið 2003. Varla er það þó upphafleg selstaða því þar var áður býlið Mælifell. Rétt er að minnast á að af öðrum bæjum í Reykjahreppi, sem skráðir voru sumarið 2002, áttu einungis Skörð selstöðu (sjá Sp-322:061), einnig langt fjarri byggð, vestan undir Grísatungufjöllum. Reyndar var Mýrarsel upphaflega sel frá Laxamýri en staðsetning þess er sérstök, vestan Mýrarvatns. Ekki er gott að sjá afhverju seljafæðin stafar, þó má geta þess til að hún standi í sambandi við hinn mikla fjölda býlirústa sem eru í hreppnum. Annaðhvort hafi landrými ekki verið nægjanlegt til að hafa í seli eða að einhverjar rústanna hafi í raun gegnt hlutverki selja þótt engin örnefni styðji þá kenningu.

Leiðir

Alls voru skráðar 22 leiðir á skráningarsvæðinu. Flestar eru þær gamlar göngu- eða reiðleiðir, oftast milli bæja eða innan jarða. Tveir upphlaðnir vegir voru meðal leiða, annars vegar Ferðamannavegur (Sp-324:029) og hins vegar hlaðinn vegarspotti (Sp-324:048) á Kaupahvammsholti, báðir í landi Heiðarbótar. Gömul ferðamannaleið var skráð í landi Heiðarbótar (Sp-324:030) og einnig í landi Reykja (Sp-326:014). Líklega er það ein og sama leiðin og hefur legið frá innsveitum, úr Mývatnssveit og Laxárdal um Reykjahverfi allt til Húsavíkur. Leið (Sp-324:026) lá einnig frá Heiðarbót norður til Reykjaheiðar. Norðan við Heiðarbót greindist leiðin í tvennt og lá annars vegar til Þeistareykja og hins vegar áfram til

norðurausturs, yfir Reykjaheiði og alla leið í Kelduhverfi. Líklega hefur sá hluti leiðarinnar sem lá til Þeistareykja sameinaðst Skarðagötu (sjá SP-322:046) þar sem hún liggur til austurs með Grísatungufjöllum, um miðja vegu milli núverandi vegar að Þeistareykjum og fjallanna.

6. Niðurstöður

Tölfræði og hættumat

Með þessari skýrslu er lokið skráningu fornleifa í Reykjahreppi. Ætla má að með skýrslunni fáið mjög gott yfirlit um dreifingu og ástand fornleifa á svæðinu. Ekki er þar með sagt að skýrslan sé tæmandi, enda leynast fornleifar víða. Gengið var á langflesta þekkt minjastaði og við þá yfirreið fundust margir minjastaðir sem áður voru óþekktir. Heildarfjöldi skráðra minjastaða í 2. áfanga sumarið 2003 reyndist 226. Hér á eftir fylgja nokkrar staðreyndir um eðli og ástand þessara minja, þ.e. þeirra sem á annað borð var unnt að flokka:

Aðhald	1
Áveita	5
Beitarhús	2
Brunnur	1
Brú	5
bústaður	8
Býli	4
Draugur	1
eyktamark	1
Fjárhús	14
geitakofi	2
hálfkirkja	1
Hesthús	6
heystæði	8
Hlaða	3
huldufólksbústaður	2
kálgarður	3
Kvíar	4
lambhús	2
landamerki	8

legstaður	5
leið	22
mógrafir	7
mylla	2
óþekkt	29
rétt	4
rista	3
samgöngubót	1
skemma	1
smalakofi	3
smiðja	1
stekkur	13
sundlaug	2
traðir	1
túngarður	5
útihús	16
vað	8
vörslugarður	2
þvottalaug	1
öskuhaugur	2

- Tóftir sjást á alls 53 stöðum
- Að auki sjást víða annarskonar mannvirki: 3 þústir, 20 garðlög, 7 gerði, 3 hleðslur, 12 vörður og 5 mógrafir.
- 86 fornleifar eru með öllu horfnar, yfirleitt vegna túnasléttunar og bygginga en einnig vegna rofs af völdum vatns, vegagerðar eða rasks af ýmsu tagi. Langflestar fornleifa í þessum flokki eru nærri bæjum, yfirleitt í heimatúni.
- Hættumat var gert fyrir alla minjastaði. Þeir minjastaðir, sem eru fjarri byggð og öllu því umróti sem hugsanlega gæti skemmt þá, teljast ekki í hættu. Minjar á eða við svæði þar sem framkvæmdir eiga sér stað teljast í hættu ef hugsanlegt er talið að þeim

verði rótað. Sem dæmi um slíka staði má telja fornleifar í túni en þær teljast í hættu vegna þess umróts sem fylgir ábúð og búskap. Í stórhættu teljast minjastaðir þar sem yfirgnæfandi líkur teljast á að stöðum verði raskað vegna áætlað/eða fyrirsjáanlegs umróts. Sem dæmi um slíka staði má nefna minjastaði sem eru á skipulagssvæði þéttbýlis, inn í skógræktarreitum, innan áhrifasvæðis stórfamkvæmda eða sem uppblástur ógnar.

- Matið skiptist þannig:

hættumat	fjöldi
engin hætta	94
hætta	130
stórhætta	2

Helstu hættuorsakir eru eftirfarandi:

hættuorsök	fjöldi
vegna ábúðar	110
vegna rofs	5
vegna trjáræktar	1
vegna vegagerðar	6

Eftirfarandi minjar eru í stórhættu:

- Óverulegar hleðsluleifar sunnan við Litlu-Reyki, líklega undan fjárhúsum, Garðhúsum (Sp-326:010). Þær eru í tröðkuðu hólfi og grillir rétt svo í þær upp úr sverði.
- Stekkur (Sp-325:046) í landi Þverár. Hann er fast upp við sumarbústað, hefur verið hlaðinn upp og er sleginn reglulega. Slík umhyggja í garð fornleifa er ekki alltaf heppileg, enda geta upprunalegar hleðslur skemmst við ágang.

Verndun og kynning minja

Að lokum verður fjallað um minjar sem þykja hafa sérstakt gildi, annaðhvort rannsóknar-, kynningar- eða varðveislugildi.

Eins og áður hefur komið fram eru óvenju mörg umfangsmikil rústasvæði í Reykjahverfi.

Sjaldgæft er að stór svæði, sem enn eru í byggð, geymi jafn vel varðveittar býlisrústir og raunin er með Reykjahrepp. Býlisrústirnar eru mikilvæg heild og ber að stuðla að varðveislu þeirra í hvívetna. Á allra næstu árum eru fyrirhugaðar rannsóknir á svæðinu sem munu vafalaust leiða í ljós margvíslega nýja þekkingu um svæðið. Helstu rústir á skráningarsvæðinu sem falla í þennan flokk eru eftirfarandi:

- Litla-Þverá (Sp-325:011)
- Víkingsstaðir (Sp-325:047)
- Við Írhól (Sp-325:060)
- Á Skarðaaás (Sp-325:021)
- Skálholt (Sp-328:006)
- Brekknakot (Sp-328:001). Sjáanlega minjar þar eru reyndar einkum frá fyrri hluta 20. aldar en staðurinn hefur engu að síður mikið varðveislugildi.
- Á Stekkjarási (Sp-326:046)
- Við Fellssund (Sp-326:075)

Auk þess ber að minnst á hin miklu garðlög sem sjást víða á skráningarsvæðinu og tengjast líkast til rústunum og eldra byggðamynstri.

- Garðlag sem liggur nær óslitið í hlíðinni ofan byggðar frá suðri til norðurs, allt frá Brekknakoti norður að suðurbakka Þverár, sunnan Heiðarbótar (sjá Sp-325:014, Sp-326:047).
- Merkjagarður milli Þverár og Reykja (Sp-326:011)
- Garðar syðst í Brekknakots- (áður Reykja-) landi, liggja upp frá Reykjavísl til austurs. Einn þeirra hefur verið notaður sem merkjagarður milli Brekknakots og Reykja og annar er á merkjum Brekknakots og Klambrasels (sjá Sp-326:076 og Sp-328:013, 022, 023)
- Leifar túngarðs á Reykjum vestan Þjóðveggar (Sp-326:015). Hann virðist forn að stofni til og er tvímælalaust mikilvægur hlekkur í hinni miklu garðasamfellu.
- Garður sem umlykur svonefndan Þverárteig (Sp-324:011).
- Leifar tvö- og jafnvel þrefalds túngarðs utan við núverandi tún á Heiðarbót (Sp-324:040).

Allar þessar minjar hafa mikið varðveislu- og rannsóknargildi auk þess sem vel mætti kynna þær fyrir almenningi, enda sjaldséð önnur eins minjaheild á tiltölulega samfelldu svæði.

Af yngri minjum má nefna sundlaug í Heiðarbót (Sp-324:032). Mikil sundmenning hefur verið í Reykjahverfi á fyrri hluta 20. aldar og voru útbúnar laugar til sundkennslu á nokkrum bæjum, þ.á m. Heiðarbót. Laugin er dæld sem hlaðið hefur verið fyrir að nokkru leyti. Hún er óskemmd og gæti hentað til kynningar.

7. Heimildaskrá

Heimildamenn:

Heiðarbót:

Jón B. Gunnarsson fæddur 1934

Örlygur Hnefill Jónsson fæddur 1953

Þverá:

Tryggvi Óskarsson fæddur 1943

Holtakot:

Jón Jóhannsson fæddur 1950

Reykir og Brekknakot:

Sigtryggur Árnason fæddur 1926

Sigtryggur Garðarsson fæddur 1952

Prentaðar heimildir:

Adolf Friðriksson & Orri Vésteinsson, *Fornleifaskráning í Eyjafirði I-*, Fornleifastofnun Íslands & Minjasafnið á Akureyri, Akureyri 1994-.

Ágúst Ó Georgsson: *Fornleifaskrá. Skrá um friðlýstar fornleifar*, Reykjavík 1993

Árni Einarsson, Oddgeir Hansson og Orri Vésteinsson. “An Extensive System of Medieval Earthworks in Northeast Iceland”. *Archaeologia Islandica* 2:2002, 61-73.

BBSÞ: Helgi Jónasson, Jóhanna Á. Steingrímsdóttir & Erlingur Arnórsson. *Byggðir og bú Suður-Þingeyinga 1985* [án útgáfustaðar] 1986.

Birna Lárusdóttir og Elín Ósk Hreiðarsdóttir. 2003. *Fornleifaskráning í Reykjahreppi: fyrri hluti*. Fornleifastofnun Íslands. FS195-01171. Fjölrit. Reykjavík

DI: *Íslenzkt fornbréfasafn I-XVI*, Kaupmannahöfn/Reykjavík, 1857-1972.

Haraldur Matthíasson: *Landið og Landnáma II*, Reykjavík 1982.

Hildur Gestsdóttir og Sædís Gunnarsdóttir. 2001. *Menningarminjar í Reykjahreppi:*

Svæðisskráning. Fornleifastofnun Íslands FS128-00101. Fjölrit. Reykjavík.

ÍF I: *Íslenzk fornrit I. Íslendingabók & Landnáma*, Reykjavík 1986

ÍF X: *Íslenzk fornrit X. Ljósvefningasaga með þáttum, Reykdælasaga og Víga-Skútu*,
Reykjavík 1940.

JÁ: Jón Árnason. *Íslenzkar þjóðsögur og ævintýri I* [Reykjavík] 1961.

JÁM: Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns. *Þingeyjarsýsla*. XI. bindi
Kaupmannahöfn, 1943.

JJ: Johnsen, J: *Jarðatal á Íslandi* Kaupmannahöfn 1847.

SS: *Þingeyjarsýslur. Sýslu- og sóknalýsingar Hins íslenska bókmenntafélags 1839-1844*, Reykjavík 1994.

Skúli Þorsteinsson. 1928. „Örnefni í Reykjahverfi“. Árbók hins íslenska fornleifafélags, bls. 59-80.

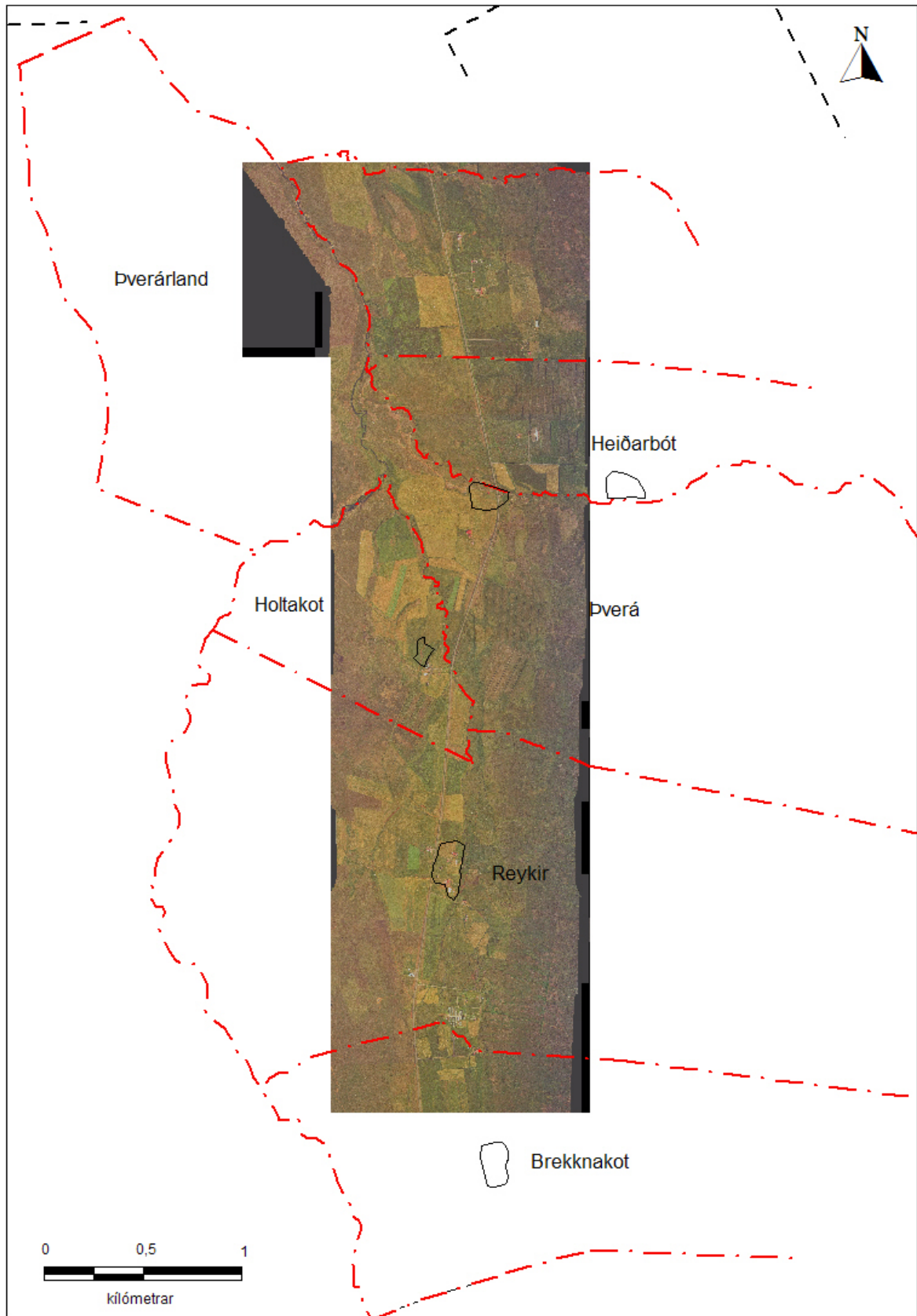
Óprentaðar heimildir:

Túnakort: Túnakort Reykja- og Húsavíkurshrepps. (Þjóðskjalasafns Íslands).

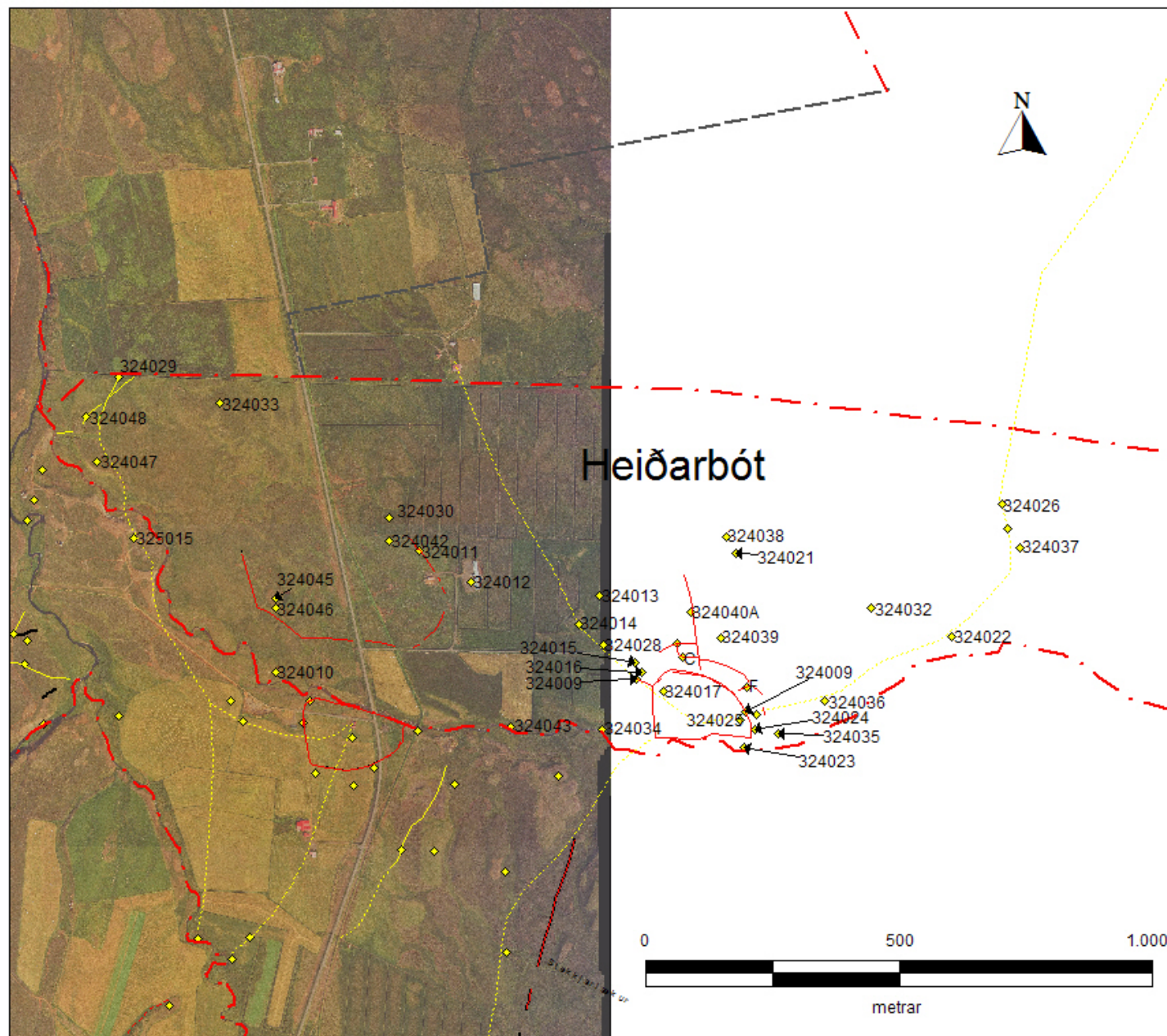
Ö-nafn bæjar Örnefnaskrá jarða í Húsavíkur- og Reykjahreppi. (Örnefnastofnun Íslands).

Kontakt loftmyndir frá 1976 (Landmælingar Íslands)

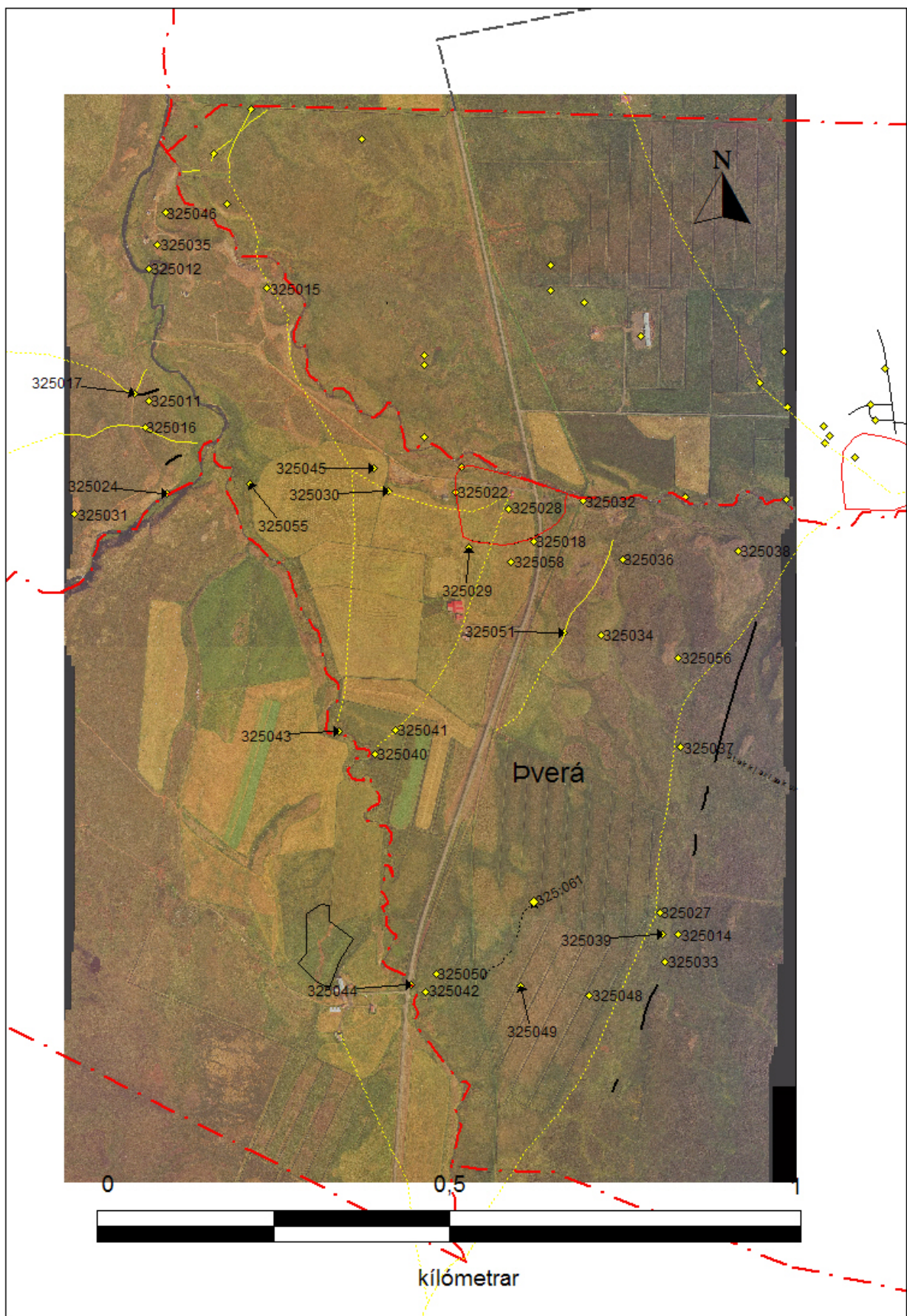
Kontakt loftmyndir frá 25/7/1990 (Landmælingar Íslands)

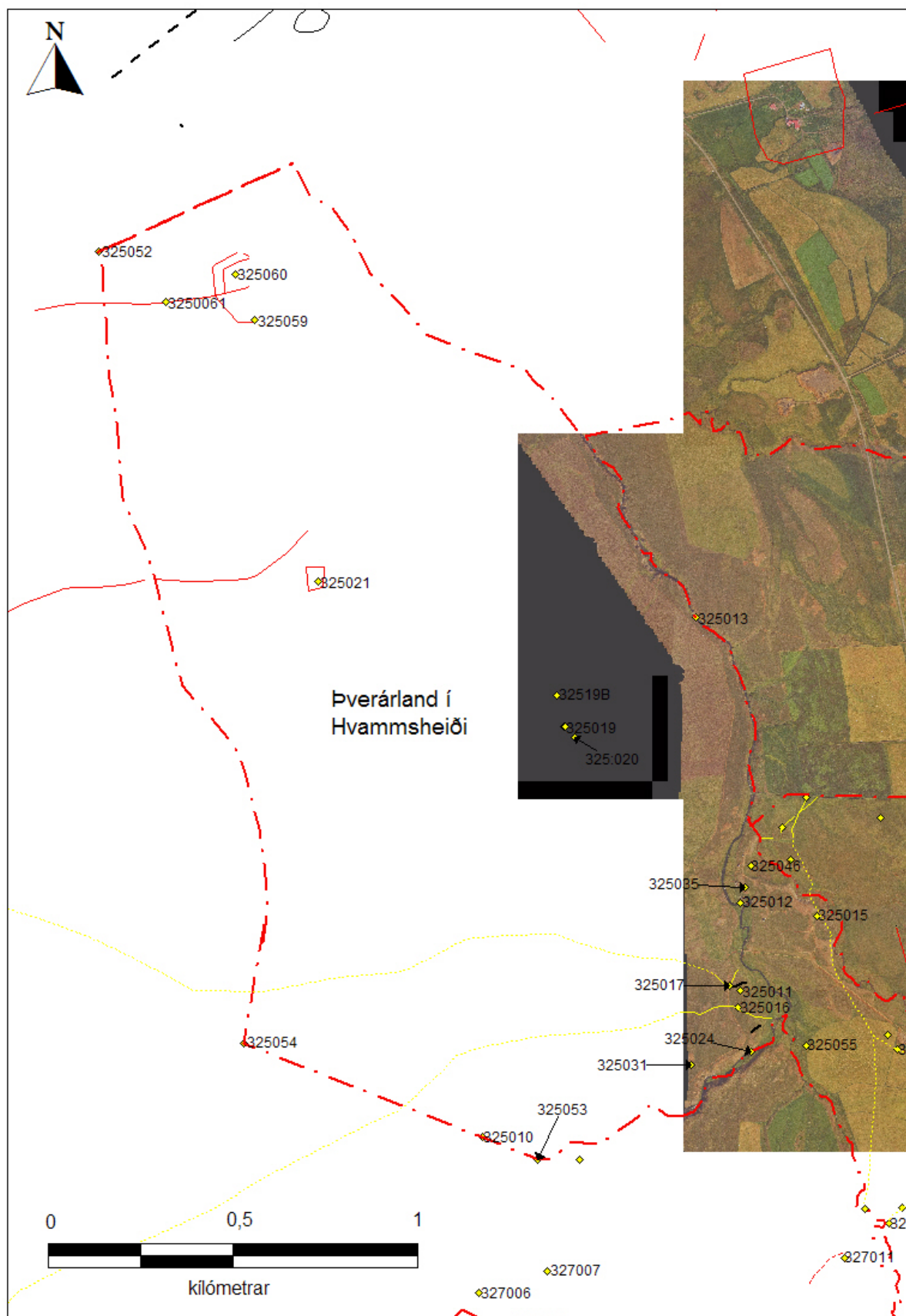
Kort 1: Landamerki á skráningarsvæðinu

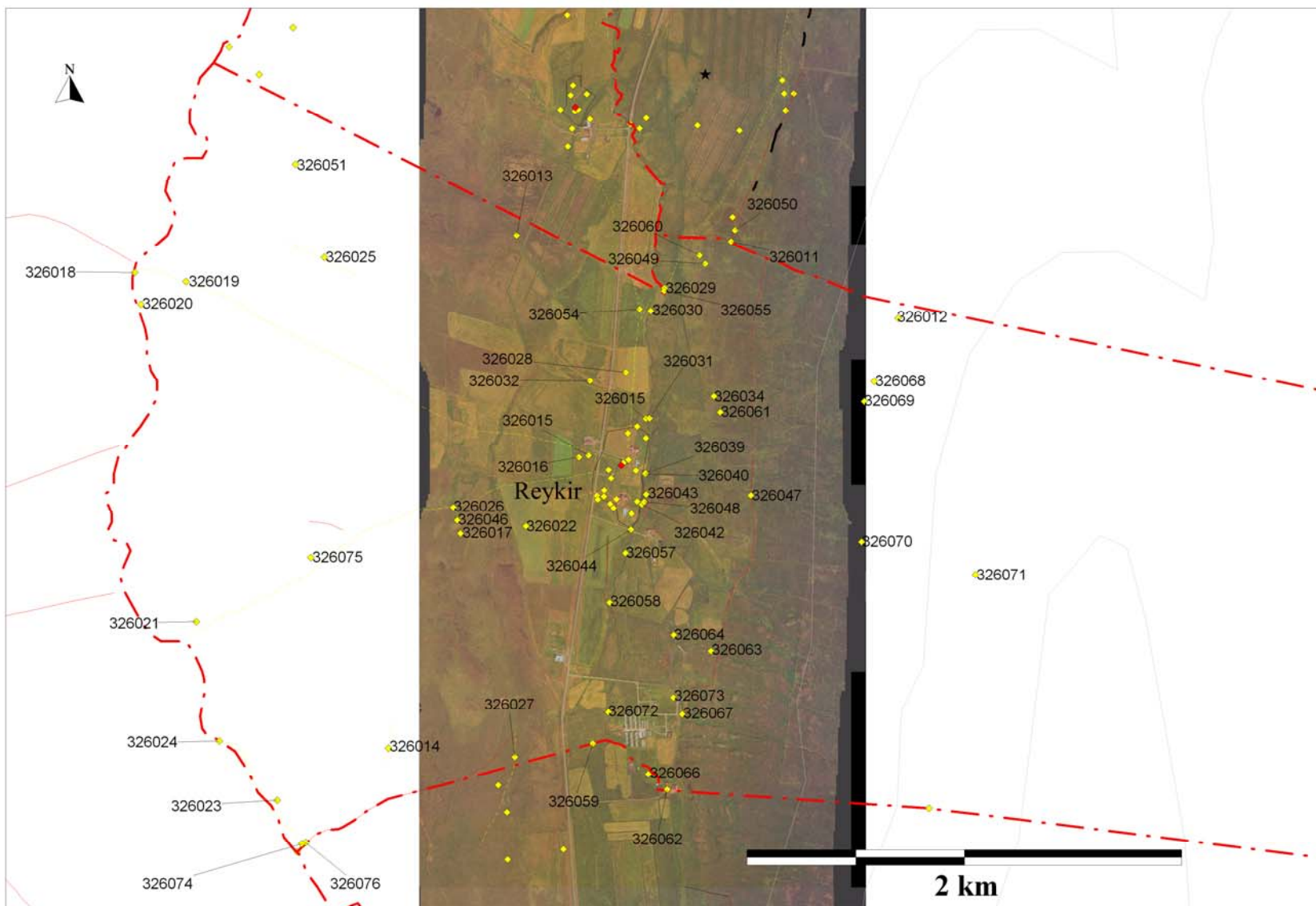
Kort 2: Fornleifar í Heiðarbót

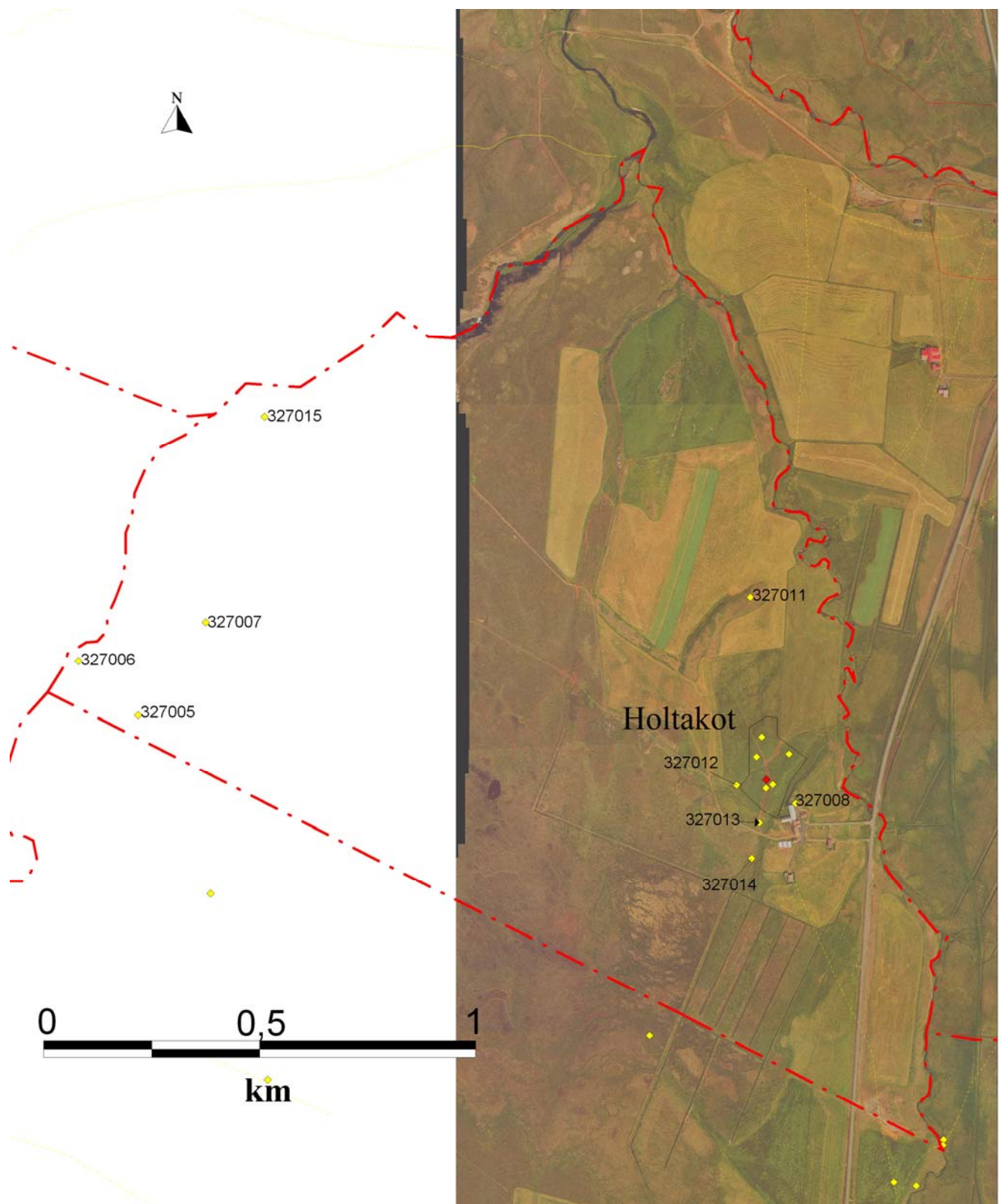
Kort 3: Fornleifar á Þverá (heimaland)

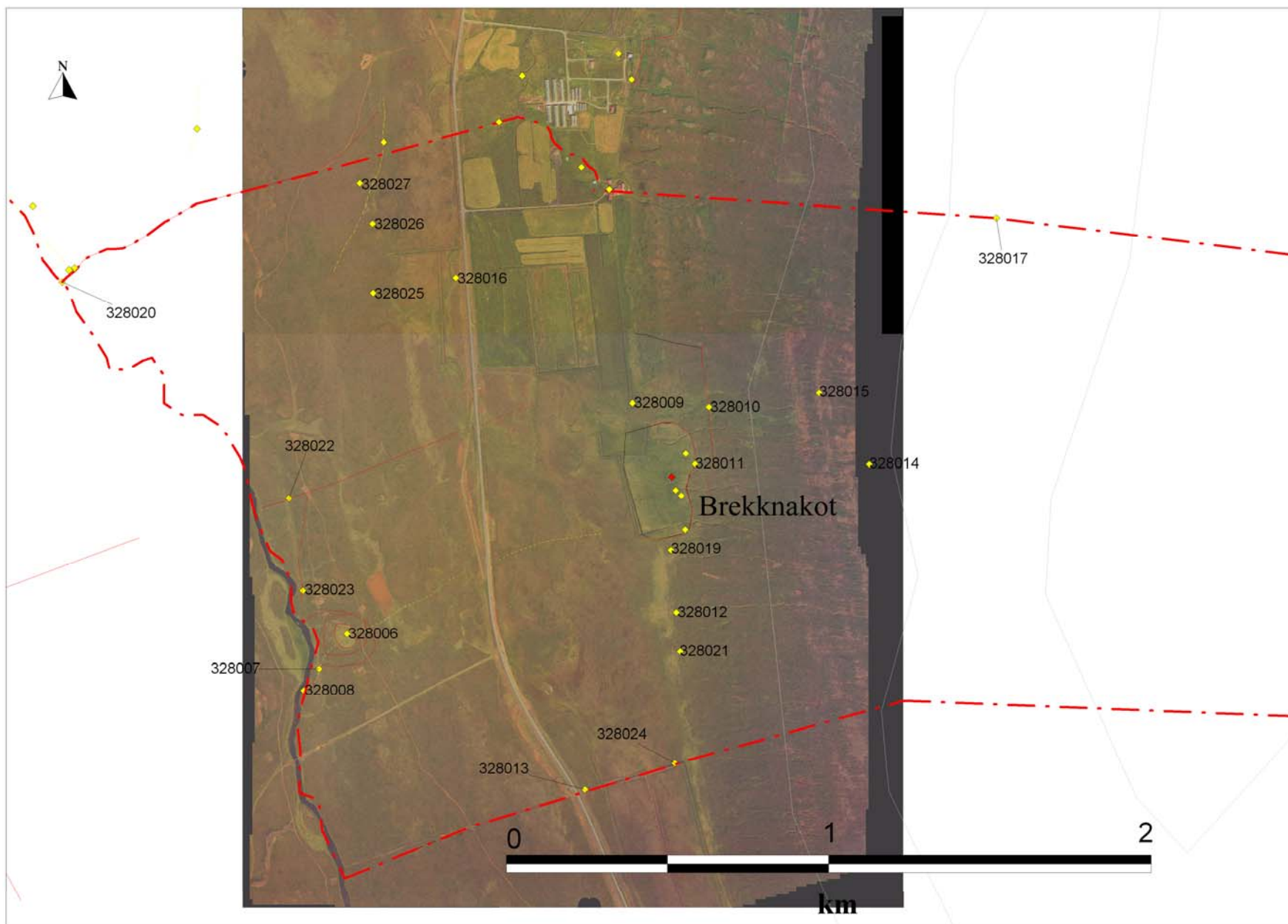
Kort 4: Fornleifar á Hvammsheiði austanverðri (í landi Þverár)

Kort 5: Fornleifar í landi Reykja

Kort 6: Fornleifar í landi Holtakots

Kort 7: Fornleifar í landi Brekknakots